



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS  
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

**Ընդունելիության չափանիշների  
վերաբերյալ  
գործական ուղեթութեան**



Ministry of Justice of the  
Republic of Armenia



Սույն գեկույցը տպագիր կամ առցանց վերարտադրելու (կամ թարգմանելու) ցանկություն ունեցող հրատարակողներին կամ կազմակերպություններին խնդրվում է դիմել [publishing@echr.coe.int](mailto:publishing@echr.coe.int) Ելեկտրոնային հասցեով՝ հետագա ցուցումների համար:

© Եվրոպայի Խորհուրդ/Մարդու իրավունքների Եվրոպական Դատարան, 2011 թվական

Ուղեցույցը կարող է ներբեռնվել [www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int) կայքից (Case-law – Case-law analysis – Admissibility guide):

Սույն ուղեցույցը պատրաստվել է հետազոտական բաժնի կողմից: Դատարանի համար այն պարտադիր ուժ չունի: Տեքստը վերջնական է դարձել 2009 թվականի դեկտեմբերին և լրամշակվել է 2011 թվականի մարտի 31-ին:

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

<b>ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....</b>	<b>9</b>
<b>Ա. Անհատական գանգատ .....</b>	<b>11</b>
1. Դրույթի նպատակը .....	11
2. Գանգատի կարգավիճակը.....	11
3. Գանգատ ներկայացնելու իրավունքի իրականացման ազատությունը..	13
4. Պատասխանող Պետության պարտականությունները .....	14
(ա) Դատարանի Կանոնագրքի 39-րդ Կանոնը.....	14
(բ) Փաստերի հաստատումը .....	15
(գ) Հետաքննություններ .....	16
<b>Բ. Տուժողի կարգավիճակը .....</b>	<b>16</b>
1. «Տուժող» հասկացությունը .....	16
2. Ուղղակի տուժող .....	17
3. Անուղղակի տուժող.....	17
4. Տուժողի մահը.....	18
5. Տուժողի կարգավիճակի կորուստը .....	19
<b>Ի. ԱՆՁՆՈՒՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՔԵՐԸ .....</b>	<b>20</b>
<b>Ա. Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների չսպառումը .....</b>	<b>20</b>
1. Կանոնի նպատակը.....	21
2. Կանոնի կիրառելիությունը.....	22
(ա) Ճկոնությունը.....	22
(բ) Ներպետական կանոններին և սահմանափակումներին համապատասխանությունը .....	22
(գ) Ներպետական իրավական պաշտպանության մի քանի միջոցների առկայությունը.....	23
(դ) Ըստ էության բարձրացված բռղոք .....	23
(ե) Միջոցների առկայությունը և պատշաճությունը.....	23
(զ) Առկայություն և արդյունավետություն .....	24
3. Կանոնի կիրառման սահմանափակումները .....	25
4. Ապացուցման բեռի բաշխումը .....	25
5. Ընթացակարգային ասպեկտներ .....	27
6. Նոր միջոցների ստեղծումը.....	28
<b>Բ. Վեցամյա ժամկետի չպահպանումը .....</b>	<b>29</b>
1. Կանոնի նպատակը.....	29
2. Վեցամյա ժամկետի հաշվարկման սկիզբը.....	30
ա) Վերջնական որոշում .....	30
(բ) Մեկնարկային կետը .....	31
(գ) Որոշման ծանուցումը.....	31
(դ) Որոշումը չձանուցելը .....	31
(ե) Միջոցների բացակայությունը .....	31
(զ) Վեցամյա ժամկետի հաշվարկումը.....	32
(է) Շարունակական իրավիճակ .....	32

<b>3. Գանգատի ներկայացման ժամկետը.....</b>	<b>32</b>
(ա) Առաջին նամակը .....	32
(բ) Նամակը գրելու և փոստային ծառայության միջոցով առաքելու ժամկետների տարրերությունը.....	33
(գ) Ֆարսով ուղարկելը .....	33
(դ) Առաջին հաղորդակցությունից հետո տրված ժամկետը.....	33
(ե) Գանգատի բովանդակությունը .....	33
(զ) Հետազա բողոքներ .....	33
<b>4. Օրինակներ.....</b>	<b>34</b>
(ա) Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի շրջանակներում ընթացակարգային պարտավորությունների կատարման համար սահմանված ժամկետները .....	34
(բ) Վեցամյա կանոնի կիրառման պայմանները Կոնվենցիայի 5 § 3 հոդվածի ներք բազմակի անգամ կալանքի տակ դիմումատուին պահելու դեպքում.....	34
<b>Գ. Անանուն գանգատ.....</b>	<b>35</b>
1. Անանուն գանգատ.....	35
2. Ոչ անանուն գանգատ .....	35
<b>Դ. Կրկնակի գանգատ .....</b>	<b>36</b>
1. Միևնույն դիմումատուները .....	36
2. Նույնատիպ գանգատներ .....	36
3. Նույնատիպ փաստեր .....	37
<b>Ե. Այլ միջազգային մարմին ներկայացրած գանգատ .....</b>	<b>38</b>
1. Ընթացակարգի հասկացությունը .....	38
(ա) Ընթացակարգը պետք է լինի երապարակային .....	38
(բ) Ընթացակարգը պետք է լինի միջազգային .....	38
(գ) Ընթացակարգը պետք է լինի անկախ .....	38
(դ) Ընթացակարգը պետք է լինի անաշառ .....	39
2. Ընթացակարգային երաշխիքներ .....	39
(ա) Մրցակցային վարույթներ .....	39
(բ) Դատական մարմնին ներկայացվող պահանջներ .....	39
3. Դատավարության դեր .....	39
(ա) Ընթացակարգը պետք է սահմանի պարտականություններ .....	40
(բ) Ընթացակարգի նպատակը պետք է լինի խախտումների դադարեցումը .....	40
(գ) Ընթացակարգի արդյունավետությունը .....	41
<b>Զ. Գանգատ ներկայացնելու իրավունքի չարաշահում .....</b>	<b>41</b>
1. Ընդհանուր սահմանում .....	41
2. Դատարանին ապակողմնորոշելը .....	42
3. Վիրավորանք .....	42
4. Բարեկամական կարգավորման ընթացակարգի գաղտնիության սկզբունքի խախտումը .....	43
5. Ակնհայտորեն անհարզայից կամ զուրկ որեւէ իրական նպատակից գանգատ .....	44
6. Այլ գործեր .....	44
7. Դատասիանող պետության մոտեցումը .....	44

<b>II. ԱՆՀԱՄԱՏԵՂԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԴԱՏԱՐԱՆԻ</b>	
<b>ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ</b>	<b>45</b>
<b>Ա. Անհամատեղելիությունը՝ <i>ratione personae</i></b>	<b>45</b>
1. <i>Սկզբունքները</i> .....	45
2. <i>Իրավասությունը</i> .....	46
3. <i>Պատասխանատվություն և վերաբերելիություն</i> .....	47
4. <i>Հարցեր կապված Կոնվենցիալի Անդամ Պետությունների հնարավոր պատասխանատվությանը՝ միջազգային կազմակերպության անդամակցության շրջանակներում իրենց գործողությունների կամ անգործությունների վերաբերյալ</i> .....	48
<b>Բ. Անհամատեղելիությունը՝ <i>ratione loci</i></b> .....	<b>51</b>
1. <i>Սկզբունքները</i> .....	51
2. <i>Հատուկ գործեր</i> .....	52
<b>Գ. Անհամատեղելիությունը՝ <i>ratione temporis</i></b> .....	<b>52</b>
1. <i>Ընդհանուր սկզբունքներ</i> .....	53
2. <i>Այս սկզբունքների կիրառումը</i> .....	53
(ա)Կոնվենցիալի վավերացման կամ Կոնվենցիոն ինստիտուտների իրավասության ընդունման ամսաթիվը.....	53
(բ) Փաստեր, որոնք առաջացել են նախքան ուժի մեջ մտնելը կամ հայտարարություն ներկայացնելը կամ դրանից հետո	54
3. <i>Հատուկ իրավիճակներ</i> .....	56
(ա)Շարունակական խախտումներ .....	56
(բ) Մինչ վճռորչ ամսաթիվն ի հայտ եկած անհետացումները հետաքննելու «շարունակական» ընթացակարգային պարտավորությունը .....	57
(գ) Հոդված 2-ով նախատեսված մասից հետաքննելու ընթացակարգային պարտավորությունը. դատարանի ժամանակային իրավասությունից դուրս գտնվող փաստերի առնչությամբ իրականացվող վարույթները .....	57
(դ) Նախրդող փաստերի վերլուծությունը .....	58
(ե) Շարունակական դատավարություններ կամ կալանքներ .....	58
(զ) Սիալ դատապարտման համար փոխառուցման իրավունք .....	59
<b>Դ. Անհամատեղելիությունը՝ <i>ratione materiae</i></b> .....	<b>59</b>
1. «Քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ» հասկացությունը.....	60
(ա)Հոդված 6 § 1 կիրառելիության ընդհանուր պահանջները .....	60
(բ) «Վեճ» հասկացությունը .....	61
(գ) Ներպետական օրենքում վիճարկելի իրավունքի առկայությունը .....	62
(դ) Իրավունքի «քաղաքացիական» բնույթը .....	64
(ե) Իրավունքի մասնավոր բնույթը՝ նյութական մասը .....	64
(զ) Այլ վեճերի նկատմամբ կիրառումը .....	65
(է) Հոդվածի շրջանակներից դրւու հարցեր .....	67
(ը) Հոդված 6-ի կիրառելիությունների նախնական և այլ ոչ հիմնական դատավարությունների նկատմամբ .....	68
2. «Քրեական մեղադրանք» հասկացությունը.....	70
(ա)Ընդհանուր սկզբունքներ .....	70
(բ) Ընդհանուր սկզբունքների կիրառումը .....	71
Կարգապահական դատավարություններ .....	71

Վարչական, հարկային, մաքսային և հակամենաշնորհային իրավունքի դատավարություններ .....	73
Քաղաքական հարցեր .....	74
Վտարում և հանձնում .....	74
Քրեական դատավարության տարբեր փուլերը, օժանդակ վարույթները և դատական պաշտպանության միջոցները .....	75
(գ) Կոնվենցիայի այլ հոդվածների և Արձանագրությունների միջև կապը .....	77
3. «Անձնական կյանք» և «ընտանեկան կյանք» հասկացությունները .....	78
(ա) Հոդված 8-ի շրջանակը .....	78
(բ) «Անձնական կյանք»-ի ոլորտը .....	78
(գ) «Ընտանեկան կյանք»-ի ոլորտը .....	82
Ծնող դառնալու իրավունք .....	82
Երեխաների վերաբերյալ .....	82
Զույգերի վերաբերյալ .....	83
Այլ հարաբերությունների վերաբերյալ .....	84
Նյութական շահեր .....	84
4. «Քնակարան» և «նամակագրություն» գաղափարները .....	85
(ա) Հոդված 8-ի շրջանակը .....	85
(բ) «Քնակարան» հասկացության շրջանակը .....	85
(գ) Միջամտության օրինակներ .....	86
(դ) «Նամակագրություն» հասկացության շրջանակը .....	87
5. «Գույք» հասկացությունը .....	88
(ա) Պաշտպանված գույք .....	88
(բ) Ինքնուրույն իմաստ .....	88
(գ) Առկա գույք .....	89
(դ) Հայցերը և պարտքերը .....	89
(է) Սեփականության վերականգնում .....	90
(զ) Ապագա եկամուտ .....	91
(ի) Մասնագիտական հաճախորդներ .....	91
(լ) Բիզնես լիզենզավորումներ .....	91
(թ) Գնաճ .....	91
(ժ) Մտավոր սեփականություն .....	91
(ի) Ընկերության բաժնեմասերը .....	91
(լ) Սոցիալական ապահովության նպաստները .....	92
<b>III. ԱՆՇԴՈՒՆԵԼԻ ՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՀԻՄՆՎԱԾ ԳԱՆԳԱՏԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎՐԱ .....</b>	<b>92</b>
<b>Ա. Ակնհայտորեն անհիմն .....</b>	<b>92</b>
1. Ընդհանուր ներածություն .....	92
2. «Չորրորդ ատյան» .....	93
3. Խախտման պարզ և ակնհայտ բացակայություն .....	96
(ա) Անարդարության կամ կողմնակալության բացակայություն .....	96
(բ) Միջոցի և նպատակի միջև անհամաշխափության բացակայությունը .....	97
(գ) Այլ համեմատական ուրբակի և էական հարցեր .....	98
4. Անհիմն զանգատներ. ապացույցների պակաս .....	99
5. Շփոթեցնող կամ անհիմաստ զանգատներ .....	100
<b>Բ. Ոչ հական կորուստ .....</b>	<b>100</b>
1. Նոր չափանիշի նախադրյալը .....	100
2. Շրջանակը .....	101

3. Արդյոք դիմումատուն կրել է զգայի կորուստ.....	101
4. Պաշտպանության երկու երաշխիք.....	103
(ա) Արդյոք ք մարդու իրավունքները հարգելու սկզբունքը պահանջում է գործի ըստ եռարյան քննություն.....	103
(բ) Արդյոք ք գործը պատշաճ կերպով քննվել է ներպետական դատարանում .....	104
<b>ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ</b> .....	<b>105</b>



## ՆԵՐԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մարդու իրավունքների եվրոպական Կոնվենցիայով (այսուհետ՝ «Կոնվենցիա») երաշխավորված հիմնարար իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համակարգը հիմնված է սուբսիդիարության սկզբունքի վրա: Կոնվենցիայի Անդամ Պետությունների հիմնական խնդիրն է ապահովել Կոնվենցիայի կիրառումը: Մարդու իրավունքների եվրոպական Դատարանը (այսուհետ՝ «Դատարան») միջամտում է միայն այն դեպքում, եթե Պետությունները թերանում են իրենց պարտականությունների կատարման մեջ:

Ստրասբուրգի կողմից վերահսկողությունը հիմնականում իրականացվում է անհատական գանգատների նկատմամբ, որոնք կարող են ներկայացվել Դատարանին Կոնվենցիայի Անդամ Պետությունների իրավասության ներքո գտնվող ցանկացած անհատի կամ իրավաբանական անձի կողմից: Այդ է պատճառը, որ գանգատ ներկայացնող պոտենցիալ դիմումատունների շրջանակը լայն է: Մեծ եվրոպայի ուժ հարյուր միլիոն բնակիչներին և այդ տարածքում բնակվող կամ ժամանակավոր գտնվող եվրոպայի քաղաքացի չհանդիսացող անձանց թվին պետք է ավելացնել նաև միլիոնավոր ասոցիացիաներ, հիմնադրամներ, քաղաքական կուսակցություններ, ընկերություններ և այլ կազմակերպություններ (չնշելով այն անձանց, ովքեր հայտնվել են Կոնվենցիայի Անդամ Պետությունների իրավասության ներքո՝ վերջիններիս կողմից իրենց տարածքներից դուրս իրականացված գործողությունների արդյունքում):

Տարիների ընթացքում, քազմաթիվ գործոնների առկայության պայմաններում, Դատարանը ծանրաբեռնվել է անհատական գանգատներով (2011 թվականի օգոստոսի 31-ի դրությամբ ավելի քան 149,000 գանգատ գտնվում է Դատարանի վարույթում): Այս գանգատների ճշշող մեծամասնությունը (ավելի քան 95%), այնուամենայնիվ, մերժվում է մինչ գանգատի ըստ եռլիքան քննության իրականացումը՝ Կոնվենցիայով սահմանված ընդունելիության չափանիշներից որևէ մեկի չբավարարման հիմքով: Այս իրավիճակը ձեռնոտու չէ, քանի որ, առաջին՝ Դատարանը, որը պարտավոր է անդրադառնալ յուրաքանչյուր գանգատի, չունի հնարավորություն ողջամիտ ժամկետում ուսումնասիրելու այն գործերը, որոնք ունեն ըստ եռլիքան քննության անհրաժեշտություն: Երկրորդ՝ տասը հազարավոր դիմումատունների ներկայացրած գանգատներ անխուսափելիորեն մերժվում են, հաճախ՝ երկար տարիներ անց:

2. Կոնվենցիայի Անդամ Պետությունները, ինչպես նաև Դատարանը և Քարտուղարությունը, մշտապես ծգուել են գտնել ուղիներ այս խնդիրը լուծելու և արդարադատությունն արդյունավետորեն իրականացնելու համար: Ամենատեսանելի միջոցներից մեկը Կոնվենցիային կից թիվ 14 Արձանագրության ընդունումն էր: Այն, ի թիվս այլ պայմանների, նախատեսում է, որ հետագայում ակնհայտ անընդունելի գանգատները քննության առևտեն ոչ թե երեք դատավորի կազմով, այլ՝ մեկ դատավորի կողմից՝ ոչ դատական գեկուցողի օգնությամբ: Թիվ 14 Արձանագրությունը, որն ուժի մեջ մտավ 2010 թվականի հունիսի 1-ին, նաև ներմուծեց ընդունելիության նոր չափանիշ դիմումատուի կրած վնասի չափի վերաբերյալ, որի նպատակն էր կրծատել ոչ եական վնասի մասին գանգատները:

2010 թվականի փետրվարի 19-ին, Եվրոպայի խորհրդի քառասուլյոթ Անդամ Պետությունների Ներկայացուցիչները հանդիպեցին Ինտերլակեն քաղաքում (ծվեյցարիա) քննարկելու Դատարանի ապագան և, մասնավորապես, մեծ թվով անընդունելի համարվող գանգատների պատճառով գործերի կուտակման հարցը: Միաձայն հայտարարությամբ նրանք վերահաստատեցին Եվրոպական համակարգի հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության բնագավառում Դատարանի կենտրոնական դերը և հանձն առան բարձրացնելու դրա արդյունավետությունը՝ պահպանելով անհատական գանգատի իրավունքը:

3. Գանգատ Ներկայացնելու ընթացակարգի և ընդունելիության չափանիշների վերաբերյալ պոտենցիալ դիմումատուններին ամբողջական և օբյեկտիվ տեղեկատվություն տրամադրելու միտքը հստակորեն արտացոլված է Ինտերլակենի Հռչակագրի Գ-6 (ա) և (բ) կետերում: Անհատական գանգատների ընդունելիության պայմանների մասին սույն գործնական ուղեցույցի անհրաժեշտությունը նույնպես արտահայտվել է այդ համատեքստում: Ուղեցույցի նպատակն է Ներկայացնելու ընդունելիության չափանիշների մասին առավել պարզ և մանրամասն տեղեկություն, որպեսզի, առաջինը՝ հնարավորինս կրճատվի ըստ Էռլի քննության հեռանկար չունեցող գանգատների թիվը, և, երկրորդ՝ ըստ Էռլի քննության ենթակա գանգատները բավարարեն ընդունելիության պահանջները: Ներկայումս, թեսթի պայմանները բավարարած բազմաթիվ գործերում ընդունելիությունը և ըստ Էռլի քննությունն անցկացվում է միաժամանակ, ինչը պարզեցնում և արագացնում է գործընթացը:

Սույն ուղեցույցն ի սկզբանե նախատեսված է իրավաբանների համար, մասնավորապես այն փաստաբանների, ովքեր Դատարանում Ներկայացնում են դիմումատունների շահերը: Մեկ այլ սակավ տեխնիկական տերմիններով հագեցած ուսումնական ձեռնարկ, կնախապատրաստվի ավելի լայն հասարակության համար:

Կոնվենցիայի 34-րդ (անհատական գանգատներ) և 35-րդ (ընդունելիության չափանիշներ) հոդվածներում սահմանված ընդունելիության բոլոր չափանիշներն ուսումնասիրվել են Դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո: Բնականորեն, որոշ հասկացություններ, ինչպիսիք են վեցամյա ժամկետի պահպանման պահանջը և իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառումը, ավելի հեշտորեն են բացատրվում, քան «ակնհայտորեն անհիմ» հասկացությունը, որը կարելի է անսահմանորեն վերլուծել, կամ Դատարանի *ratione materiae* կամ *ratione personae* իրավասությունը: Այնուհետև, որոշ հոդվածներ դիմումատունների կողմից վկայակոչվում են ավելի հաճախ, քան մնացածը, բացի այդ, որոշ Պետություններ դեռևս չեն վավերացրել Կոնվենցիային կից բոլոր լրացուցիչ Արձանագրությունները, իսկ որոշ Պետություններ կատարել են վերապահումներ որոշակի դրույթների վերաբերյալ: Սույն ուղեցույցի շրջանակներում չեն ներկայացվել միջպետական գանգատներին առնչվող հազվադեպ դեպքերը, քանի որ դրանց ուսումնասիրությունը պահանջում է այլ մոտեցում: Ինչ վերաբերում է ընդունելիության նոր չափանիշին, ապա հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ թիվ 14 Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտել վերջերս, դեռ շատ վաղ է այս առումով ներկայացնել Դատարանի նախադեպային իրավունքի ճշգրիտ պատկերը: Յետևաբար, սույն ուղեցույցը չի ներկայացնում սպառիչ

տեղեկատվություն. այս անդրադառնում է առավել հաճախ տեղի ունեցող իրավիճակներին:

4. Ուղեցույցը նախապատրաստվել է Դատարանի իրավախորհրդատու ծառայության կողմից և ընդունելիության չափանիշների մասին վերջինիս մեկնաբանությունը պարտավորեցնող չէ Դատարանի համար: Այն պարբերաբար կրամշակվի: Ուղեցույցը կազմվել է ֆրանսերեն և անգլերեն լեզուներով, նախատեսվում է թարգմանությունը նաև այլ լեզուներով: Նախապատվությունը կտրվի այն երկրների պաշտոնական լեզուներին, որոնց դեմ ներկայացվել են առավել մեծ քանակությամբ գանգատներ:

5. «Անհատական գանգատ» և «տուժողի կարգավիճակ» հասկացությունները սահմանելուց հետո ուղեցույցը կանդրադառնա՝ 1) ընդունելիության ընթացակարգին, 2) Դատարանի իրավասությանը և 3) գործի ըստ եռթյան քննությանը վերաբերող հիմքերին:

## A. ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԳԱՆԳԱՏ

### Հոդված 34. ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԳԱՆԳԱՏ

«Դատարանը կարող է գանգատներ ընդունել ցանկացած անձից, հասարակական կազմակերպությունից կամ անձանց խմբից, որոնք պնդում են, թե դարձել են սույն կոնվենցիայով կամ նրան կից Արձանագրությունով ճանաչված իրենց իրավունքների՝ որևէ Բարձր պայմանավորվող կողմից թույլ տված խախտման գործ: Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են որևէ կերպ չխոչնդութել այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը»:

#### 1. Դրույթի նպատակը

6. Հոդված 34-ը, որը երաշխավորում է անհատական գանգատի իրավունքը, անձին ընձեռնում է միջազգային մակարդակում իրավական գործընթաց կատարելու իրական հնավորություն: Այն, հանդիսանալով կոնվենցիոն համակարգի արդյունավետությունն ապահովող իիմնական երաշխիքներից մեկը, նաև մարդու իրավունքների պաշտպանության «մեխանիզմի հիմնական բաղադրիչներից» է (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [ՄՊ], §§ 100 և 122; *Loizidou v. Turkey* (նախնական առարկություններ), § 70):

7. Կոնվենցիան «կենդանի գործիք» է և պետք է մեկնաբանվի արդի պայմանների լույսի ներքո: Այս առումով, Դատարանի նախադեպային իրավունքը նույնպես կիրառվում է ընթացակարգային այնպիսի դրույթներում, ինչպիսին է Հոդված 34-ը (ibid., § 71):

#### 2. Գանգատի կարգավիճակը

8. Կիրառման շրջանակը. համաձայն կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի, յուրաքանչյուր անհատ իրավունք ունի ներկայացնել կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքի պաշտպանության պահանջ այն Անդամ Պետության դեմ, որի իրավագորության ներքո տեղի է ունեցել ենթադրյալ խախտումը (*Van der Tann v. Spain*, § 53): Տուժողը պարտավոր չէ մատնանշել, թե մասնավորապես որ հոդվածն է խախտվել (*Guzzardi v. Italy*, § 61):

#### 9. Իրավասու անձիք.

- յուրաքանչյուր անհատ կամ իրավաբանական անձ ունի անհատական գանգատի իրավունք՝ անկախ ազգությունից, քնակության վայրից,

քաղաքացիական կարգավիճակից, գործունակությունից կամ իրավունակությունից (ծնողական իրավունքից զրկված մայր, տե՛ս՝ *Scozzari and Giunta v. Italy* [ՄՊ], § 138; անչափահասներ, տե՛ս՝ *A. v. the United Kingdom*; խնամակալի համաձայնությունը չունեցող ոչ իրավունակ անձ, տե՛ս՝ *Zehentner v. Austria*, §§ 39 և այլն):

- ցանկացած ոչ պետական կազմակերպություն, լայն իմաստով, որը չունի պետական իշխանության լիազորություններ, ունի գանգատ ներկայացնելու իրավունք: Նման լիազորություններ չունեցող հանրային իրավունքի սուբյեկտ հանդիսացող իրավաբանական անձանց պարագայում տե՛ս՝ *Holy Monasteries v. Greece*, § 49, և *Radio France and Others v. France* (որոշում), §§ 24-26; այն կազմակերպությունների համար, որոնք չունեն իրավական և ֆինանսական կախվածություն պետությունից, տե՛ս՝ *Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*, §§ 80-81, և *Unédic v. France*, §§ 48-59:

Մյուս կողմից, քաղաքապետարանը (*Ayuntamiento de Mula v. Spain* (որոշում)), կամ քաղաքապետարանի բաղկացուցիչ մասը, որն ունի հանրային իշխանության լիազորություններ (*Municipal Section of Antilly v. France* (որոշում)), իրավունք չունի ներկայացնելու գանգատ՝ 34-րդ հոդվածի համաձայն (տե՛ս՝ նաև՝ *Döşemealtı Belediyesi v. Turkey* (որոշում)):

- անհատների խմբեր. Մի քանի անձանց միջև, սովորաբար ժամանակավոր, կազմված ոչ պաշտոնական դաշինքներ («*Belgian linguistic*»-ի գործը): Սակայն, տարածքային իշխանությունները կամ որևէ այլ պետական մարմին չեն կարող ներկայացնել գանգատ այդ մարմինների կազմում աշխատող կամ դրանց ներկայացնող ֆիզիկական անձանց միջոցով, քանի որ գանգատը վիճարկելու է այն պետության գործողությունները, որից նրանք գտնվում են կախվածության մեջ և որի իշխանությունն են իրականացնում (*Demirbaş and Others v. Turkey* (որոշում)):

10. Հոդված 34-ը չի թույլատրում Կոնվենցիայի խախտման վերաբերյալ ներկայացնել *in abstracto* բողոքներ: Դիմումատունները չեն կարող բողոքել ներպետական իրավունքի դրույթի դեմ միայն այն պատճառով, որ այն ըստ երևույթին հակասում է Կոնվենցիային (*Monnat v. Switzerland*, §§ 31-32), Կոնվենցիան չի նախատեսում նաև *actio popularis*-ի կիրառումը (*Klass and Others v. Germany*, § 33; *Georgian Labour Party v. Georgia* (որոշում); և *Burden v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 33):

11. Ներկայացուցիչ միջոցով ներկայացված գանգատներ. այն դեպքերում, եթե դիմումատունները ցանկություն են հայտնում ներկայացնել իրենց շահերը ոչ թե ինքնուրույն, այլ ներկայացուցիչ միջոցով, գործում է Դատարանի Կանոնագրքի 45 § 3 Կանոնը, համաձայն որի դիմումատունները պետք է ներկայացնեն պատշաճ ձևով ստորագրված, գրավոր լիազորագիր: Ներկայացուցիչներից պահանջվում է հստակորեն ցույց տալ, որ 34-րդ հոդվածի իմաստով իրենք ստացել են որոշակի և հստակ ցուցումներ ենթադրյալ տուժողի կողմից, ում անունից նրանք մտադրություն ունեն ներկայանալ Դատարանում (*Post v. the Netherlands* (որոշում)): Լիազորագրի վավերականության վերաբերյալ տե՛ս՝ *Aliiev v. Georgia*, §§ 44-49: Գանգատի համապատասխանության վերաբերյալ տե՛ս՝ *Velikova v. Bulgaria*, §§ 48-52:

12. Անհատական գանգատի իրավունքի չարաշահումը. գանգատ ներկայացնող անձի քննարկվող իրավունքի նպատակին հակասող պահվածքի

առնչությամբ, տե՛ս՝ անհատական գանգատի իրավունքի չարաշահման հասկացությունը Կոնվենցիայի 35 § 3 հոդվածի շրջանակներում (*Miroļubovs and Others v. Latvia*, §§ 62 և այլն):

### 3. Գանգատ ներկայացնելու իրավունքի իրականացման ազատությունը

13. Դատարան դիմելու իրավունքը բացարձակ իրավունք է, այն չի ենթարկվում սահմանափակումների: Նշված սկզբունքը ենթադրում է Կոնվենցիայի իստիտուտների հետ ազատ հաղորդակցության հևարավորություն (կալանավայրում նամակագրության ազատությունը՝ *Peers v. Greece*, § 84, և *Kornakovs v. Latvia*, §§ 157): Վերջինիս հետ կապված, տե՛ս՝ Նաև՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում վարույթներին մասնակցող անձանց վերաբերյալ 1996թ.-ի Եվրոպական Յամաձայնագիրը (CETS No. 161):

14. Դետական մարմինները չպետք է որևէ ճնշում գործադրելով ստիպեն դիմումատուններին հրաժարվել կամ փոփոխել իրենց գանգատները: Ըստ Դատարանի, ճնշումը կարող է արտահայտվել դիմումատունների կամ պոտենցիալ դիմումատունների, նրանց ընտանիքների կամ օրինական ներկայացուցիչների նկատմամբ ուղղակի պարտադրանքի կամ կուպիտ գործողություններով ահաբեկելու, ինչպես նաև ոչ պատշաճ անուղղակի գործողությունների կամ կապեր հաստատելու միջոցով (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [ՄՊ], § 102):

*Colibaba v. Moldova* (§ 68) գործում Դատարանը քննել է անհատական գանգատի իրավունքի իրականացման նկատմամբ տարհամոզիչ ազդեցության դեպքը:

Ուշադրության արժանի է դիմումատուի խոցելիությանը և իշխանությունների կողմից նրա վրա ճնշում գործադրելու վտանգին (*Iambor v. Romania* (no. 1), § 212): Դիմումատունները կարող են հատկապես խոցելի դառնալ նախնական կալանքի տակ գտնվելու ժամանակ իրենց ընտանիքի և արտաքին աշխարհի հետ կապ չունենալու պարագայում (*Cotleț v. Romania*, § 71):

15. Որոշ ուշագրավ օրինակներ.

- գանգատի կապակցությամբ իշխանությունների կողմից հարցաքննությունը՝ *Akdivar and Others v. Turkey*, § 105, և *Tanrıkuşu v. Turkey* [ՄՊ], § 131
- դիմումատուի փաստաբանի դեմ քրեական վարույթ հարուցելու սպառնալիքները՝ *Kurt v. Turkey*, §§ 159-65; ներպետական վարույթներում փաստաբանի դեմ իշխանությունների բողոքը՝ *McShane v. the United Kingdom*, § 151
- արդարացի բավարարման պահանջի վերաբերյալ փաստաբանի և թարգմանչի հարցաքննումը ոստիկանության կողմից՝ *Fedotova v. Russia*, §§ 49-51; պատասխանող կողմ հանդիսացող կառավարության ներկայացուցչի կողմից պատվիրված հետաքննության վերաբերյալ՝ *Ryabov v. Russia*, §§ 53-65
- դիմումատուի փաստաբանի և բժշկի հետ հանդիպման արգելքը՝ *Boicenco v. Moldova*, §§ 158-59
- հանդիպման սենյակում փաստաբան-դիմումատու քննարկումների գաղտնիության խախտումը՝ *Oferta Plus SRL v. Moldova*, § 156

- բանտի կառավարիչների կողմից սպառնալիքները՝ *Petra v. Romania*, § 44
- բանտի կառավարիչների կողմից իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները չսպառելու հիմքով գանգատը Դատարան ուղարկելու մերժումը՝ *Nurmagomedov v. Russia*, § 61
- դատարանի առջև, կալանավայրի պայմանների վերաբերյալ գործով վկայի վրա ճնշումը՝ *Novinskiy v. Russia*, §§ 119 և այլն
- բանտի կառավարիչների կողմից տարհամոզիչ դիտողություններ անելը, Դատարանի հետ նամակագրություն տանելու և դիմելու համար դատապարտյալին անհրաժեշտ պարագաներ և փաստաթղթեր չտրամադրելը՝ *Gagiu v. Romania*, §§ 94 և այլն
- բանտարկված դիմումատուին Դատարան դիմելու համար պահանջվող փաստաթղթերի պատճենների չտրամադրումը իշխանությունների կողմից՝ *Naydyon v. Ukraine*, § 68
- Դատարան ներկայացված գործի կապակցությամբ դիմումատուին վախեցնելը և ճնշում գործադրելը՝ *Lopata v. Russia*, §§ 154-60:

16. Գործի հանգամանքները կարող են անհատական գանգատի ներկայացման իրավունքին ենթադրյալ միջամտության լրջությունը նվազեցնել (*Sisojeva and Others v. Latvia* (գործերի ցուցակից հանվել է) [ՄՊ], §§ 118 և այլն): *Holland v. Sweden* (որոշում) գործում Դատարանը գտել է, որ ծվերիայի օրենքին համապատասխան, դատական նիստի ձայնագրությունների ժապավենի ոչնչացումը, մինչև Դատարան գանգատ ներկայացնելու համար սահմանված վեցամսյա ժամկետի ավարտը, չի հանդիսացել խոչընդոտ դիմումատուի իրավունքն արդյունավետորեն իրականացնելու նպատակով միջնորդություն ներկայացնելու համար: *Farcas v. Romania* (որոշում) գործում Դատարանը դիտարկեց, որ հաշմանդամ դիմումատուի իրավական պաշտպանության ներպետական բոլոր միջոցների սպառման ենթադրյալ անկարողությունը, այն է՝ հանրային ծառայություններից օգտվելու համար հատուկ միջոցների բացակայությունը, չի խանգարել վերջինիս արդյունավետորեն իրականացնելու միջնորդության իր իրավունքը:

#### 4. Դատասիանող Պետության պարտականությունները

##### (ա) Դատարանի Կանոնագրքի 39-րդ Կանոնը

17. Դատարանի Կանոնագրքի 39-րդ Կանոնի համաձայն, Դատարանը կարող է որոշել կիրառել հայցի ապահովման միջոցներ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [ՄՊ], §§ 99-129): Յողված 34-ը կխախտվի, եթե Անդամ Պետության բոլոր քայլերը, որոնք կարող են ձեռնարկվել Դատարանի կողմից նշանակված միջոցառումը կատարելու համար, ձախողվեն (*Paladi v. Moldova* [ՄՊ], §§ 87-92):

##### 18. Որոշ օրինակներ:

- կալանքի տակ գտնվող ապաստան հայցողի և փաստաբանի ժամանակին հանդիպումը չապահովելը՝ չնայած 39-րդ կանոնով պահանջվող միջոցառման՝ *D.B. v. Turkey*, § 67
- կալանավորներին իրաքի իշխանություններին փոխանցումը նախնական միջոցառման խախտմամբ՝ *Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, §§ 162-65

– միջոցառման չպահպանմամբ՝ առաջին դիմումատուի վտարումը՝ *Kamaliyev v. Russia*, §§ 75-79:

19. Դատարանն իրականացնում է վերահսկողություն վերոնշյալ միջացառումների պատշաճ իրականացման նկատմամբ, մինչդեռ Պետությունը, որը գտնում է, որ ունի համոզիչ հիմնավորումներ համապատասխան միջոցառումը չկիրառելու համար, պետք է դրանց մասին տեղեկացնի Դատարանին (*Paladi v. Moldova* [ՄՊ], §§ 90-92; *Olaechea Cahua v. Spain*, § 70; և *Grori v. Albania*, §§ 181 և այլն):

Կանոն 39-ի կիրառումը բավարար պայման չէ, որպեսզի Պետությունը հետաձգի էքստրադիցիայի կատարումը (*Al-Moayad v. Germany* (որոշում), §§ 122 և այլն; տե՛ս, նաև՝ Դատարանի հետ բարեխսղործեն համագործակցելու պատասխանող Պետության պարտականությունը):

#### (բ) Փաստերի հաստատումը

20. Փաստերի հաստատման համար պատասխանատու է Դատարանը, այնուամենայնիվ, կողմերը պետք է ակտիվորեն օժանդակեն վերջինիս՝ տրամադրելով գործին վերաբերող բոլոր տեղեկությունները: Կողմերի վարքագիծը կարող է հաշվի առնվել ապացույցների ձեռքբերման ժամանակ (*Ireland v. the United Kingdom*, § 161):

Անհատական գանգատի համատեքստում, գանգատի արդյունավետ քննության համար կարևոր է, որ պետությունները տրամադրեն անհրաժեշտ աջակցություն: Կառավարության տևորինության տակ գտնվող տեղեկատվության չտրամադրումը՝ առանց բավարար պատճառաբանության, կարող է ստիպել Դատարանին հանգել որոշակի հետևողությունների ոչ միայն պնդումների հիմնավորվածության մասով (*Maslova and Nalbandov v. Russia*, §§ 120-21), այլ նաև Կոնվենցիայի 38-րդ հոդվածի առնչությամբ (ոստիկանությունում ազատազրկման մասին գրառումների անհասանելիություն՝ *Timurtaş v. Turkey*, § 66; հետաքննության փաստաթղթերի պատճենների անհասանելիություն՝ *İmakayeva v. Russia*, § 201): «Գաղտնի» նշագրումը պարունակող գեկույցի չտրամադրումը Դատարանին՝ *Nolan and K. v. Russia*, §§ 56 և այլն:

Գանգատի պատրաստման համար կարևորություն ունեցող բժշկական փաստաթղթերին փաստաբանի կողմից ծանոթանալու արգելքը համարվել է խոչընդոտ՝ 34-րդ հոդվածի իմաստով անհատական գանգատի իրավունքի իրականացման համար (*Boicenco v. Moldova*, § 158): Փաստաբանի և հոգեբուժարանում հարկադրաբար պահպող դիմումատուի հանդիպումների համար, տե՛ս՝ *Shtukaturov v. Russia*, §§ 138 և այլն: Կառավարության կողմից որոշակի լրացուցիչ տեղեկատվության տրամադրման ուշացումը, չնայած «ցավալի» է, սակայն չի կարող համարվել 34-րդ հոդվածով սահմանված անհատական գանգատի իրավունքի իրականացմանը խոչընդոտ (*Öcalan v. Turkey* [ՄՊ], § 201):

Հոդված 34-ի և 38-ի միջև կապի վերաբերյալ, տե՛ս՝ *Bazorkina v. Russia*, §§ 170 և այլն և § 175: Հոդված 34-ը, երաշխավորելով անհատական գանգատի իրավունքի արդյունավետ իրականացումը, ընդհանուր կանոն է, մինչդեռ 38-րդ հոդվածը հստակորեն պահանջում է պետություններին համագործակցել Դատարանի հետ:

Դատարանը կարող է արձանագրել 38-րդ հոդվածի խախտում նույնիսկ ընդունելիության վերաբերյալ առանձին որոշման բացակայության դեպքում (հոդված 29 § 3), տե՛ս՝ *Enukidze and Girkviani v. Georgia*, § 295:

(զ) Հետաքննություններ

21. Դատախանող պետությունից ակնկալվում է նաև աջակցություն՝ հետաքննությունների անցկացման միջոցով (հոդված 38), քանի որ պետության պարտավորությունն է ապահովել «անհրաժեշտ միջոցներ» գանգատների արդյունավետ քննության համար (*Çakıcı v. Turkey* [ՄՊ], § 76):

Փաստահավաքմանը խոչընդոտելը առաջացնում է 38-րդ հոդվածի խախտում (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, § 504):

## Բ. Տուժողի կարգավիճակը

### Հոդված 34. Անհատական գանգատներ

«Դատարանը կարող է գանգատներ ընդունել ցանկացած անձից, հասարակական կազմակերպությունից կամ անձանց խմբից, որոնք պնդում են, թե դարձել են սույն Կոնվենցիայով կամ նրան կից Արձանագրությունով ճանաչված իրենց իրավունքների՝ որևէ Բարձր պայմանավորվող կողմից թույլ տված խախտման զնի ...»

22. Հոդված 34-ի համաձայն, Դատարան կարող էն դիմել միայն այն դիմումատուները, ովքեր գտնում են, որ դարձել են Կոնվենցիայի խախտման զնի: Առաջին հերթին, Ներպետական իշխանությունների խսդիրը դառնում է Կոնվենցիայի որևէ ենթադրյալ խախտման վերականգնումը: Ուստի, դիմումատուի կողմից ենթադրյալ խախտման տուժող լինելու հարցը քննարկվում է Դատարանի վարույթների բոլոր փուլերում (*Scordino v. Italy (no. 1)* [ՄՊ], § 179):

### 1. «Տուժող» հասկացությունը

23. «Տուժող» հասկացությունը մեկնաբանվում է ինքնուրույն, այն անկախ է այնպիսի ներպետական կանոններից, ինչպիսիք են հայց Ներկայացնելու շահագրգռվածությունը կամ կարողությունը (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, § 35): Այս հասկացությունը չի ենթադրում վնասի առկայություն (*Brumărescu v. Romania* [GC], §§ 50 և այլն). այնպիսի գործողությունը, որի իրավական հետևանքները ժամանակավոր են, կարող է բավական լինել (*Monnat v. Switzerland*, § 33):

24. «Տուժող» եզրույթը պետք է մեկնաբանվի արդի հասարակության զարգացման պայմանների ներքո և կիրառվի առանց ավելորդ ձևականության (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, § 38; *Monnat v. Switzerland*, §§ 30-33; *Stukus and Others v. Poland*, § 35; և *Ziętal v. Poland*, § 54-59); *Siliadin v. France* (§ 63) գործում Դատարանը որոշել է, որ տուժողի կարգավիճակի հարցը պետք է քննարկվի գործի ըստ եռթյան քննության հետ միաժամանակ:

## 2. Ուղղակի տուժող

25. Գործողությունը կամ անզործությունը պետք է ունենա ուղղակի ազդեցություն դիմումատուի վրա (*Amour v. France*, § 36): Այսուամենայնիվ, այս չափանիշը կարծ չէ և չի կարող կիրառվել մեխանիկորեն (*Karner v. Austria*, § 25):

26. Որոշ դեպքերում Դատարանն ընդունել է գանգատներ այնպիսի «պոտենցիալ» տուժողներից, ովքեր չեն հանդիսացել ուղղակի խախտման զնի:

27. Որոշ օրինակներ՝ Գերմանիայում հեռախոսալսում սահմանելու դեպքը՝ *Klass and Others v. Germany*, § 34; Եքստրադիցիայի դեպքը՝ *Soering v. the United Kingdom*; ծննդաբերելու տարիք ունեցող կանաց շրջանում հղիության արհեստական ընդհատման տեղեկատվության տարածումը սահմանափակող միջոցների դեպքը, տե՛ս՝ *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, § 44:

28. Մյուս կողմից, կասկածը կամ վարկածը բավարար չեն տուժողի կարգավիճակ ստանալու համար: Օրինակ՝ պաշտոնական արտաքսման հրամանի բացակայությունը՝ *Vijayanathan and Pusparajah v. France*, § 46; խորհրդարանական գեկույցի ենթադրյալ հետևանքները՝ *The Christian Federation of Jehovah's Witnesses in France v. France* (որոշում); դիմումատուի ընկերության վրա ենթադրաբար կիրառվող տուգանքը՝ *Senator Lines GmbH v. fifteen Member States of the European Union* (որոշում) [ՄՊ]; կոմայի մեջ գտնվող երրորդ կողմի վերաբերյալ դատական որոշման ենթադրյալ հետևանքները՝ *Rossi and Others v. Italy* (որոշում): Դիմումատուն չի կարող պնդել իր տուժողի կարգավիճակը այն դեպքում, եթե անձամբ կրում է մասնակի պատասխանատվություն ենթադրյալ խախտման համար (*Paşa and Erkan Erol v. Turkey*):

29. Ներպետական օրենսդրության կապակցությամբ, ուղղակի ներգործության բացակայության պարագայում նույնպես անձիք կարող են պնդել, որ օրենքը խախտել է իրենց իրավունքները, եթե այն թելադրում է վարքագծի փոփոխում, որի արդյունքում անձը հավանաբար կենթարկվի քուական հետապնդման (*Norris v. Ireland; Bowman v. the United Kingdom*), կամ եթե այդ անձինք այն մարդկանց թվին են պատկանում, ովքեր օրենսդրության կողմից ուղղակիորեն տուժելու ռիսկի են դիմում (*Burden v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 34; *Johnston and Others v. Ireland*): Սահմանադրության վերաբերյալ, տե՛ս՝ *Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [ՄՊ], § 29:

## 3. Անուղղակի տուժող

30. Դատարանը կարող է ընդունել անհատական գանգատ անուղղակի տուժող դիտարկվող անձից, այն դեպքում, եթե առկա է անձնական և առանձնահատուկ կապ ուղղակի տուժողի և դիմումատուի միջև:

31. Օրինակներ. 2-րդ հոդվածի ներքո՝ տուժողի կոնց (*McCann and Others v. the United Kingdom* [ՄՊ]) և մահացած տղամարդու զարմիկի (*Yaşa v. Turkey*, § 66) կողմից ներկայացված գանգատները: Հոդված 3-ի ներքո՝ բանտարկության ընթացքում անհետացած մարդու մոր գանգատը (*Kurt v. Turkey*); կան դեպքեր, երբ անհետացած մարդու եղբայրը չի դիտարկվել որպես տուժող (*Çakıcı v. Turkey* [ՄՊ], §§ 98-99): Հոդված 5 § 5-ի ներքո՝ հոգեբուժարանում հարկադրաբար պահպող դիմումատուի ամուսնու գործը (*Houtman and Meeus v. Belgium*, § 30): Հոդված 651-ի (արդար դատավարություն) ներքո՝ տե՛ս՝ *Grădinari*

v. Moldova (դատարանների անազառություն); *Brudnicka and Others v. Poland*, §§ 26 և այլն (հանգուցյալ ամուսնու հեղինակության պաշտպանության իրավունք); *Marie-Louise Loyen and Bruneel v. France* (արդար դատավարություն և ժամկետները): Յոդված 632-ի ներքո՝ տե՛ս մեղադրյալի այրու վերաբերյալ գործը, ով հանդիսացել է անմեղության կանխավարկածի իրավունքի խախտման տուժող (*Nölkenbockhoff v. Germany*, § 33): Յոդված 10-ի ներքո՝ տե՛ս *Dalban v. Romania* [ՄՊ], § 39, դիմումատուի այրու շահերի վերաբերյալ: Սակայն, ընկերության բաժնետերերը չեն հանդիսանում թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով երաշխավորված ընկերության իրավունքների խախտման զոհ (*Agrotexim and Others v. Greece*, §§ 62 և 64), բացառությամբ հատուկ հանգամանքների (*Camberrow MM5 AD v. Bulgaria* (որոշում)):

#### 4. Տուժողի մակը

32. Գանգատները կարող են ներկայացվել միայն կենդանի անձանց կողմից կամ նրանց անունից. մահացած մարդը չի կարող գանգատ ներկայացնել նույնիսկ ներկայացուցչի միջոցով (*Kaya and Polat v. Turkey* (որոշում)): Այնուամենայնիվ, տուժողի մահն ինքնաբերաբար չի նշանակում, որ գործը դուրս է մնում Դատարանի ցուցակից:

33. Ընդհանուր առմամբ, այն դեպքում, եթե դիմումատուն մահանում է գանգատը Դատարանի կողմից ընդունելուց առաջ դիմումատուի ընտանիքը կարող է հետամուտ լինել գանգատին՝ տեղեկացնելով Դատարանին իրենց շահագրգրվածության մասին: Ժառանգների և այլ մոտ բարեկամների՝ այրի և երեխաներ, գործերի դեպքում տե՛ս՝ *Raimondo v. Italy*, § 2 և *Stojkovic v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*, § 25; ծնողների վերաբերյալ, տե՛ս՝ *X v. France*, § 26; այլ տարբերակների համար, տե՛ս՝ *Malhous v. the Czech Republic* (որոշում) [ՄՊ]; տե՛ս նաև, հակառակ մոտեցումը՝ *Scherer v. Switzerland*, §§ 31-32; հանգուցյալի հետ ազգակցական կապեր չունեցող ժառանգի դեպքում, տե՛ս՝ *Thévenon v. France* (որոշում); տե՛ս՝ նաև *Léger v. France* (գործերի ցուցակից հանվել է) [ՄՊ], §§ 50-51:

34. Իրավիճակն, այնուամենայնիվ, այլ է, եթե ուղղակի տուժողը մահացել է Դատարան դիմելուց առաջ (*Fairfield v. the United Kingdom* (որոշում)):

Մոտ բարեկամի մահվան կապակցությամբ՝ *Velikova v. Bulgaria* (որոշում); մոտ բարեկամի անհետացման դեպքում՝ *Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 112:

Յոդված 6-ին առնչվող գանգատների վերաբերյալ, տե՛ս՝ *Micallef v. Malta* [ՄՊ], §§ 48 և այլն, և այնտեղ կատարված հղումները: Յանգուցյալի առնչությամբ վարույթների և փաստերի հետ կապված մոտ բարեկամների կողմից թիվ 1 Արձանագրության 8-րդ և 11-րդ հոդվածների համաձայն ներկայացված գանգատ՝ *Gakiyev and Gakiyeva v. Russia*, §§ 164-68 և այնտեղ կատարված հղումները: Փոխանցվող բողոքների դեպքում, տե՛ս՝ *Sanles Sanles v. Spain* (որոշում):

35. Դատարանն իրավասու է գնահատելու մարդու իրավունքների պաշտպանության նկատառումով քննությունը շարունակելու նպատակահարմարությունը (*Karner v. Austria*, §§ 25 և այլն): Այդ իրավասությունը կարող է կիրառվել այն դեպքում, եթե առկա է ընդհանուր շահ (նույն տեղում, § 27, և *Marie-Louise Loyen and Bruneel v. France*, § 29): Դրա անհրաժեշտությունը

կարող է մասնավորապես առաջանալ օրենսդրությանը, իրավական համակարգին կամ պատասխանող պետությունում կիրառվող պրակտիկայի առևտությամբ (տե՛ս, ի թիվս այլոց, *Karner v. Austria*, §§ 26 և 28; տե՛ս նաև *Léger v. France* (գործերի ցուցակից հանվել է) [ՄՊ], § 51):

### 5. Տուժողի կարգավիճակի կորուստը

36. Դիմումատուն պետք է կարողանա հաստատել իր՝ որպես տուժողի կարգավիճակը վարույթների միջոցով (*Burdov v. Russia*, § 30):

37. Այսուամենայնիվ, ներպետական մարմինների կողմից դատավճռի մեղմացումը կամ դիմումատուի համար ձեռնտու միջոցի ընդունումը նրան կզրկի տուժողի կարգավիճակից միայն այն դեպքում, եթե խախտումը հստակորեն կամ առևվազն ըստ եռթյան ճանաչվել է և հետագայում փոխհատուցվել է (*Scordino v. Italy* (no. 1) [ՄՊ], §§ 178 և այլն և § 193): Սա պայմանավորված է ենթադրյալ խախտված իրավունքի բնույթից, որոշման հիմնավորումից (*Jensen v. Denmark* (որոշում)), այն ընդունելուց հետո շահագրգիռ անձի համար անբարենպաստ պայմանների շարունակականությունից (*Freimanis and Līdums v. Latvia*, § 68):

38. Օրինակներ՝ *Dalban v. Romania* [ՄՊ], § 44 (հոդված 10); *Brumărescu v. Romania* [ՄՊ], § 50 (թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդված և 6-րդ հոդված): Յոդված 6-ով սահմանված այն վարույթների վերաբերյալ, որոնք ի վերջո չեղյալ են հայտարարվել կամ արդարացվել են, տե՛ս՝ *Oleksy v. Poland* (որոշում) (և համեմատիր այդ վարույթների երկարատևությանը վերաբերվող զանգատների հետ); համեմատիր՝ *Arat v. Turkey*, § 47, և *Bouglame v. Belgium* (որոշում) գործերի հետ; այլ կոնկրետ իրավիճակների համար, տե՛ս՝ *Constantinescu v. Romania*, §§ 40-44; *Guisset v. France*, §§ 66-70; *Chevrol v. France*, §§ 30 և այլն; *Moskovets v. Russia*, § 50 (կալանքի տակ պահելը); *Moon v. France*, §§ 29 (տուգանք); *D.J. and A.-K. R. v. Romania* (որոշում), §§ 77 և այլն (թիվ 4 Արձանագրության 2-րդ հոդված 2); և *Sergey Zolotukhin v. Russia* [ՄՊ], § 115 (թիվ 7 Արձանագրության 4-րդ հոդված):

39. Փոխհատուցումը պետք է լինի համարժեք և բավարար: Այն պետք է պայմանավորված լինի գործի հանգամանքներով և հատուկ ուշադրություն պետք է արժանացնել քննարկվող Կոնվենցիայի խախտման բնույթին (*Gäfgen v. Germany* [ՄՊ], § 116):

40. Տուժողի կարգավիճակը կարող է նաև պարզ դառնալ ներպետական դատարանի կողմից տրված փոխհատուցման չափից և փոխհատուցումը նախատեսող միջոցի արդյունավետությունից (նաև արագությունից) (*Normann v. Denmark* (որոշում) և *Scordino v. Italy* (no. 1) [ՄՊ], § 202; տե՛ս՝ նաև *Jensen and Rasmussen v. Denmark* (որոշում) և *Gäfgen v. Germany* [ՄՊ], §§ 118-19):

### 41. Նախադեպեր.

Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի համատեքստում ներպետական մարմինների կողմից ձեռնարկված միջոցների պատշաճության վերաբերյալ, տե՛ս՝ *Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*, §§ 49-64:

Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո, տե՛ս՝ *Gäfgen v. Germany* [ՄՊ], §§ 115-29 և *Kopylov v. Russia*, § 150: Կալանավայրերի պայմանների վերաբերյալ 3-րդ հոդվածի խախտման անհիմ պնդումների դեպքում, տե՛ս՝ *Shilbergs v. Russia*, §§ 66-79: Տե՛ս, նաև՝ *Ciorap v. Moldova* (թիվ 2), §§ 23-25, որտեղ Դատարանը գտավ, որ դիմումատուն Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով դեռևս տուժող

Ե, քանի որ Ներպետական դատարանի կողմից տրված փոխհատուցումը զգալիորեն ցածր է, քան հիմնականում վճարվում է Ստրասբուրգում 3-րդ հոդվածի խախտման համար:

Յոդված 651-ի համար (վարույթի երկարատևություն), տե՛ս՝ *Scordino v. Italy* (թիվ 1) [ՄՊ], §§ 182-207; *Cocchiarella v. Italy* [ՄՊ], §§ 84-107; և *Delle Cave and Corrado v. Italy*, §§ 26 և այլն: Վերջնական դատական որոշման կատարման ուշացման համար, տե՛ս՝ *Kudić v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 7-18, և *Burdov v. Russia* (թիվ 2):

42. Գանգատը դուրս է հանվում գործերի ցուցակից, քանի որ դիմումատուն դադարում է տուժողի կարգավիճակ/*locus standi*/ ունենալուց: Ըստունելիության որոշումը կայացնելուց հետո Ներպետական մակարդակով գործի լուծման համար, տե՛ս՝ *Ohlen v. Denmark*; Դատարանի կողմից գանգատի առարկա հանդիսացող իրավունքները փոխանցելու համաձայնության համար, տե՛ս՝ *Dimitrescu v. Romania*, §§ 33-34:

43. Դատարանը նաև քննում է Կոնվենցիայի 37-րդ հոդվածով սահմանված մեկ կամ մի քանի հիմքերով գանգատը գործերի ցուցակից հանելու հարցը՝ հաշվի առնելով այն Ներկայացնելուն հաջորդող իրադարձությունները, չնայած այն փաստին, որ դիմումատուն դեռ կարող է պնդել իր «տուժող» լինելը, (*Pisano v. Italy* (հանվել է գործերի ցուցակից) [ՄՊ], § 39), կամ նույնիսկ անկախ այն բանից՝ շարունակում է պնդել իր տուժողի կարգավիճակը, թե ոչ: Մեծ Պալատի օգտին իրավասությունից իրաժարվելու որոշումը կայացնելուց հետո տեղի ունեցող զարգացումների համար, տե՛ս՝ *EI Maajaooui and Stichting Touba Moskee v. the Netherlands* (հանվել է գործերի ցուցակից) [ՄՊ], §§ 28-35; այն բանից հետո, եթե գանգատը հայտարարվել է ընդունելի՝ *Shevanova v. Latvia* (հանվել է գործերի ցուցակից) [ՄՊ], §§ 44 և այլն; և Պալատի վճիր հետո՝ *Sisojeva and Others v. Latvia* (հանվել է գործերի ցուցակից) [ՄՊ], § 96):

## I. ԱՆՀԱՌՈՒՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

### A. Իրավական պաշտպանության Ներպետական միջոցների չսպառումը

#### **Հոդված 35 § 1. Ըստունելիության չափանիշ**

«1. Դատարանը կարող է գործը քննության ընդունել միայն այն բանից հետո, եթե սպառվել են միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերին համապատասխան իրավական պաշտպանության բոլոր Ներպետական միջոցները, ...»

44. 35-րդ հոդվածի բովանդակությունը ցույց է տալիս, որ այս պահանջը հիմնված է միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերի վրա: Իրավական պաշտպանության Ներպետական բոլոր միջոցները սպառելը միջազգային սովորությային իրավունքի մի մասն է, որը ճանաչվել է այդպիսին Արդարադատության Միջազգային Դատարանի նախադեպային իրավունքում (օրինակ, տե՛ս՝ *Interhandel-ի գործը* (*Switzerland v. the United States*), 1959թ.-ի մարտի 21-ի վճիռը): Այն նաև կարելի է գտնել մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային այլ պայմանագրերում: Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների Միջազգային Դաշնագիր (հոդված 41(1)(գ)) և դրան կից կամընտիր արձանագրություն (հոդվածներ 2 և 5(2)(բ)); Մարդու

իրավունքների Ամերիկյան Կոնվենցիա (հոդված 46); Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների Աֆրիկյան Կանոնադրություն (հոդվածներ 50 և 56(5)): Ինչպես Դատարանը դիտարկեց *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* վճռում, Պետությունը կարող է ուշադրություն չդարձնել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները սպառելու կանոնին՝ այս առումով ունենալով հաստատված միջազգային փորձ (§ 55):

45. Դատարանը դիտարկվում է որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային համակարգերին սուբսիդիար օղակ և տեղին կլիներ, որ ազգային դատարանները նախապես ինարավորություն ունենային որոշելու ներպետական օրենսդրության և Կոնվենցիայի համապատասխանության վերաբերյալ հարցերը (*A, B and C v. Ireland* [ՄՊ], § 142): Եթե գանգատն, այնուամենայնիվ, հետագայում բերվում է Ստրաֆուրգ, Դատարանը պետք է ազգային դատարանների դիտարկումներին տա առավելություն, քանի որ նրանք գտնվում են այդ երկրների հիմնական ուժերի հետ ուղղակի և շարունակական կապի մեջ (*Burden v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 42):

46. Քարց է առաջանում՝ արդյոք իրավական պաշտպանության այս կամ այն միջոցը ներպետական է, թե միջազգային: Եթե այն ներպետական է, ապա անհրաժեշտ է այն սպառել միչև գանգատը Դատարան ներկայացնելը: Եթե այն միջազգային է, գանգատը կարող է մերժվել Կոնվենցիայի 35 § 2 (բ) հոդվածին համապատասխան: Դատարանն է որոշում՝ տվյալ մարմինը ներպետական է, թե միջազգային՝ հաշվի առնելով բոլոր գործոնները, ներառյալ այդ մարմնի իրավական բնույթը, դրա հիմնադիր փաստաթուղթը, իրավունակությունը, իրավական համակարգում տեղը (եթե այդպիսին կա) և ֆինանսավորումը (*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina* (որոշում); *Peraldi v. France* (որոշում)):

### 1. Կանոնի նպատակը

47. Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները սպառելու կանոնի նպատակն է ինարավորություն տալ ներպետական մարմիններին, մասնավորպես դատարաններին, կանխելու կամ վերականգնելու Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումները: Սա հիմնված է 13-րդ հոդվածում արտացոլված այն գաղափարի վրա, համաձայն որի ներպետական իրավական համակարգը պետք է նախատեսի արդյունավետ միջոց Կոնվենցիայի իրավունքների պաշտպանության համար: Սրանում է կայանում Կոնվենցիոն մեխանիզմի սուբսիդիարության բնույթը (*Selmouni v. France* [ՄՊ], § 74; *Kudła v. Poland* [ՄՊ], § 152; *Andrášik and Others v. Slovakia* (որոշում)): Այն գործում է Կոնվենցիոն դրույթները ներպետական իրավունքի մեջ կիրառելու պարագայից անկախ (*Eberhard and M. v. Slovenia*): Վերջերս Դատարանը վերահաստատել է, որ համաձայն Կոնվենցիայի, իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառման կանոնը պաշտպանության համակարգի գործունեության անփոխարինելի մասն է, և սա հիմնական սկզբունք է (*Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ], §§ 69 և 97):

## 2. Կանոնի կիրառելիությունը

### (ա) Ճկունությունը

48. Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները սպառելու կանոնը առավել ոսկե կանոն է, քան կարծրացած սկզբունքը: Յանձնաժողովը և Դատարանը հաճախ ընդգծում են, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության համատեքստում կանոնը անհրաժեշտ է կիրառել որոշակի ճկունությամբ, առանց ավելորդ ճնականությունների (*Ringeisen v. Austria*, § 89; *Lehtinen v. Finland* (որոշում)): Ներպետական միջոցների սպառման կանոնը ո՞չ բացարձակ է և ո՞չ էլ պետք է կիրառել մեխանիկորեն (*Kozacioglu v. Turkey* [ՄՊ], § 40): Օրինակ, Դատարանը գտել է, որ չափից դուրս ճնական կլինի դիմումատուններից պահանջել օգտվել այնպիսի միջոցից, որը նույնիսկ երկրի բարձրագույն դատարանը չի պարտավորեցրել նրանց օգտագործել (*D.H. and Others v. the Czech Republic* [ՄՊ], §§ 116-18): Դատարանը մի գործում հաշվի առավ դիմումատունների պատասխանի համար տրված սեղմ վերջնաժամկետները, որը հանգեցրել էր «շտապողականության» (տե՛ս՝ *Financial Times Ltd and Others v. the United Kingdom*, §§ 43-44): Այնուամենայնիվ, առկա իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների օգտագործումն ազգային իրավունքի ընթացակարգերի պահպանմամբ հատկապես կարևորվում են այն դեպքում, երբ քննարկվում է իրավական հստակության և որոշակիության վերաբերյալ հարցերը (*Saghinadze and Others v. Georgia*, §§ 83-84):

### (բ) Ներպետական կանոններին և սահմանափակումներին համապատասխանությունը

49. Դիմումատունները պետք է պահպանեն ներպետական իրավունքի կանոնները և ընթացակարգերը, հակառակ դեպքում իրենց կողմից ներկայացրած գանգատը կիակասի 35-րդ հոդվածի պահանջին (*Ben Salah Adraoui and Dhaime v. Spain* (որոշում); *Merger and Cros v. France* (որոշում); *MPP Golub v. Ukraine* (որոշում); *Agbovi v. Germany* (որոշում)): Յոդված 35 § 1 չէր կատարվել այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքի քննությունը մերժվել էր դիմումատուի կողմից ընթացակարգային սխալի պատճառով (*Gäfgen v. Germany* [ՄՊ], § 143): Սակայն պետք է նշել, որ այն դեպքում, երբ վերաքննիչ դատարանն իրականացնի բողոքի ըստ Էության քննություն, նույնիսկ, եթե այն անընդունելի է համարում, դա կիամապատասխանի հոդված 35§1-ին (*Voggenreiter v. Germany*): Սա կգործի նաև այն դեպքում, երբ չնայած դիմումատունները չեն պահպանել ներպետական իրավունքով նախատեսված ընթացակարգերը, այնուամենայնիվ, իրավասու մարմինն իրականացրել է հայցի ըստ Էության քննություն (*Vladimir Romanov v. Russia*, § 52): Նույնը վերաբերում է իրավական պահանջները նվազ բավարարող, հապեա պատրաստված այն գանգատներին, որոնց նկատմամբ դատարանը թեև հակիրճ, սակայն ըստ Էության վճիռ է կայացրել (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [ՄՊ], §§ 43-45):

(գ) Ներպետական իրավական պաշտպանության մի քանի միջոցների առկայությունը

50. Եթե առկա է մեկից ավելի արդյունավետ միջոց, դիմումատուից պահանջվում է օգտագործել դրանցից միայն մեկը (*Moreira Barbosa v. Portugal* (որոշում); *Jeličić v. Bosnia and Herzegovina* (որոշում); *Karakó v. Hungary*, § 14; *Aquilina v. Malta* [ՄՊ], § 39): Իրապես, մեկ միջոցի օգտագործումից հետո չի պահանջվում եապես նույն նպատակը ունեցող այլ միջոցի կիրառում (*Riad and Idiab v. Belgium*, § 84; *Kozacioğlu v. Turkey* [ՄՊ], §§ 40 և այլն; *Micallef v. Malta* [ՄՊ], § 58): Դիմումատուն ընտրում է իր գործի համար առավել շահավետ միջոց: Որպես ամփոփում, եթե ներպետական իրավունքը նախատեսում է օրենքի տարբեր բնագավառներում մի քանի զուգահեռ միջոցներ, դիմումատուն, ցանկանալով այդ միջոցներից որևէ մեկով ստանալ փոխհատուցում կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտման համար, պարտավոր չէ դիմել այլ միջոցների, որոնք ունեն եապես նույն նպատակը (*Jasinskis v. Latvia*, §§ 50 և 53-54):

(դ) Ըստ էության բարձրացված բողոք

51. Պարտադիր չէ, որ կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքը հստակորեն բարձրացված լինի ներպետական վարույթներում, պայմանով, որ բողոքը ներկայացվել է «առևկազն ըստ էության» (*Castells v. Spain*, § 32; *Ahmet Sadık v. Greece*, § 33; *Fressoz and Roire v. France*, § 38; *Azinas v. Cyprus* [ՄՊ], §§ 40-41): Սա նշանակում է, որ եթե դիմումատուն չի հիմնվել կոնվենցիոն դրույթների վրա, նա, հիմք ընդունելով ներպետական իրավունքի նորմերը, պետք է ներկայացնի այսպիսի բովանդակությամբ փաստարկներ, որոնք առաջին հերթին հնարավորություն կտան ներպետական դատարաններին վերականգնելու ենթադրյալ խախտումը (*Gäfgen v. Germany* [ՄՊ], §§ 142, 144 և 146; *Karapanagiotou and Others v. Greece*, § 29: Այս բողոքի կապակցությամբ, որը չի բարձրացվել արդարադատություն իրականացնող վերջին ատյանում, տե՛ս՝ *Association Les témoins de Jéhovah v. France* (որոշում)):

(ե) Միջոցների առկայությունը և պատշաճությունը

52. Դիմումատուները պարտավոր են սպառել իրավական պաշտպանության ներպետական միայն այն միջոցները, որոնք տվյալ ժամանակահատվածում գոյություն ունեն տեսության մեջ և պրակտիկայում, և որոնք կարող են ուղղակիորեն կիրառվել, այսինքն, միջոցներ, որոնք մատչելի են, կարող են տրամադրել փոխհատուցում ներկայացված բողոքների նկատմամբ և առաջարկում են հաջողության ողջամիտ հեռանկարներ (*Sejdic v. Italy* [ՄՊ], § 46; *Paksas v. Lithuania* [ՄՊ], § 75):

53. Քայեցողական կամ արտասովոր միջոցները չպետք է օգտագործվեն: Որպես օրինակ, տե՛ս՝ Դատարանից որոշման վերանայման պահանջը՝ *Cinar v. Turkey* (որոշում), *Prystavka v. Ukraine* (որոշում)); կամ գործի վերաբացման պահանջը՝ *K.S. and K.S. AG v. Switzerland* (որոշում), բացառությամբ այն դեպքերի, երբ, օրինակ, ներպետական իրավունքով սահմանված է, որ այդպիսի պահանջը փաստացի արդյունավետ պաշտպանություն է; կամ երբ վճռի բեկանումը, որը ձեռք է բերել իրավաբանական ուժ, միակ միջոցն է, որով պատասխանող Պետությունը կարող է հարցին լուծում տալ իր իրավական համակարգի միջոցով՝ *Kiiskinen v. Finland* (որոշում), *Nikula v. Finland* (որոշում)):

Նմանապես, բարձրագույն մարմնին բողոքարկումը (*Horvat v. Croatia*, § 47; *Hartman v. the Czech Republic*, § 66), ինչպես նաև դիմումատուին ուղղակիորեն անհասանելի, միջնորդավորված հայցողությամբ պայմանավորված միջոցը (*Tănase v. Moldova* [ՄՊ], § 122) չեն հանդիսանում արդյունավետ պաշտպանության միջոցներ: Վերաքննության արդյունավետության մասով, որի օգտագործումը սկզբունքորեն չի պահանջվում (Օմբուդսմեն), տե՛ս՝ *Egmez v. Cyprus* վճռի պատճառաբանական մասը, §§ 66-73: Վերջապես, ներպետական միջոցը, որը ոչ մի ստույգ ժամանակային սահմանափակման ենթակա չէ և, հետևաբար, տարակուսանք է առաջացնում, չի կարող համարվել արդյունավետ (*Williams v. the United Kingdom* (որոշում), և այսուղև արված հորևմտերը):

Այն դեպքում, եթե դիմումատուն օգտվել է այնպիսի միջոցից, որը Դատարանը համարում է ոչ պատշաճ, ապա այն օգտագործելու համար նախատեսված ժամկետը չի կասեցնի վեցամյա ժամկետը, որն էլ իր հերթին կարող է հանգեցնել ժամկետը չպահպանելու հիմքով գանգատի մերժմանը (*Rezgui v. France* (որոշում) և *Prystavská v. Ukraine* (որոշում)):

#### (գ) Առկայություն և արդյունավետություն

54. Միջոցները պետք է լինեն բավականաչափ որոշակի ոչ միայն տեսության մեջ, այլ նաև պրակտիկայում: Որոշելիս, թե արդյոք որևէ կոնկրետ միջոց համապատասխանում է առկայության և արդյունավետության չափանիշին, պետք է հաշվի առնել անհատական գործի որոշակի հանգամանքներ (տե՛ս՝ ստորև 4-րդ մասը): Ներպետական դատարանների որդեգրած մոտեցումը պետք է բավարար չափով համախմբվի ազգային իրավակարգում: Այսպիսով, Դատարանը գտել է, որ ավելի բարձր դատական ատյանին դիմելու հնարավորությունը դադարում է «արդյունավետ» լինելուց տվյալ դատարանի նախադեպային իրավունքի համակարգում շեղումների պատճառով, այսքան ժամանակ, քանի դեռ այդ շեղումները շարունակում են գործություն ունենալ (*Ferreira Alves v. Portugal* (no. 6), §§ 28-29):

Դատարանը պետք է իրականորեն հաշվի առնի ոչ միայն ներպետական իրավական համակարգի պաշտոնական միջոցները, այլ նաև դրանց գործողության ընդհանուր իրավական և քաղաքական համատեքստը, որում դրանք գործում են, ինչպես նաև դիմումատուի անձնական հանգամանքները (*Akdivar and Others v. Turkey*, §§ 68-69; *Khashiyev and Akayeva v. Russia*, §§ 116-17): Այն պետք է քննի, թե արդյոք գործի բոլոր հանգամանքներում դիմումատուն արել է իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառման համար այն ամենը, ինչը ողջամտորեն ակնկալվում էր իրենից (*D.H. and Others v. the Czech Republic* [ՄՊ], §§ 116-22):

Պետք է նշել, որ փաստացի կամ իրավական սահմանները, որպես այդպիսին, չեն հանդիսանում խոչնդու ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցների սպառման համար: Այսպես, Անդամ Պետության իրավասությունից դուրս ապրող դիմումատունները չեն ազտավում Պետության մեջ գործող իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները սպառելու պարտականությունից՝ անկախ այնպիսի պարագաներից, ինչպիսիք են՝ պրակտիկ անհարմարությունները կամ անձնական դժկամությունը (*Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ], §§ 98 և 101, այն դիմումատունների վերաբերյալ, որոնք հայտնվել են պատասխանող պետության իրավասության տակ անկախ իրենց կամքից):

### **3. Կանոնի կիրառման սահմանափակումները**

55. «Միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմեր»-ի համաձայն, գոյություն ունեն հատուկ հանգամանքներ, որոնց դեպքում դիմումատուն ազատվում է ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցներից օգտվելու պարտականությունից (*Sejdic v. Italy* [ՄՊ], § 55) (տե՛ս՝ ստորև 4-րդ մասը):

Կանոնը կիրառելի չէ նաև այն դեպքում, եթե առկա է այնպիսի աղմինհստրատիվ պրակտիկա, որի ժամանակ Կոնվենցիայի հետ անհամատեղելի գործողությունները կրում են շարունակական բնույթ և պետական մարմինների կողմից նկատվում է հանդուրժողականություն: Այս պարագայում միջոցը ռառնում է ապարդյուն կամ անարդյունավետ (*Aksoy v. Turkey*, § 52):

Այն դեպքերում, եթե դիմումատուին պարտադրվում է օգտագործել որևէ կոնկրետ միջոց, որը ողջամիտ չէ պրակտիկայում և առաջացնում է Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածով նախատեսված անհատական գանգատի իրավունքի իրականացման անհամաչափ խոչնդու, Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմումատուն ազատվում է սպառման պահանջից (*Veriter v. France*, § 27; *Gaglione and Others v. Italy*, § 22):

Դատարանը գտել է, որ դիմումատուից պահանջվող միջոցի օգտագործումն անարդյունավետ է, քանի որ վերաքննիչ դատարանի կողմից դիմումատուի նկատմամբ նշանակվել է տուգանք վերաքննիչ բողոքի առնչությամբ, այն դեպքում, եթե չի արձանագրվել ընթացակարգային որևէ չարաշահում կամ խախտում (*Prencipe v. Monaco*, §§ 95-97):

### **4. Ապացուցման բեռի բաշխումը**

56. Եթե կառավարությունը պնդում է, որ իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները չեն սպառվել, այն ստանձնում է դիմումատուի կողմից արդյունավետ և մատչելի միջոցը չօգտագործելու ապացուցման պարտականությունը (*Dalia v. France*, § 38; *McFarlane v. Ireland* [ՄՊ], § 107): Առկա միջոցը պետք է լինի բականաչափ որոշակի իրավունքում և պրակտիկայում (*Vernillo v. France*), հետևաբար, ներպետական իրավունքում այն պետք է ունենա պարզ և հստակ հիմք (*Scavuzzo-Hager and Others v. Switzerland* (որոշում); *Norbert Sikorski v. Poland*, § 117; *Surmeli v. Germany* [ՄՊ], §§ 110-12): Միջոցը պետք է ունակ լինի վերականգնել դիմումատուի խախտված իրավունքը և առաջարկել հաջողության ողջամիտ հեռանկարներ (*Scoppola v. Italy* (no. 2) [ՄՊ], § 71): Միջոցի գարգացումն ու հասանելիությունը, ներառյալ կիրառման շրջանակն ու բնույթը, պետք է հստակորեն սահմանված լինեն և հաստատվեն կամ լրացվեն պրակտիկայով և նախադեպային իրավունքով (*Mikolajová v. Slovakia*, § 34): Նման մոտեցումը կիրառելի է նաև այնպիսի իրավական համակարգերի նկատմամբ, որոնք կառուցվել են ընդհանուր իրավունքի ոգով, որտեղ գրված սահմանադրությունն անվերապահորեն ապահովում է դիմումատուի կողմից վկայակոչված իրավունքը (*McFarlane v. Ireland* [ՄՊ], § 117, այն միջոցի վերաբերյալ, որը քանի ուղարկած տարի առկա է տեսության մեջ, սակայն երբեք չի օգտագործվել պրակտիկայում):

Կառավարության փաստարկները հստակորեն ավելի մեծ կշիռ կունենան, եթե ազգային և ախտադաշտային իրավունքի օրինակներ ներկայացվեն (*Doran v. Ireland; Andrásik and Others v. Slovakia* (որոշում); *Di Sante v. Italy* (որոշում); *Giummarrà and Others v. France* (որոշում); *Paulino Tomás v. Portugal* (որոշում); *Johtti Sapmelaccat Ry and Others v. Finland* (որոշում)), որոնք ճանաչվել են համապատասխան (*Sakhnovskiy v. Russia* [ՄՊ], §§ 43-44):

57. Եթե կառավարությունը պնդում է, որ դիմումատուն ներպետական դատարանի առաջ պետք է ուղղակիորեն հիմնվեր Կոնվենցիայի վրա, նման միջոցի որոշակիության աստիճանը պետք է ցույց տրվի կոնկրետ օրինակներով (*Slavgorodski v. Estonia* (որոշում)):

58. Դատարանն ընդունել է ազգային օրենսդրության հատուկ միջոցի վերաբերյալ կառավարության ներկայացրած փաստարկները, այն դեպքում, երբ այդ միջոցը հստակ է կիրառել չափազանց երկարատև դատական վարույթների ժամանակ (*Brusco v. Italy* (որոշում); *Slaviček v. Croatia* (որոշում)); *St' u, նաև, Scordino v. Italy (no. 1)* [ՄՊ], §§ 136-48: Հակառակ դեպքում տե՛ս՝ *Merit v. Ukraine*, § 65:

59. Կառավարության կողմից պատշաճ և արդյունավետ միջոցի առկայության վերաբերյալ ապացուցման պարտականությունն ավարտելուց հետո, դիմումատուն ձեռք է բերում պարտավորություն ներկայացնելու, որ.

- միջոցը փաստացի օգտագործվել է (*Grässer v. Germany* (որոշում)); **Կամ**
- միջոցը որոշակի պատճառով անհամապատասխան և անարդյունավետ է գործի որոշակի հանգամանքներում (*Selmouni v. France* [ՄՊ], § 76, օրինակ, հետաքրնության իրականացման չափից ավելի ուշացումների դեպքում, *Radio France and Others v. France* (որոշում), § 34; կամ միջոցը, որն է վճռաբեկ բողոքը, որը սովորաբար առկա է, սակայն ելեկով նմանատիպ գործերում մոտեցման տեսանկյունից, գործի տվյալ հանգամանքների համար անարդյունավետ է՝ *Scordino v. Italy* (որոշում); *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, §§ 26-27), նույնիսկ եթե այդ որոշումները կայացվել են վերջին ժամանակներում (*Gas and Dubois v. France* (որոշում)): Սա նաև այն դեպքն է, երբ դիմումատուն չի կարողացել ուղղակիորեն դիմել տվյալ դատարան (*Tănase v. Moldova* [ՄՊ], § 122): Որոշ հատուկ հանգամանքներում դիմումատունները կարող են հայտնել այնպիսի իրավիճակներում, երբ չեն դիմել Կառավարության կողմից նշանակած դատարանին, բայց ազատվում են դա անելուց, քանի որ այլ անձանց կողմից օգտագործված այդ ներպետական միջոցը հանդիսացել է տեսականորեն անարդյունավետ և նույնը կլիներ նաև իրենց դեպքում (*Vasilkoski and Others v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*, §§ 45-46; *Laska and Lika v. Albania*, §§ 45-48): Սակայն, սա կիրառվում է շատ հատուկ դեպքերում (համեմատի՛ր *Saghinadze and Others v. Georgia*, §§ 81-83); **Կամ**
- գոյություն ունեն առանձնահատուկ հանգամանքներ, որոնք ազատում են դիմումատուի նման պահանջից (*Akdivar and Others v. Turkey*, §§ 68-75; *Sejdic v. Italy* [ՄՊ], § 55; և *Veriter v. France*, § 60):

60. Նման գործոն կարող է լինել իշխանությունների անգործությունը (ի պատասխան պետական գործակալների վատ վարքագի կամ նրանց կողմից պատճառված վնասի վերաբերյալ ներկայացված լուրջ մեղադրանքների), օրինակ, երբ նրանք իրաժարվում են իրականացնել հետաքրնություն կամ առաջարկել օգնություն: Նման դեպքում կարելի է ասել, որ ապացուցման բեռը

ևս մեկ անգամ ընկնում է պատասխանող կառավարության վրա, որպեսզի վերջինս բացատրի, թե ինչպիսի գործողություններ են կատարվել վիճարկվող հարցերի մասշտաբի և լրջության կապակցությամբ (*Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ], § 70):

61. Դիմումատուի կողմից որոշակի միջոցի արդյունավետության վերաբերյալ սոսկ կասկածները չեն ազատում նրան այն օգտագործելու պարտականությունից (*Eroözdemir v. Turkey* (որոշում); *Milošević v. the Netherlands* (որոշում); *Pellegriti v. Italy* (որոշում); *MPP Golub v. Ukraine* (որոշում)): Յակառակը, դիմումատուի շահերից է բխում դիմել համապատասխան դատարան և ստեղծել հնարավորություն, մեկնաբանության միջոցով, զարգացնել առկա իրավունքները (*Ciupercescu v. Romania*, § 169): Այն իրավական համակարգերը, որոնցով հիմնարար իրավունքները պաշտպանության մեջ են սահմանադրորեն, տուժող անձը պետք է փորձարկի այդ պաշտպանության չափը, իսկ նախադեպային իրավունքի (common law) համակարգում անձը պետք է հնարավորություն տա ներպետական դատարաններին զարգացնելու այդ իրավունքները մեկնաբանման միջոցով (*A, B and C v. Ireland* [ՄՊ], § 142): Այն դեպքում, եթե հաստատված ներպետական նախադեպային իրավունքի ներքո միջոցը փաստացի չի առաջարկում հաջողության ողջամիտ հեռանկարներ, այն փաստը, որ դիմումատուն չի օգտագործել իրավական պաշտպանության միջոցը, չի հանդիսանա իմբ զանգատի անընդունելիության համար (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 27; *Carson and Others v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 58):

### 5. Հնդացակարգային ասպեկտներ

62. Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները սպառելու դիմումատուի պարտականությունը սովորաբար գնահատվում է Դատարան գանգատ ներկայացնելու օրվա դրությամբ (*Baumann v. France*, § 47), բացառությամբ գործի որոշակի հանգամանքների (տե՛ս՝ ստորև 6-րդ մասը): Այնուամենայնիվ, Դատարանն ընդունում է, որ միջոցների վերջնական սպառման փուլ կարելի է հասնել գանգատը Դատարան ներկայացնելուց հետո, սակայն ոչ ուշ, քան ընդունելիության մասին որոշման կայացումը (*Karoussiotis v. Portugal*, § 57):

63. Եթե կառավարությունը մտադիր է ներկայացնել չսպառման վերաբերյալ դիրքորոշում, ապա, այնքանով որքանով գանգատի բնույթը ու հանգամանքները թույլ են տալիս, դա պետք է անի իր նախնական առարկություններում՝ նախքան ընդունելիության մասին որոշման կայացումը: Բացառությունների դեպքում կառավարությունը կարող է ազատվել նման պարտականությունից (տե՛ս՝ *Mooren v. Germany* [ՄՊ], § 57 և նույն տեղում կատարված հղումները, §§ 58-59):

Յաճախ չսպառման վերաբերյալ հայտարարությունը կարող է ներկայացվել գործի ըստ եռկյան քննության հետ միաժամանակ, մասնավորապես ընթացակարգային պարտականություններին և երաշխիքներին վերաբերող գործերում, ինչպիսիք են օրինակ՝ 2-րդ հոդվածի (*Dink v. Turkey*, §§ 56-58) կամ 3-րդ հոդվածի ներքո բերված ընթացակարգային բողոքները: Յոդված 6-ի կապակցությամբ տե՛ս՝ *Scoppola v. Italy* (no. 2) [ՄՊ], § 126; հոդված 8-ի՝ *A, B and C v. Ireland* [ՄՊ], § 155; հոդված 13-ի՝ *Surmeli v. Germany* [ՄՊ], § 78, և *M.S.S. v. Belgium and Greece* [ՄՊ], § 336):

## 6. Նոր միջոցների ստեղծումը

64. Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառումը սովորաբար գնահատվում է գանգատը Դատարան ներկայացնելու օրվա դրությամբ ներպետական դատավարության ընթացքի հիման վրա: Կան բացառություններ այս կանոնից, որոնք պայմանավորված են նոր միջոցների ստեղծմամբ (տե՛ս՝ *İçyer v. Turkey* (որոշում), §§ 72 և այլն): Դատարանը, մասնավորապես, հրաժարվել է այս կանոնից՝ դատական վարույթների տևողությանը վերաբերող գործերում (*Predil Anstalt v. Italy* (որոշում); *Bottaro v. Italy* (որոշում); *Andrášik and Others v. Slovakia* (որոշում); *Nogolica v. Croatia* (որոշում); *Brusco v. Italy* (որոշում); *Korenjak v. Slovenia* (որոշում), §§ 66-71); կամ սեփականության իրավունքին միջամտության պարագայում փոխհատուցման նոր միջոցի վերաբերյալ գործերում (*Charzyński v. Poland* (որոշում) և *Michałak v. Poland* (որոշում); *Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ]); կամ ներպետական վճիռները չկատարելու (*Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia* (որոշում), §§ 36-40) կամ բանտի գերբնակեցմանը (*Łatak v. Poland* (որոշում)) վերաբերող գործերում:

Դատարանը հաշվի է առնում նորաստեղծ միջոցների արդյունավետությունը և մատչելիությունը (*Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ], § 88): Այն դեպքում, եթե միջոցը արդյունավետ չէ տվյալ գործի համար, տե՛ս՝ *Parizov v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*, §§ 41-47, այն դեպքում, եթե նոր սահմանադրական միջոցն է արդյունավետ, տե՛ս *Cvetković v. Serbia*, § 41:

Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե եթե արդարացի կիևի դիմումատուից պահանջել օգտագործել նախադեպային իրավունքի փոխփոխությանը հաջորդող Պետության դատական համակարգ նորովի ընդգրկված միջոցը, տե՛ս՝ *Derauw v. Belgium* (որոշում), և ավելի ընդհանուր սկզբունքներ՝ *McFarlane v. Ireland* [ՄՊ], § 117; պիլոտային վճրից հետո ներմուծված նոր միջոց՝ *Fakhretdinov and Others v. Russia* (որոշում), §§ 36-44; և ներպետական նախադեպային իրավունքից շեղվելը՝ *Scordino v. Italy* (no. 1) [ՄՊ], § 147:

Դատարանը ցուցումներ է տվել *Scordino v. Italy* (no. 1) [ՄՊ] և *Cocchiarella v. Italy* [ՄՊ] գործերում ներպետական միջոցների այն առանձնահատկությունների վերաբերյալ, որոնք անհրաժեշտ են ապահովելու հրեւս արդյունավետությունը երկարատև դատավարական գործերի ժամանակ (տե՛ս նաև, ավելի վերջերս կայացված, *Vassilos Athanasiou and Others v. Greece*, §§ 54-56): Որպես կանոն, վարույթների երկարատևությանը վերաբերող կանխարգելիք և փոխհատուցող ազդեցություն չունեցող միջոցները, չպետք է օգտագործվեն (*Puchstein v. Austria*, § 31): Կարույթների երկարատևությանը վերաբերող միջոցը պետք է մասնավորապես գործի առանց ձևական ուշացումների և ապահովի փոխհատուցման համապատասխան մակարդակ (*Scordino v. Italy* (no. 1) [ՄՊ], § 195 և 204-07):

65. Եթե Դատարանն ընդհանուր թերություններ է գտնում ներպետական օրենսդրության մեջ կամ իրավակիրառ արակտիկայում, այն խնդրում է Պետությանը քննարկել իրավիճակը և, անհրաժեշտության դեպքում, ձեռնարկել արդյունավետ միջոցառումներ՝ կանխելու նույնաբնույթ գործերի ներկայացումը Դատարան (*Lukenda v. Slovenia*, § 98): Սա նշանակում է, որ Պետությունը պետք է փոփոխի առկա մի շարք միջոցները, կամ ավելացնի նորերը, որոնք կապահովեն Կոնվենցիայի խախտումների իրապես

արդյունավետ փոխհատուցումը (տե՛ս օրինակ, *Xenides-Arestis v. Turkey*, § 40-ում պիլոտային վճիռները; և *Burdov v. Russia* (no. 2), §§ 42, 129 և 140): Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձվի արդյունավետ ներպետական միջոցներ ապահովելու անհրաժեշտության վրա (տե՛ս՝ *Vassilios Athanasiou and Others v. Greece* պիլոտային վճիռը, § 41):

Երբ պատասխանող պետությունը սահմանում է նոր միջոց, Դատարանը պարզում է այդ միջոցի արդյունավետությունը (օրինակ, *Robert Lesjak v. Slovenia*, §§ 34-55; *Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ], § 87): Եթե այն արդյունավետ է, ապա Դատարանն որոշում է, որ նմանատիպ գործերում այլ դիմումատուններ պարտավոր են օգտագործել նոր միջոցը՝ պայմանով, որ նրանք դա անելու համար ժամանակային արգելք չունենան: Դատարանը հայտարարել է նման գանգատներն անընդունելի հոդված 35 § 1 համաձայն, անգամ եթե դրանք ներկայացվել են նախքան նոր միջոցի ստեղծումը (*Grzinčić v. Slovenia*, §§ 102-10; *İçyer v. Turkey* (որոշում), §§ 74 և այլն):

Սա վերաբերում է այն ներպետական միջոցներին, որոնք հայտնվել են գանգատներ ներկայացնելուց հետո: Դատարանը կանահատի դիմումատունների կողմից այդպիսի միջոցն օգտագործելու պարտականությունից ազատման բացահիկ հանգամանքները, մասնավորապես, այն հաշվի կառնի նաև ներպետական կարգավորումների բնույթը և համատեքստը, որտեղ վերջիններս ներկայացվում են (*Fakhretdinov and Others v. Russia* (որոշում), § 30): Վերցերս կայացված այս գործում Դատարանը որոշեց, որ արդյունավետ ներպետական միջոցը, որը ներմուծվել էր պիլոտային վճռում այդպիսի միջոց ստեղծելու պահանջից և վճիռն ընդունելուց հետո, պետք է օգտագործվի մինչ դիմումատունների կողմից Դատարան գանգատ ներկայացնելը:

Դատարանը նաև հստակեցրեց 35 § 1 հոդվածի կիրառման պայմանները կապված գանգատի ներկայացման ամսաթվի հետ (նույն տեղում, §§ 31-33; տե՛ս նաև *Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia* (որոշում), §§ 29 և այլն և § 42):

## Բ. Վեցամսյա ժամկետի չպահպանումը

### Հոդված 35 § 1. Ընդունելիության չափանիշ

«1. Դատարանը կարող է գործը քննության ընդունել միայն ... վեց ամսվա ընթացքում՝ սկսած այս օրվանից, եթե կայացվել է ներպետական վերջնական որոշումը»:

#### 1. Կանոնի նպատակը

66. Վեցամսյա ժամկետի պահպանման կանոնի նպատակն է ապահովել իրավական որոշակիությունը: Այս անհրաժեշտ է, որպեսզի Կոնվենցիայի ներքո բարձրացված հարցերը քննվեն ողջամիտ ժամկետում և իրավասու մարմիններն ու այլ շահագրգիռ անձինք չհայտնվեն ժամանակային անորոշության մեջ (*P.M. v. the United Kingdom* (որոշում)):

67. Այս կանոնը նաև պոտենցիալ դիմումատուններին բավարար ժամանակ է տրամադրում որոշելու՝ ներկայացնել գանգատ, թե ոչ, և եթե այն, հստակեցնել գանգատում բարձրացվող բողոքներն ու փաստարկները (*O'Loughlin and Others v. the United Kingdom* (որոշում)), ինչպես նաև նպաստում է գործի փաստերի հաստատմանը, տրամադրում է խնդրահարույց հանդիսացող բարձրացված

հաղցերի արդար քննարկման համար նախատեսված ժամանակահատված (*Neel v. Ireland* (որոշում)):

68. Այն մատնանշում է Դատարանի կողմից իրականացվող վերահսկողության ժամանակային սահմանափակումները և ազդարարում է անհատներին և պետական մարմիններին, որ այդ ժամանակահատվածից հետո, վերահսկողությունն այլս անհնար է (*İştek v. Turkey* (որոշում); *Di Giorgio and Others v. Italy* (որոշում)):

69. Դատարանը չի կարող թույլատրել վեցամսյա ժամկետի պահպանման կանոնի չկիրառում (օրինակ այդ հարցի կապակցությամբ կառավարության դիրքորոշման բացակայության դեպքում) (*Belaousof and Others v. Greece*, § 38):

70. Վեցամսյա ժամկետի պահպանման կանոնը չի կարող պահանջել դիմումատուից ներկայացնել իր գանգատը Դատարան՝ նախքան հարցի առնչությամբ իր դիրքորոշումը ներպետական մակարդակով վերջնականորեն լուծված լինելը (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 157):

## 2. Վեցամսյա ժամկետի հաշվարկման սկիզբը

### ա) Վերջնական որոշում

71. Վեցամսյա ժամկետը սկսվում է հաշվարկվել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառման գործընթացի վերջնական որոշման ընդունման պահից (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom* (որոշում)): Դիմումատուից ակնկալվում է ներպետական միջոցների նորմալ օգտագործում, որոնք ամենայն հավանականությամբ արդյունավետ են և բավարար (*Moreira Barbosa v. Portugal* (որոշում)):

72. Քաշվի կարող են առնվել միայն այն միջոցները, որոնք նորմալ են և արդյունավետ, քանի որ դիմումատուն չի կարող երկարացնել Կոնվենցիայով նախատեսված խիստ ժամանակային սահմանափակումը՝ ներկայացնելով ոչ պատշաճ և անհասկանալի դիմումներ այն մարմիններին և հաստատություններին, որոնք չունեն իշխանություն և իրավասություն Կոնվենցիայի ներք բերված բողոքի արդյունավետ լուծման համար (*Fernie v. the United Kingdom* (որոշում)):

73. Չպետք է հաշվի առնել այն միջոցները, որոնց օգտագործումը կախված է պետական պաշտոնյաների հայեցողությունից և որոնք, հետևաբար, ուղղակիորեն մատչելի չեն դիմումատուին: Նմանապես, հստակ ժամանակային սահմանափակումներ չունեցող միջոցները ստեղծում են անորոշություն և արժեզրկում են 35 § 1 հոդվածով սահմանված վեցամսյա ժամկետի պահպանման կանոնը (*Williams v. the United Kingdom* (որոշում)):

74. Որպես կանոն 35 § 1 հոդվածը չի պահանջում, որպեսզի դիմումատուները դիմեն վարույթների վերաբացման համար կամ օգտագործեն նույնանման արտակարգ միջոցներ, հետևաբար, այն չի թույլատրում երկարաձգել վեցամսյա ժամկետը այդպիսի միջոցների օգտագործման հիմքով (*Berdzenishvili v. Russia* (որոշում); *Tucka v. the United Kingdom* (no. 1) (որոշում)): Սակայն, եթե արտակարգ միջոցը դիմումատուի համար միակ հասանելի դատական միջոցն է, վեցամսյա ժամկետը կարող է հաշվել այդ միջոցի վերաբերյալ որոշման կայացման օրվանից (*Ahtinen v. Finland* (որոշում)):

Այն գանգատները, որում դիմումատուները ներկայացրել են իրենց բողոքները վարույթները վերաբացելու մասին պահանջները մերժող

որոշումներից սկսած վեցամյա ընթացքում, անընդունելի են այն հիմքով, որ այդ որոշումները «վերջնական» չեն (*Sareyan v. Armenia*, § 23):

Այն դեպքերում, երբ վարույթները վերաբացվել են կամ վերջնական որոշումը վերանայվել է, վեցամյա ժամկետը, սկզբնական վարույթի կամ վերջնական որոշման առումով, ընդհատվում է միայն Կոնվենցիային վերաբերող այն հարցերի առնչությամբ, որոնք հիմք են ծառայել վերանայման կամ վերաբացման համար, և վերաբենիչ մարմին կողմից իրականացվող ոչ սովորական քննության առարկա են հանդիսացել (Նույն տեղում, § 24):

#### (բ) Մեկնարկային կետը

75. Վեցամյա ժամկետը մեկնարկվում է դիմումատուի և/կամ նրա ներկայացուցչի կողմից ներպետական վերջնական որոշման մասին տեղեկանալու օրվանից (*Koç and Tosun v. Turkey* (որոշում)):

76. Քանի որ վեցամյա ժամկետը չպահպանելու մասին հայտարարությունն անում է Պետությունը, ապա վերջինս պարտավոր է նշել այն ամսաթիվը, երբ դիմումատուն տեղեկացվել է վերջնական ներպետական որոշման մասին (*Sahmo v. Turkey* (որոշում)):

#### (գ) Որոշման ծանուցումը

77. Ծանուցում դիմումատուին. այն դեպքում, երբ համաձայն օրենքի դիմումատուն իրավունք ունի անմիջապես ստանալ վերջնական ներպետական որոշման կրկնօրինակը, ապա Կոնվենցիայի 35 § 1 հոդվածի առարկան և նպատակը լավագույնս կհամարվեն պահպանված, եթե վեցամյա ժամկետը հաշվարկվի որոշման կրկնօրինակը դիմումատուին հանձնելու օրվանից (*Worm v. Austria*, § 33):

78. Ծանուցում փաստաբանին. վեցամյա ժամկետի հաշվարկը սկսվում է այն օրից, երբ դիմումատուի փաստաբանը տեղեկացվել է իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները սպառող վերջնական որոշման մասին, անկախ այն փաստից, որ դիմումատուն որոշման մասին ավելի ուշ է տեղեկացվել (*Celik v. Turkey* (որոշում)):

#### (դ) Որոշումը չծանուցելը

79. Այն դեպքում, երբ ներպետական իրավունքը չի կարգավորում որոշման ծանուցման հարցը, ապա որպես մեկնարկային կետ կարելի է դիտարկել որոշումը վերջնական դառնալու ամսաթիվը, այսինքն, երբ կողմերը միանշանակ տեղեկացել են որոշման բովանդակությունից (*Papachelas v. Greece* [ՄՊ], § 30):

80. Դիմումատուն կամ իր փաստաբանը պետք է պատշաճ աշխատասիրություն ցույցաբերեն դատարանի ռեգիստրում պահվող որոշման կրկնօրինակի ձեռք բերման համար (*Ölmez v. Turkey* (որոշում)):

#### (ե) Միջոցների բացակայությունը

81. Երբ ի սկզբանե պարզ է, որ դիմումատուն չունի իրավական պաշտպանության որևէ արդյունավետ միջոց, վեցամյա ժամկետը հաշվարկվում է այն օրվանից, երբ բողոքարկված գործողությունը տեղի է ունեցել կամ երբ դիմումատուն ուղղակիորեն վնասվել է, կամ տեղեկացվել է

այդպիսի գործողության կամ դրա բացասական հետևանքների մասին (*Dennis and Others v. the United Kingdom* (որոշում); *Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 157):

82. Երբ դիմումատուն օգտագործում է ակնհայտ առկա միջոց, և միայն հետագայում է տեղեկանում այն հանգամանքներին, որոնք միջոցը ոչ արդյունավետ են դարձնում, տեղին կլինի վեցամսյա ժամանակահատվածի սկիզբը դիտարկել այն օրը, երբ դիմումատուն տեղեկացել է կամ կարող եր տեղեկանալ այդ հանգամանքների մասին (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 158):

#### (գ) Վեցամսյա ժամկետի հաշվարկումը

83. Ժամկետի հաշվարկը սկսվում է վերջնական ներպետական որոշումը հրապարակավ հայտնելու օրվան հաջորդող օրից, կամ երբ դիմումատուն կամ իր ներկայացուցիչը տեղեկացել են որոշման մասին, և դադարում է վեց օրացուցային ամսից հետո՝ անկախ այդ օրացուցային ամիսների փաստացի տևողության (*Ottov. Germany* (որոշում)): Համապատասխանությունը վեցամսյա վերջնաժամկետի հետ որոշվում է՝ օգտագործելով Կոլվենցիայի, և ոչ յուրաքանչյուր պետության ներպետական օրենսդրության, հատուկ չափանիշները (*Benet Praha, spol. s r.o. v. the Czech Republic* (որոշում); *Buyukdere and Others v. Turkey*, § 10):

84. Դատարանն ազատ է հաստատելու վեցամսյա ժամկետի լրանալու օրը, եթե այն տարբերվում է պատասխանող Պետության կողմից որոշված օրվանից (*İpek v. Turkey* (որոշում)):

#### (հ) Շարունակական իրավիճակ

85. «Շարունակական իրավիճակ» հասկացությունը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ դիմումատուները պետության կողմից կամ նրա անունից հրականացվող շարունակական գործողությունների արդյունքում հանդիսանում են տուժողներ: Հետագայում որևէ իրադրության լուրջ հետևանքների առաջացման փաստը չի նշանակում, որ գործունելով «Շարունակական իրավիճակ»-ի հետ (*Iordache v. Romania*, § 49):

86. Երբ ենթադրյալ խախտումը պարունակում է շարունակական իրավիճակ, որի դեմ առկա չէ որևէ ներպետական միջոց, վեցամսյա ժամկետը սկսվում է գործել շարունակական իրավիճակի ավարտից հետո (*Ülke v. Turkey* (որոշում)): Այսքան ժամանակ մինչև շարունակական իրավիճակը շարունակվում է, վեցամսյա կանոնը կիրառելի չէ (*Iordache v. Romania*, § 50) տե՛ս, նաև, *Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], §§ 161 և այլն:

### 3. Գանգատի ներկայացման ժամկետը<sup>1</sup>

#### (ա) Առաջին նամակը

87. Կոլվենցիոն ինստիտուտների պրակտիկայի և Դատարանի Կանոնագրքի 47 § 5-րդ Կանոնի համաձայն, գանգատի ներկայացման օրը, որպես ընդհանուր կանոն, պետք է դիտարկվի դիմումատուի հետ առաջին, նույնիսկ համառոտ, հաղորդակցման օրը, այն պայմանով, որ պատշաճ կերպով

1. Տե՛ս՝ Դատարանի Կանոնագրքը և գանգատ ներկայացնելու մասին գործնական ուղեցույցը:

լրացված գանգատն ընդունվել է Դատարանի կողմից սահմանված ժամկետում (*Kemenuako v. the Netherlands* (որոշում)):

88. Որպես գանգատի ներկայացման օր դիտարկվում է փոստային կնիքի ամսաթիվը, որն ամրագրում է գանգատն ուղարկելու օրը, և ոչ թե գանգատի վրա ստացման օրը դրոշմված ամսաթիվը (*Kipritci v. Turkey*, § 18): Հատուկ դեպքերում հնարավոր է այլ մոտեցում՝ *Bulinwar OOD and Hrusanov v. Bulgaria*, §§ 30 և այլն:

(բ) Նամակը գրելու և փոստային ծառայության միջոցով առաքելու ժամկետների տարրելությունը

89. Նամակը գրելու և փոստային ծառայության միջոցով այն առաքելու ամսաթվերի միջև մեկից ավելի օրվա ինտերվալի վերաբերյալ բացատրության բացակայության դեպքում, առաքման ամսաթիվը կդիտարկվի որպես գանգատի ներկայացման օրը (*Arslan v. Turkey* (որոշում); *Růžičková v. the Czech Republic* (որոշում)):

Այս կանոնը կիրառելի է նաև գանգատի բնօրինակը սահմանված ուղղաբարյա ժամկետում առաքելու նկատմամբ (*Kemenuako v. the Netherlands* (որոշում), § 24); և ֆաքսով ուղարկելու համար (*Otto v. Germany* (որոշում.)):

(զ) Ֆաքսով ուղարկելը

90. Բավարար չէ գանգատն ուղարկել միայն ֆաքսի միջոցով՝ Դատարանը պետք է սահմանված ժամկետի ընթացքում ստանա նաև բնօրինակը (*Kemenuako v. the Netherlands* (որոշում), §§ 22 և այլն):

(դ) Առաջին հաղորդակցությունից հետո տրված ժամկետը

91. Այս դեպքում, երբ առաջին նամակից հետո, դիմումատուն, գործի դնելով Կոնվենցիոն մեխանիզմը, առանց բացատրության մատուցման անորոշ ժամկետով անգործության, կառաջանա վեցամյա ժամկետի ոգու և նպատակի անհամապատասխանություն: Հետևաբար, դիմումատուները պետք է հետամուտ լինեն իրենց գանգատներին՝ ողջամիտ արագությամբ, ցանկացած նախնական հաղորդակցությունից հետո (*P.M. v. the United Kingdom* (որոշում)): Սահմանված ուղղաբարյա ժամկետի չպահպանումը (տե՛ս, Դատական Կանոնագրքի Կանոն 47 § 5-ը և գանգատ ներկայացնելու մասին գործնական ուղեցույցի 4-րդ պարբերությունը) Դատարանին թույլ կտա ներկայացման ժամկետը դիտարկել լրացված դիմումի ներկայացման օրը (*Kemenuako v. the Netherlands* (որոշում), §§ 22-24):

(ե) Գանգատի բովանդակությունը

92. Գանգատը բնութագրվում է ոչ միայն իրավական հիմքերով և փաստարկներով, այլ նաև այնտեղ նկարագրված ենթադրյալ փաստերով (*Scoppola v. Italy* (no. 2) [ՄՊ], § 54):

(զ) Հետազա բողոքներ

93. Եթե նախնական գանգատի մեջ որոշ բողոքներ չեն ընդունվել, ապա վեցամյա ժամկետի ընթացքը չի ընդհատվի մինչև այն օրը, երբ գանգատն

առաջին անգամ կներկայացվի Կոնվենցիոն մարմին (*Allan v. the United Kingdom* (որոշում)):

94. Վեցամսյա ժամկետի ընթացքում ծագած բողոքները կարող են ընդունվել միայն, եթե դրանք սկզբնական գանգատին վերաբերող ասպեկտներն են (*Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish v. Romania* (որոշում)):

95. Դիմումատուի կողմից իր դիմումի մեջ 6-րդ հոդվածի գուտ վկայակոչումն առանց փաստական հիմքերի և խախտման բնույթի նկարագրման, բավարար չէ, որպեսզի Դատարանը համարի, որ մնացած բոլոր գանգատները ընկնում են այդ հոդվածին (*Allan v. the United Kingdom* (dec.); *Adam and Others v. Germany* (որոշում)):

96. Ներպետական վարույթների փաստաթղթերի տրամադրումը բավարար չէ ենթադրելու, որ դիմումատուն ներկայացրել է այդ վարույթների վրա հիմնված բոլոր հետագա բողոքները: Գանգատ ներկայացնելու և վեցամսյա ժամկետն ընդհատելու համար առնվազն համառոտ անհրաժեշտ է ներկայացնել Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումների բնույթը (*Božinovski v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"* (որոշում)):

#### 4. Օրինակներ

(ա) Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի շրջանակներում ընթացակարգային պարտավորությունների կատարման համար սահմանված ժամկետները

97. Մահվան դեպքում՝ դիմումատուի հարազատները պետք է ձեռևսարկեն քայլեր՝ հետաքննության ընթացքը հետևելու համար: Արդյունավետ քրեական հետաքննության բացակայության դեպքում նրանք պետք է ողջամիտ արագությամբ ներկայացնեն գանգատ (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], §§ 158 և 162):

98. Անհետացման դեպքերում՝ անհրաժեշտ է, որ անհետացած անձի հարազատները չափից ավելի չհետաձգեն հետաքննության անարդյունավետության կամ բացակայության մասին բողոքի ներկայացումը Դատարան: Անհետացումների դեպքում, դիմումատուները չեն կարող սպասել անորոշ ժամանակ՝ միևնույն ստրաֆուրգ դիմելը: Նրանք պետք է ցուցաբերեն որոշակի չափով ջանասիրություն և նախաձեռնություն և ներկայացնեն իրենց բողոքներն առանց անհարկի հետաձգման (Նույն տեղում [ՄՊ], § 165, և հետաձգման վերաբերյալ §§ 162-66):

բ) Վեցամսյա կանոնի կիրառման պայմանները Կոնվենցիայի 5 § 3 հոդվածի ներքո բազմակի անգամ կալանքի տակ դիմումատուին պահելու դեպքում

99. Բազմաթիվ և հաջորդական կալանքի ժամկետները պետք է հաշվի առնելու որպես մեկ ընդհանուր ժամկետ: Վեցամսյա ժամկետը պետք է հաշվարկվի միայն վերջին կալանքի ժամկետի ավարտից հետո (*Solmaz v. Turkey*, § 36):

#### Գ. ԱՆԱՆՈՒՆ ԳԱՆԳԱՄ

##### **Յողված 35 § 2 (ա) ԸՆԴՈՒՆԵԼԻԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱԼԻՎԱՆԻՉ**

«2. Դատարանը քննության չի ընդունում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ոչ մի անհատական գանգատ, եթե այն՝

(ա) անանուն է, ...»<sup>2</sup>

##### **1. Անանուն գանգատ**

100. Մարդու իրավունքների եվրոպական Դատարան ներկայացրած գանգատը համարվում է անանուն, եթե գործում բացակայում է Դատարանի կողմից դիմումատուի անձը բացահայտելու որևէ փաստաթուղթ (*"Blondje" v. the Netherlands* (որոշում)): Քաղաքերթիկներից և ներկայացված փաստաթղթերից որևէ մեկը չի պարունակում անվան հիշատակում, այլ միայն հղում և ծածկանուններ, և լիազորագիրը ստորագրված է «իքս» նշանով՝ դիմումատուի ինքնությունը չի բացահայտվում:

101. Գանգատը համարվել է անանուն, եթե ասոցիացիան անհայտ անձանց անունից ներկայացրել է գանգատ, որում վիճարկվել է չբացահայտված անձանց անձնական կյանքը հարգելու իրավունքի խախտում (*Federation of French Medical Trade Unions and National Federation of Nurses v. France* (որոշում)):

##### **2. Ոչ անանուն գանգատ**

102. Զստորագրված դիմումը, որում ներկայացվել են դիմումատուի ինքնության վերաբերյալ որևէ կասկած չառաջացնող բոլոր անձնական տվյալները և այն ուղեկցվում է դիմումատուի ներկայացուցչի կողմից պատշաճ կերպով ստորագրված հաղորդակցություններով, չի համարվում անանուն (*Kuznetsova v. Russia* (որոշում)):

103. Կեղծ անուններով ներկայացված գանգատ. անձինք, որոնք օգտագործում են կեղծանուններ և Դատարանին բացատրում են, որ զինված հակամարտության պարագայում նրանք պարտավոր չեն բացահայտել իրենց իրական անունները՝ իրենց ընտանիքի անդամներին և ընկերներին պաշտպանելու նպատակով: Գտնելով, որ «հասկանալի պատճառներով իրենց իրական ինքնությունը թաքցնելու մարտավարության հետևում իրական մարդիկ են, որոնց կարելի է բացահայտել բավարար ակնարկներով, այլ ոչ իրենց անուններով...» և «դիմումատուները և քննարկվող իրադարձությունների միջև բավականին մոտ կապի առկայությունը», Դատարանը գանգատը չդիտարկեց որպես անանուն (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia* (որոշում)), տե՛ս՝ նաև *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, § 275:

104. Եկեղեցական մարմնի կամ կրոնական ասոցիացիայի կողմից ներկայացված գանգատը, որոնց անդամների ինքնությունը չի բացահայտվել, չի մերժվել Դատարանի կողմից անանուն լինելու հիմքով (Կոնվենցիայի 9, 10 և

2. Կոնվենցիայի 35 § 2 (ա) հոդվածի իմաստով անանուն գանգատ հասկացությունն անհրաժեշտ է տարբերակել Դատարանի առջև գաղտնիության և դիմումատուի ինքնությունը չբացահայտելու հասկացությունից՝ Դատարանում վարույթի ժամանակ համրային տեղեկատվության մատելիության ընդհանուր կանոնից բացառելու միջոցով (տե՛ս՝ Դատարանի Կանոնագրքի և դրան կից գործնական ուղեցույցների 33 և 47 § 3 Կանոնները):

11 հոդվածներ), տե՛ս՝ *Omkarananda and the Divine Light Zentrum v. Switzerland* (որոշում):

## Դ. Կրկնակի գանգատ

### Յոդված 35 § 2 (բ) – ԸՆԴՈՒՆԵԼԻՇԱՅԱՍ ՀԱՓԱԼԵՐ

«2. Դատարանը քննության չի ընդունում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ոչ մի անհատական գանգատ, եթե այն՝

բ. ըստ եռլեյան այն նույն հարցն է, որը Դատարանն արդեն քննել է ... և չի բովանդակում գործին առևզվող նոր տեղեկություններ ...»<sup>3</sup>

105. Գանգատը դիտարկվում է որպես «ըստ եռլեյան նույնը», եթե ներկայացված բողոքներն ու փաստերը նույնական են (*Pauger v. Austria* (որոշում); *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [ՄՊ], § 63): Այս դեպքում գանգատը հայտարարվում է անընդունելի:

#### 1. Միևնույն դիմումատուները

106. Գանգատները, որոնք վերաբերում են նույն առարկային, սակայն ներկայացվել են համատեղ, օրինակ՝ անհատների և ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Կոմիտեի հետ հաղորդակցության մեջ գտնվող ասոցիացիայի կողմից, չեն հանդիսանում գանգատներ, որոնք ներկայացվել են միևնույն դիմումատուների կողմից (*Folgerø and Others v. Norway* (որոշում)) կամ հասարակական կազմակերպության և դիմումատուների կողմից ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Գլխավոր Հանձնակատարի գրասենյակ ներկայացված հաղորդակցությունը՝ *Celniku v. Greece*, §§ 36-41: Նույնը կիրառվում է նաև հասարակական կազմակերպության և դիմումատուների կողմից Կամայական Կալանքի հարցերով աշխատանքային խմբին ներկայացված պահանջի նկատմամբ (*Illius and Others v. Belgium* (որոշում)):

107. Կառավարության կողմից ներկայացված միջանական գանգատը անհատ դիմումատուներին չի գրկում իրենց գանգատները ներկայացնելու կամ հետամուտ լինելու հնարավորությունից (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 118):

#### 2. Նույնատիպ գանգատներ

108. Գանգատի բովանդակությունը բաղկացած է ներկայացված հայցի առարկայից և իրավական հիմքից:

Գանգատը բնութագրվում է դրանում ներկայացված ենթադրյալ փաստերով, և ոչ միայն վկայակոչված իրավական հիմքերով և փաստարկներով (*Guerra and Others v. Italy*, § 44; *Scoppola v. Italy (no. 2)* [ՄՊ], § 54; և *Previti v. Italy* (որոշում), § 293):

109. Դատարանն ուսումնասիրում է յուրաքանչյուր բողոք առանձին: Միայն քննված այլ գանգատներին եակապես նման բողոքները կմերժվեն հոդված 35 § 2-ի հիմքով (*Dinç v. Turkey* (որոշում)):

3. Այս դրույթը ավելի վաղ սահմանվել է հոդված 27-ում:

110. Դատարանը գանգատը կիայտարարի անընդունելի այն դեպքում, եթե դիմումատուն կրկին անգամ այտեղ ներկայացնի այն բողոքները, որոնք բարձրացվել են այլ գանգատում (*X v. Germany* (որոշում) (ո. 1860/63); *Duclos v. France* (որոշում); *Clinique Mozart Sarl v. France* (որոշում); *Rupa v. Romania* (որոշում), § 52; և *Coscodar v. Romania* (որոշում), § 27):

111. Եթե առարկան վերաբերում է նույն բնակարանային բլոկի տարբեր բնակարաններին և տարբեր վարձակալներին, նոր գանգատը, որը բարձրացնում է նախկինում անընդունելի ճանաչված նույն հարցերը, նույն դիմումատուի կողմից և կրկնում է նախկինում ձևակերպված, առանց որևէ նոր ապացույց ներառող բողոքներ, փաստորեն եականորեն նույնը է ինչ սկզբնական գանգատը, հետևաբար, Դատարանը կիայտարարի այն անընդունելի (*X v. Germany* (որոշում) (ո. 2606/65)):

112. Եապես ոչ նմանատիպ գանգատների օրինակներ:

- ոստիկանության բաժանմունքում դիմումատուի կալանքի պայմանների վերաբերյալ վեճը նույնը չէ, ինչ Ազգային Անվտանգության Դատարանի կողմից դատապարտվելը կամ դիմումատուի կողմից անդամակցվող կուսակցության լուծարման արդյունքում խորհրդարանական գրասենյակի գույքի բռնագանձմանը վերաբերող վեճերը (*Sadak v. Turkey*, §§ 32-33);
- ոստիկանության բաժանմունքում դիմումատուի կալանքի պայմանների վերաբերյալ վեճը և Ազգային Անվտանգության Դատարանի կողմից դատապարտվելը նույնը չի ինչ խորհրդարանական գրասենյակի գույքի բռնագանձումը (*Yurttas v. Turkey*, §§ 36-37):

113. Դատարանն իրավասու է օրենքի շրջանակներում տալ փաստերի նկարագիր, այն սահմանափակված չէ դիմումատուների կամ կառավարության կողմից ներկայացված տեքստերով: Յամապատասխանաբար, Կոնվենցիայի տարբեր դրույթների ներքո վերաբերնության նպատակով ներկայացված գանգատի փաստերը, որոնք ի սկզբանե այլ գանգատի հիմքում են դրվել, վերաբերում են միևնույն գանգատին և, հետևաբար, պետք է մերժվեն որպես անընդունելի (*Previti v. Italy* (որոշում), §§ 293-94):

### 3. Նույնատիպ փաստեր

114. Այն փաստը, որ բողոքը նույնական է մեկ այլ բողոքի հետ, ինքնին չի կանխում, որ գանգատն ընդունելի հայտարարվի, եթե ներկայացվել է նոր տեղեկություն:

115. Նոր տեղեկության դեպքում գանգատը չի լինի եականորեն նույնը՝ ինչ նախորդ գանգատը, տե՛ս՝ *Chappex v. Switzerland* (որոշում), և *Patera v. the Czech Republic* (որոշում) (այլ միջազգային մարմին ներկայացված ենթադրվող փաստերի վերաբերյալ բողոքներն անընդունելի են, բայց հետագայում առաջացող փաստերի վերաբերյալ նոր տեղեկությունն ընդունելի է):

116. Յակառակ դեպքում գանգատը կիայտարարվի անընդունելի (*Hokkanen v. Finland* (որոշում); *Adesina v. France* (որոշում); *Bernardet v. France* (որոշում); *Gennari v. Italy* (որոշում); և *Manuel v. Portugal* (որոշում)):

## Ե. Այլ միջազգային մարմին ներկայացրած գանգատ

### Յոդված 35 § 2 (բ). Ընդունելիության չափանիշ

«2. Դատարանը քննության չի ընդունում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ոչ մի անհատական գանգատ, եթե այն՝

բ. ըստ Էռլեյան այն նույն հարցն է, ... որևէ արդեն հանձնվել է միջազգային քննության կարգավորման այլ ընթացակարգի և չի բովանդակում գործին առնչվող նոր տեղեկություններ ...»

117. Սույն դրույթի նպատակն է խուսափել նույն գործերին վերաբերող միջազգային վարույթների բազմազանությունից:

118. Ստորև պարբերությունում սահմանված ընդունելիության պայմաններն ընդհանուր են.

- գանգատը չպետք է լինի այլ գանգատի հետ եականորեն նույնը՝ փաստերը, կողմերը և բողոքները չպետք է լինեն նույնը (տե՛ս՝ կրկնակի գանգատները),
- գանգատը չպետք է արդեն ներկայացված լինի միջազգային քննության կամ կարգավորման:

119. Եթե գործի քննության ընթացքում Դատարանը պարզի, որ հոդված 35 § 2 (բ)-ի պայմանները բավարարված են ըստ Էռլեյան որոշման ուժով, այն պետք է գանգատը հայտարարի անընդունելի, քանի որ այն արդեն քննվել է այլ միջազգային մարմնի կողմից:

120. Յոդված 35 § 2 (բ)-ի շրջանակներում ընդգրկվելու համար, քննարկվող գործը պետք է ներկայացնի այնպիսի հատկանիշներ, որոնք թույլ կտան դիտարկվել այն որպես հոդված 34-ի իմաստով անհատական գանգատ:

### 1. Ընթացակարգի հասկացությունը

(ա) Ընթացակարգը պետք է լինի երապարակային

121. Միջխորհրդարանական Միության Մարդու իրավունքների Կոմիտեն, որը մասնավոր ասցիդիա է, իրենից ներկայացնում է ոչ պետական կազմակերպություն, միևնույն Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածը (Ներկայումս հոդված 35§2) վերաբերում է միջկառավարական ինստիտուտներին և ընթացակարգերին (*Lukanov v. Bulgaria* (որոշում)):

(բ) Ընթացակարգը պետք է լինի միջազգային

122. Բունիայի և Յերցեգովինայի Մարդու իրավունքների Պալատը միջազգային դատավարության ատյան չէ, անկախ այն բանից, որ ստեղծվել է միջազգային պայմանագրի հիման վրա և որոշ անդամներ միջազգային մարմիններ են (*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina* (որոշում)):

(գ) Ընթացակարգը պետք է լինի անկախ

123. Որպես օրինակ հանդիսանում է Կամայական Կալանքի հարցերով ՄԱԿ-ի աշխատանքային խումբը, քանի որ այն կազմված է անկախ փորձագետներից, որոնք մարդու իրավունքների ոլորտում մասնագիտացված նշանավոր անձինք են (*Peraldi v. France* (որոշում)):

124. Միաժամանակ, ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Կոմիտեի «1503 ընթացակարգ»-ն ըստ Էռլյան միջկառավարական գերատեսչություն է, որը կազմված է պետության ներկայացուցիչներից: Այն «միջազգային վարույթի այլ ընթացակարգ» չէ (*Mikolenko v. Estonia* (որոշում)):

#### (ո) Ընթացակարգը պետք է լինի անաշառ

125. Գանգատը պետք է ներկայացնել դատական կամ քվազի-դատական մարմնին (*Zagaria v. Italy* (որոշում)):

126. Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական Կոմիտեն (ԽԿԿ), որը դերը խախտումների կանխումն է, այսպիսի մարմին չէ: ԽԿԿ-ի կողմից հավաքված տեղեկատվությունը գաղտնի քննությունը ուսի: Անձինք իրավունք չունեն մասնակցելու դատավարությանը կամ տեղեկանալու առաջարկություններին, որոնք կարող են ընդունվել կոմիտեի կողմից, մինչև դրանց հրապարակային դառնալը (*Zagaria v. Italy* (որոշում); *Annonziata v. Italy* (որոշում); *Genovese v. Italy* (որոշում); և *Stolder v. Italy*, §§ 16-19):

### 2. Ընթացակարգային երաշխիքներ

#### (ա) Մրցակցային վարույթներ

127. Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի հետ 1503 ընթացակարգի համաձայն հաղորդակցված անձինք չեն կարող մասնակցել այն ընթացակարգին, որը գաղտնի է: Նրանք տեղեկացված չեն ՄԱԿ-ի կողմից ձեռնարկվող միջոցառումներին, մինչ դրանց հրապարակային դառնալը: Այս ընթացակարգը, հետևաբար, չի կարող դիտարկվել 34-րդ հոդվածի իմաստով անհատական գանգատարկման այլ ընթացակարգին համարժեք (*Celniku v. Greece*, §§ 39-41):

#### (բ) Դատական մարմնին ներկայացվող պահանջներ

128. Դատավարության ընթացքում ընդունված որոշումները պետք է լինեն պատճառաբանված, ծանուցվեն կողմերին և հրապարակվեն (*Peraldi v. France* (որոշում)):

### 3. Դատավարության դերը

129. Կանխարգելող դեր ունեցող մարմինը չի կարող դիտարկվել որպես միջազգային ատյան (*Zagaria v. Italy* (որոշում); *De Pace v. Italy*; կամ *Gallo v. Italy* (որոշում)) (ԽԿԿ-ի վերաբերյալ): Բացի այդ, այս մարմնի կողմից համախմբած տեղեկատվությունը գաղտնի է; անձինք իրավունք չունեն մասնակցելու վարույթներին կամ տեղեկանալու առաջարկություններին, որոնք կարող են ընդունվել կոմիտեի կողմից, մինչ դրանց հրապարակային դառնալը:

130. Սա վերաբերում է նաև ընդհանուր իրավիճակը քննող մարմնին (*Mikolenko v. Estonia* (որոշում)) կամ ձերբակալվածների իրավունքների վերաբերյալ գեկույց կազմելու նպատակով նշանակված հատուկ գեկուցողին (*Yağmurdereli v. Turkey* (որոշում)):

Անհատի կողմից Եվրոպական Հանձնաժողովին ներկայացված գալուգատն անդամ պետության օրենսդրության կամ պրակտիկայի դեմ չի հանդիսանում միջազգային դատավարության կամ կարգավորման ընթացակարգ: Այն Հանձնաժողովին հնարավորություն է տալիս նախաձեռնել «խախտման առնչությամբ վարույթներ» կամ «միևնույնական վարույթներ», որոնց միակ նպատակն է պարտադրել անդամ պետությանը կամավոր համապատասխանելու Եվրոպական Միության օրենքի պահանջներին: Նման բնույթի բողոքը չի կարող դասվել Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածով նախատեսված անհատական գալուգատների շարքին՝ ելեկով ընթացակարգային հիմունքներից և հնարավոր հետևանքներից: Համապատասխանաբար, Հանձնաժողովի ընթացակարգը չի դասվում «միջազգային դատավարության և կարգավորման» շարքին (*Karoussiotis v. Portugal*, §§ 62-77):

(ա) Ընթացակարգը պետք է սահմանի պարտականություններ

131. Սա չի տարածվում՝

- Կիպրոսի Անհետացած Անձանց Հանձնաժողովի գործունեության վրա, քանի որ Թուրքիան այդ հանձնաժողովին ներկայացված դատավարության մասնակից չէ, և հանձնաժողովն իրավասու չէ սահմանել պատասխանատվություն անհայտ կորած անձանց մահվան դեպքում (*Varnava and Others v. Turkey* (որոշում));
- ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Հանձնաժողովի Հարկադրված կամ Ոչ ինքնակամ Անհետացումների հարցերով Աշխատանքային Խմբի գործունեության վրա, քանի որ այն իրավասու չէ սահմանել պատասխանատվություն անհայտ կորած անձանց մահվան դեպքում կամ անհետացման կապակցությամբ կայացնել որոշումներ (*Malsagova and Others v. Russia* (որոշում)):

132. Սակայն, Կամայական Կալանքների հարցերով Աշխատանքային խումբը, որը կարող է կամայական կալանքներին վերաբերվող հարցերով պետության համար պատասխանատվություն սահմանող առաջարկություններ անել, կարող է դիտարկվել որպես միջազգային դատավարության ընթացակարգ (*Peraldi v. France* (որոշում)):

(բ) Ընթացակարգի նպատակը պետք է լինի խախտումների դադարեցումը

133. Կառավարություններին ներկայացվող Կամայական Կալանքի հարցերով Աշխատանքային Խմբի առաջարկությունների նպատակն է դադարեցնել այն իրավիճակները, որոնց առնչությամբ բողոքներ են ներկայացվել (*Peraldi v. France* (որոշում); *Illius and Others v. Belgium* (որոշում)):

134. Խախտման տուժողները պետք է կարողանան փոխհատուցում ստանալ: Սա չի տարածվում ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների (*Mikolenko v. Estonia* (որոշում)) կամ Հարկադիր կամ Ոչ ինքնակամ Անհետացումների հարցերով Մարդու իրավունքների Աշխատանքային Խմբի գործունեության վրա (*Malsagova and Others v. Russia* (որոշում)):

(գ) Ընթացակարգի արդյունավետությունը

135. Որոշումը պետք է հրապարակվի. անձինք իրավունք չունեն սեղեկացվելու խնդիր առաջարկությունների մասին, միևնույն դրանց հրապարակումը (*Zagaria v. Italy* (որոշում), և *De Pace v. Italy*):

136. ՄԱԿ-ի Կամայական Կալանքի հարցերով Աշխատանքային Խմբին ներկայացված ընթացակարգի համաձայն, կառավարությունների կողմից ներկայացված կարծիքներն ու առաջարկությունները կարող են ընդգրկվել Մարդու իրավունքների Հանձնաժողովի տարեկան գեկուցում, որը, այսուհետև, կարող է ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային առաջարկություններ ներկայացնել. հնարավոր հետևանքներով պայմանավորված՝ այս ընթացակարգը կարող է դիտարկվել որպես անհատական գանգատարկման ընթացակարգ (*Peraldi v. France* (որոշում)):

137. Այսպիսով, սոորու օրինակները կարող են դիտարկվել որպես «այլ միջազգային ընթացակարգ».

- ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Կոմիտե (*Calcerrada Fornieles and Cabeza Mato v. Spain* (որոշում); *Pauger v. Austria* (որոշում); և *C.W. v. Finland* (որոշում));
- Աշխատանքի Միջազգային Կազմակերպության Միավորման Ազատության Կոմիտե (*Cereceda Martín and Others v. Spain* (որոշում));
- ՄԱԿ-ի Կամայական Կալանքի հարցերով Աշխատանքային Խումբ (*Peraldi v. France* (որոշում)):

## 2. Գանգատ ներկայացնելու իրավունքի չարաշահում

### Յոդված 35 § 3 (ա). Ընդունելիության չափանիշ

«3. Դատարանն անընդունելի է համարում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ցանկացած անհատական գանգատ, եթե գտնում է որ.

(ա) ... գանգատ ներկայացնելու իրավունքի չարաշահվում է ...»

### 1. Ընդհանուր սահմանում

138. Յոդված 35 § 3 (ա)-ով սահմանված «չարաշահում» հասկացությունը պետք է ընկալի ընդիանուր իրավական տեսության համաձայն իր սովորական իմաստով, այսինքն, ելելով այն նպատակներից, որոնց համար այն կազմվել է: Համապատասխանաբար, դիմումատուի ցանկացած վարքագիծ, որը Կուսվենցիայով նախատեսված անհատական գանգատի իրավունքի նպատակին ակնհայտորեն հակասող է և խոչնդրություն է Դատարանի պատշաճ գործունելությունը կամ վարույթների պատշաճ անցկացումը, հանդիսանում է գանգատի իրավունքի չարահաշում (*Miroļubovs and Others v. Latvia*, §§ 62 և 65):

139. Տեխնիկական տեսանկյունից, հոդված 35 § 3 (ա) ձևակերպումից պարզ է, որ իրավունքի չարաշահումով ներկայացված գանգատը պետք է հայտարարվի անընդունելի, այլ ոչ թե դուրս հանվի գործերի ցուցակից: Իրապես, Դատարանը շեշտել է, որ իրավունքի չարաշահման հիմքով գանգատի մերժումը բացադիկ միշտ է (*Miroļubovs and Others v. Latvia*, § 62): Այն գործերը, որտեղ Դատարանը գտնել է գանգատի իրավունքի չարաշահում, կարող են խմբավորվել հինգ բնորոշ կատեգորիաներում՝ ապակողմնորշող տեղեկատվություն, վիրավորական բառերի օգտագործում, հաշտության կարգավորման ընթացակարգի գաղտնիության սկզբունքի խախտում,

ակնհայտորեն դատամոլական կամ անհիմն բողոք, և բոլոր մյուս գործերը, որոնք սպառիչ չի կարելի թվարկել:

## 2. Դատարանին ապակողմնորոշելը

140. Գանգատի իրավունքը չարաշահվել է, եթե այն գիտակցաբար հիմնված է սխալ տվյալների վրա՝ նպատակ ունենալով մոլորեցնել Դատարարին (*Varbanov v. Bulgaria*, § 36): Այսպիսի չարաշահումների ամենալուրջ և ակնհայտ օրինակներն են, առաջին հերթին՝ գանգատի ներկայացումը կեղծ ինքնությամբ (*Drifffhout v. the Netherlands* (որոշում), §§ 27-29), և երկրորդ հերթին՝ Դատարան ուղարկվող փաստաթղթերի կեղծումը (*Jian v. Romania* (որոշում); *Bagheri and Maliki v. the Netherlands* (որոշում); և *Poznanski and Others v. Germany* (որոշում)): Այսպիսի չարաշահումը կարող է նաև կատարվել անփուլքությամբ, եթե դիմումատուն ի սկզբանե ձախողում է Դատարանին ներկայացնել գործի քննության համար կարևոր տեղեկություն (*Al-Nashif v. Bulgaria*, § 89, և *Kerechashvili v. Georgia* (որոշում)): Գանգատը կարող է մերժվել իրավունքի չարաշահման հիմքով այն դեպքում, եթե Դատարանում իրականացվող վարույթի ընթացքում նոր կարևոր զարգացումներ են տեղի ունենում, սակայն դիմումատուն ձախողում է Դատարանին բացահայտել այդ տեղեկատվությունը՝ խոչընդոտելով Դատարանի կողմից փաստերի ամբողջական իմացությամբ գործը լուծելու հնարավորությանը (մինչդեռ Կանոնագրի համաձայն դիմումատուն տեղեկացվել էր իր այդ պարտավորության մասին) (*Hadrabová and Others v. the Czech Republic* (որոշում), և *Predescu v. Romania*, §§ 25-27):

141. Դատարանին ապակողմնորոշելու մտադրությունը միշտ պետք է հաստատվի բավարար հստակությամբ (*Melnik v. Ukraine*, §§ 58-60; *Nold v. Germany*, § 87; և *Miszczynski v. Poland* (որոշում)):

## 3. Վիրավորանք

142. Գանգատի իրավունքի չարաշահում կիամարվի, եթե դիմումատուն, Դատարանի հետ հաղորդակցության ժամանակ օգտագործել է անհարգալից, վիրավորական, սպառնացող կամ սաղրիչ լեզու, անկախ այն բանից, թե դա ուղղված է պատասխանող կառավարությանը, իր գործակալին, պատասխանող պետության մարմիններին, ուղղակի Դատարանին, դատավորներին, Ռեգիստրին կամ դրա անդամներին (*Rehák v. the Czech Republic* (որոշում); *Duringer and Grunge v. France* (որոշում); և *Stamoulakatos v. the United Kingdom* (որոշում)):

143. Բավական չէ, որպեսզի դիմումատուի տեքստը լինի վիրավորող, բանավիճող կամ հեգնական, այն պետք է գերազանցի «նորմալ, քաղաքակիրթ և օրինական քննադատության սահմանները»՝ վիրավորական համարվելու համար (*Di Salvo v. Italy* (որոշում)); հակառակ օրինակի համար, տե՛ս, *Aleksanyan v. Russia*, §§ 116-18): Եթե, վարույթների ընթացքում, դիմումատուն դադարում է օգտագործել վիրավորական արտահայտություններ Դատարանի պաշտոնական նախագուշացումից հետո, հստակորեն վերացնում է դրանք, կամ որպես առավել ընդունելի տարբերակ, ներողություն հայցում, գանգատն այլևս չի մերժվի իրավունքի չարաշահման հիմքով (*Chernitsyn v. Russia*, §§ 25-28):

#### 4. Բարեկամական կարգավորման ընթացակարգի զաղտնիության սկզբունքի խախտումը

144. Դիմումատուի կողմից հարցի բարեկամական կարգավորման ընթացակարգի գաղտնիության պահպանման պարտականության կանխամտածված խախտումը, որը կողմերին պարտադրվել է Կոնվենցիայի 39 § 2 հոդվածով և Դատարանի Կանոնագրքի 62 § 2 կանոնով, կարող է դիտարկվել որպես գանգատի իրավունքի խախտում և հանդիսանալ գանգատի մերժման հիմք (*Miroļubovs and Others v. Latvia*, § 66; *Hadrabová and Others v. the Czech Republic* (որոշում); և *Popov v. Moldova*, § 48):

145. Որոշելու համար, թե արդյոք դիմումատուն խախտել է գաղտնիության պահպանման պարտականությունը, պետք է նախ և առաջ որոշել պարտականության սահմանները: Այն պետք է միշտ մեկնաբանվի ընդհանուր նպատակի հիման վրա՝ մասնավորապես, նպաստի հաշտության կնքմանը՝ հևարավոր ճշշումից պաշտպանելով կողմերին և Դատարանին: Յամապատասխանաբար, քանի որ հաշտության համաձայնագրին վերաբերող փաստաթղթերի բովանդակության վերաբերյալ երրորդ կողմի հետ կապը տեսականորեն կարող է դասվել Կոնվենցիայի 35 § 3 (ա) հոդվածով սահմանված գանգատի իրավունքի չարաշահմանը, դա չի նշանակում, որ առկա է բացարձակ և անվերապահ արգելք այսպիսի փաստաթղթերը որևէ երրորդ կողմի ցուցադրելու կամ դրա մասին խոսելու համար: Նման լայն և կոշտ մեկնաբանությունը ուսկի կենթարկի դիմումատուի օրինական շահերի պաշտպանությունը, օրինակ, եթե պաշտպանը ձգտի տեղեկացված լինել այն դեպքի մասին, որտեղ նա լիազորված է իրականացնել ներկայացուցչություն Դատարանում: Ավելին, Դատարանի համար շատ դժվար կլինի, եթե ոչ անհնար, վերահսկել այսպիսի արգելքի համապատասխանությունը: Կոնվենցիայի 39 § 2 հոդվածը և Դատարանի Կանոնագրքի 62 § 2 կանոնն արգելում են կողմերին իրապարակել քննարկվող տեղեկությունները, օրինակ ՉԼՄ-ի միջոցով, մեծ քանակությամբ անձանց կողմից կարդալու հևարավորություն ունեցող նամակագրությամբ, կամ մեկ այլ ձևով (*Miroļubovs and Others v. Latvia*, § 68): Յետևաբար, սա այսպիսի վարքագիծ է, որը կհանգեցնի լուրջ հետևանքի՝ գանգատի իրավունքի խախտմանը:

146. Գանգատի իրավունքի չարաշահում հանդիսանալու համար, պարտադիր է, որ գաղտնի տեղեկատվության բացահայտումը լինի կանխամտածված: Դիմումատուի ուղղակի դիտավորությունը բացահայտման մեջ պետք է միշտ սահմանվի բավարար հստակությամբ, լոկ կամածը բավական չէ (*ibid.*, § 66 *in fine*): Այս սկզբունքի կիրառման մասին կոնկրետ օրինակների համար, տե՛ս, օրինակ, *Hadrabová and Others v. the Czech Republic* (որոշում) գործը, որտեղ գանգատը մերժվել է, քանի որ դիմումատուները բացահայտորեն մեջբերել են հաշտության համաձայնագրերում Դատարանի Ուգիստրի կողմից իրենց երկրի Արդարադատության նախարարության հետ համապատասխանեցրած առաջարկները, որն էլ հանդիսացել է իրենց գանգատի մերժման հիմք; տե՛ս նաև *Miroļubovs and Others v. Latvia* գործը, որտեղ գանգատը ճանաչվել է անընդունելի, քանի որ հստակ սահմանված չի եղել, որ բոլոր երեք դիմումատուները պատասխանատու են եղել գաղտնի տեղեկատվության բացահայտման համար, արդյունքը՝ Դատարանի կողմից կառավարության նախնական առարկության մերժում:

## 5. Ակնհայտորեն անհարգալից կամ զուրկ որևէ իրական նպատակից զանգատ

147. Դիմումատուն չարաշահում է գանգատի իրավունքը, եթե նա անդադար ներկայացնում է անհարգալից և ակնհայտորեն անհիմ գանգատներ Դատարանին, որոնք նույնական են այս գանգատին, որն անցյալում ներկայացվել է և հայտարարվել է անընդունելի (*M. v. the United Kingdom* (որոշում), և *Philis v. Greece* (որոշում)):

148. Դատարանը կարող է նաև գանգատի իրավունքի չարաշահում գտնել այս դեպքում, եթե գանգատն ակնհայտորեն չունի որևէ իրական նպատակ և/կամ վերաբերում է մասր գումարի: *Bock v. Germany* (որոշում) գործում դիմումատուն բողոքել էր այս քաղաքացիական վարույթների երկարատևության վերաբերյալ, որոնք հարուցվել են նրա բժշկի կողմից նշանակված 7.99 եվրո արժողությամբ դիետիկ հավելումը փոխհատուցելու համար: Դատարանը ծանրաբեռնված է շատ մեծ քանակությամբ ընթացիկ գանգատներով մարդու իրավունքների լուրջ հարցերի վերաբերյալ, և առկա է անհամամասնություն փաստերի առօրեականության և Կոնվենցիայով սահմանված պաշտպանության համակարգի արդյունավետության միջև՝ հաշվի առնելով գումարի աննշան լինելու հանգամանքը (ինչպես նաև դիմումատուի աշխատավարձի հետ համեմատությունը) և այս փաստը, որ վարույթները վերաբերում են ոչ թե դեղագործական արտադրանքին, այլ դիետիկ հավելումներին: Այն նաև նշեց, որ այսպիսի վարույթները նպաստում են ներպետական մակարդակում դատարանների գերգաղվածությանը և, հետևաբար, հանդիսանում են վարույթների չափից ավելի երկարատևության պատճառներից մեկը: Հետևաբար, գանգատը մերժվեց իրավունքի չարաշահման հիմքով: 2010թ.-ի հունիսի 1-ին Թիվ 14 Արձանագրությունն ուժի մեջ մտնելուց հետո, այս տեսակի գանգատներն ավելի հեշտությամբ լուծվում են Կոնվենցիայի հոդված 35 § 3 (բ)-ի շղանակներում (ոչ եական վնաս):

## 6. Այլ գործեր

149. Երբեմն Դատարանի վճիռները և որոշումները, և վարույթում գտնվող գործերը, օգտագործվում են Անդամ Պետություններում ազգային մակարդակով քաղաքական ելույթների նպատակով: Յրապարակայնության և քարոզչության ցանկությամբ ներշնչված գանգատը, միայն այս պատճառով, չի կարող հանդիսանալ գանգատի իրավունքի չարաշահում (*McFeeley and Others v. the United Kingdom* (որոշում), ինչպես նաև՝ *Khadzhialiye v. Russia*, §§ 66-67): Այնուամենայնիվ, չարաշահում կարող է լինել, եթե դիմումատուն՝ քաղաքական շահերից դրդված, հարցազրույցներ ե տալիս մամուլին կամ հեռուստատեսությանը, որտեղ նա ցուցաբերում է Դատարանում ընթացքի մեջ գտնվող գործերի նկատմամբ անպատճախանատու և մակերեսային վերաբերմունք (*Georgian Labour Party v. Georgia*):

## 7. Պատասխանող պետության մոտեցումը

150. Եթե Պատասխանող պետությունը գտնում է, որ դիմումատուն չարաշահել է գանգատի իրավունքը, այս պետք է դրա մասին

համապատասխանաբար տեղեկացնի Դատարանին և նրա ուշադրությանը ներկայացնի իր տևորինած տեղեկատվությունը, որպեսզի Դատարանը կարողանա անել համապատասխան հետևողացներ: Դատարանը, այլ ոչ Պատասխանող պետությունն է, որ պետք է վերահսկի Կոնվենցիայով և իր Կանոններով դիմումատուի վրա դրված ընթացակարգային պարտավորությունների կատարումը: Այնուամենայնիվ, Կառավարության և իր մարմինների կողմից սպառնալիքները՝ քուական կամ կարգապահական վարույթներ ներկայացնել դիմումատուի դեմ՝ Դատարանի առաջ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածով ներկայացված իրենց ընթացակարգային պարտավորությունների ենթադրյալ խախտման համար, կանխում է անհատական գանգատի իրավունքի արդյունավետ իրավանացման նկատմամբ ցանկացած միջամտություն (*Miroļubovs and Others v. Latvia*, § 70):

## II. ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻՌԱՅԱՍԱՀԱՆՔՆԵՐԻ ՀԻՄՔԵՐԸ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱԿԱՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ

### A. ԱՆՀԱՄԱՏԵՂԵԼԻՌՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ *ratione personae*

#### Հոդված 35 Տ 3 (ա) Ընդունելիության չափանիշ

«3. Դատարանն անընդունելի է համարում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ցանկացած անհատական գանգատ, եթե գտնում է որ.

ա. այն անհամատեղելի է սույն Կոնվենցիայի կամ նրան կից Արձանագրությունների դրույթների հետ»:

#### Հոդված 32 Դատարանի իրավասությունը

«1. Դատարանի իրավասությունը տարածվում է այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք վերաբերում են Կոնվենցիայի և նրան կից Արձանագրությունների դրույթների մեկնաբանման ու կիրառմանը, և որոնք իրեն հանձնվում են 33, 34, 46 և 47-րդ հոդվածների դրույթներով նախատեսված դեպքերում:

2. Դատարանի իրավասության շուրջ եղած վեճի դեպքում հարցը լուծում է Դատարանը»:

#### 1. Ակզրունքները

151. *Ratione personae* պահանջում է, որ Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումը կատարվի Անդամ Պետության կողմից կամ որևէ կերպ վերաբերի դրան:

152. Նույնիսկ, եթե Պատասխանող պետությունը չի բարձրացնում ոչ մի առարկության Դատարանի *ratione personae* իրավասության հարցի վերաբերյալ, այն քննարկվում է Դատարանի կողմից իր սեփական նախաձեռնությամբ (*Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [ՄՊ], § 27):

153. Մարդու իրավունքներին առնչվող միջազգային պայմանագրերի կողմից պաշտպանված իիմսական իրավունքները պետք է ապահովեն անվտանգություն այն ֆիզիկական անձանց համար, ովքեր բնակվում են տվյալ պետության տարածքում (անկախ դրա հետագա անկմանը կամ իրավահաջորդությանը) (*Bijelić v. Montenegro and Serbia*, § 69):

154. Պետությունը չի կրում Կոնվենցիայով նախատեսված պարտականություններ այն պետական սեփականություն հանդիսացող ընկերության գործողությունների համար, որը պետությունից ունի բավարար չափով ինստիտուցիոնալ և գործառնական անկախություն (*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, §§ 43-45, և *Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*, § 19):

155. Գանգատները Կոնվենցիայի հետ անհամատեղելի կիայտարարվեն հետևյալ հիմքերով.

- Եթե դիմումատուն չունի իրավունակություն Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով (*Municipal Section of Antilly v. France* (որոշում), *Döşemealtı Belediyesi v. Turkey* (որոշում), և *Moretti and Benedetti v. Italy*),
- Եթե դիմումատուն ի վիճակի չէ հաստատել ենթադրյալ խախտման գոհի իր կարգավիճակը,
- Եթե գանգատը ներկայացվել է անհատի դեմ (*X v. the United Kingdom* (որոշում), և *Durini v. Italy* (որոշում)),
- Եթե գանգատը ներկայացվել է այն պետության դեմ, որը չի վավերացրել Կոնվենցիան (*E.S. v. Germany* (որոշում)), կամ ուղղակի ներկայացվել է միջազգային կազմակերպության դեմ, որը չի միացել Կոնվենցիային (*Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations* (որոշում), վերջին կետ);
- Եթե գանգատը վերաբերում է Կոնվենցիայի այն Արձանագրությանը, որը Պատասխանող պետությունը չի վավերացրել (*Horsham v. the United Kingdom* (որոշում), և *De Saedeleer v. Belgium*, § 68):

## 2. Իրավասությունը

156. *Ratione loci* իրավասության բացակայությունը չի արգելում Դատարանին քննել, Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով դիմումատունների մեկ կամ ավելի Անդամ Պետությունների իրավասության տակ գտնվելու հարցը (*Drozd and Janousek v. France and Spain*, § 90): Ուստի, այն դիտարկումը, որ դիմումատունները Պատասխանող Պետության իրավասության տակ չեն մտնում, կարող է ներկայացվել գանգատում որպես *ratione personae* անհամատեղելի Կոնվենցիայի հետ (ու՞ն պատասխանող կառավարությունների պնդումները՝ *Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (որոշում) [ՄՊ], § 35, *Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], § 300, և *Weber and Saravia v. Germany* (որոշում)):

157. Կոնվենցիայի հետ *ratione personae* համատեղելիությունը լրացնեցիչ պահանջում է, որ ենթադրյալ խախտումները վերաբերելի լինեն Անդամ Պետությանը (*Gentilhomme, Schaff-Benhadji and Zerouki v. France*, § 20): Սակայն, վերջին գործերում վերաբերելիություն / պատասխանատվություն հարցերը քննարկվել են՝ առանց ակնհայտորեն վկայակոչելով *ratione personae* համատեղելիությունը (*Assanidze v. Georgia* [ՄՊ], §§ 144 և այլն, *Hussein v. Albania and 20 Other Contracting States* (որոշում), *Isaak and Others v. Turkey* (որոշում), և *Stephens v. Malta* (no. 1), § 45):

### 3. Պատասխանատվություն և վերաբերելիություն

158. Պետությունները կարող են պատասխանատու լինել իրենց իշխանությունների գործողությունների համար, որոնք կատարվում են ինչպես ներպետական սահմաններում, այնպես էլ դրանցից դուրս, որոնք առաջացնում են սեփական տարածքից դուրս հետևանքներ (*Drozd and Janousek v. France and Spain*, § 91, *Soering v. the United Kingdom*, §§ 86 և 91, և *Loizidou v. Turkey* (Նախնական առարկություններ), § 62): Սակայն, դա բացահիկ երևույթ է (*Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], § 314, և *Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (որոշում) [ՄՊ], § 71), մասնավորապես, եթե Անդամ Պետությունն ունի ազդեցիկ վերահսկողություն կամ նվազագույնը վճռորոշ ազդեցություն տվյալ տարածքի վրա (*Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], §§ 314-16 և 392, *Medvedyev and Others v. France* [ՄՊ], §§ 63-64, և «ընդհանուր վերահսկողության» գաղափարը՝ *Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], §§ 315-16, տե՛ս նաև *Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* [ՄՊ] (որոշում), §§ 67 և այլն, և §§ 79-82, *Cyprus v. Turkey* [ՄՊ], §§ 75-81, *Loizidou v. Turkey* (Նախնական առարկություններ), § 52, և *Markovic and Others v. Italy* [ՄՊ], § 54):

159. Պետություննը կարող է պատասխանատվության ենթարկվել Կոնվենցիայով երաշխավորված այն անձանց իրավունքների խախտման համար, ովքեր ուրիշ պետության տարածքում են բնակվում, բայց գտնվում են առաջին պետության իշխանության տակ (*Issa and Others v. Turkey*, § 71, *Sánchez Ramirez v. France* (որոշում), *Öcalan v. Turkey* [ՄՊ], § 91, և *Medvedyev and Others v. France* [ՄՊ], §§ 66-67): Ինչ վերաբերում է ՄԱԿ-ի բուժերային գոտում տեղի ունեցող գործողություններին՝ տե՛ս *Isaak and Others v. Turkey* (որոշում):

160. Այնպիսի տարածքների առնչությամբ ներկայացված գանգատները, որոնք իրավաբանորեն գտնվում են Անդամ Պետության իրավասության ներքո, սակայն չեն ենթարկվում այդ Պետության իշխանությանը և վերահսկողությանը, կարող են համարվել անհամատեղելի Կոնվենցիայի դրույթների հետ (*An and Others v. Cyprus* (որոշում)), բայց անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել Կոնվենցիայով սահմանված Պետության պողիսիվ պարտավորությունների վրա (*Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], §§ 312-13 և §§ 333 և այլն): Նաև, տե՛ս՝ *Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations* (որոշում):

161. Գոյություն ունեն բացառություններ, եթե անհատի ֆիզիկական ներկայությունը Անդամ Պետություններից մեկի տարածքում նշանակում է, որ այդ անհատը գնվում է տվյալ պետության իրավասության ներքո, օրինակ, եթե պետության տարածքում տեղակայված է այն միջազգային կազմակերպության գլխամասային գրասենյակը, որի դեմ ուղղված են դիմումատուի բողոքները: Այն փաստը, որ միջազգային քրեական տրիբունալն ունի իր նստավայրը և տարածքները Նիդեռլանդներում, բավարար հիմք չի հանդիսանում այդ Պետությանը վերագրել որևէ ենթադրյալ գործողություններ կամ անզործություններ միջազգային տրիբունալի կողմից՝ դիմումատուի դատապարտման կապակցությամբ (*Galic v. the Netherlands* (որոշում), և *Blagojević v. the Netherlands* (որոշում)): Միջազգային կազմակերպության մշտական նստավայր հանդիսացող Անդամ Պետության դեմ բերված գանգատի համար, տե՛ս՝ *Lopez Cifuentes v. Spain* (որոշում), §§ 25-26: Անդամ Պետության

տարածքում միջազգային քաղաքացիական աղմինհստրացիայի ընդունման համար, տե՛ս՝ *Berić and Others v. Bosnia and Herzegovina* (որոշում), § 30.

162. Պետության մասնակցությունը մեկ այլ Պետության վարույթում որպես պատասխանող, չի հանդիսանում արտատարածքային իրավագորության իրականացում (*McElhinney v. Ireland and the United Kingdom* (որոշում) [ՄՊ], *Treska v. Albania and Italy* (որոշում), և *Manoilescu and Dobrescu v. Romania and Russia* (որոշում), §§ 99-111):

163. Անդամ Պետության պատասխանատվությունը մասնավոր անձանց գործողությունների համար, որը սովորաբար քննարկվում է *ratione personae*-ի հետ համատեղելիության վերևագրի տակ, ինարավոր է նաև պայմանավորված լինի Կոնվենցիայում ամրագրված անհատական իրավունքների պայմաններով և այդ իրավունքներին կցված դրական պարտավորությունների շրջանակով (տե՛ս, օրինակ՝ *Siliadin v. France*, §§ 77-81, և *Beganović v. Croatia*, §§ 69-71): Կոնվենցիան կարող է առաջարել Պետության պատասխանատվության հարց՝ կապված մասնավոր անձանց այնպիսի գործողությունների նկատմամբ իշխանությունների ցուցաբերած լուր համաձայնության ու ներողամտության հետ, որոնք խախտում են իր իրավասության ներքո գտնվող ուրիշ անհատների Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքները (*Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], § 318):

164. Դատարանը նաև սահմանել է սկզբունքներ, որոնք վերաբերում են արտատարածքային պատասխանատվությանը՝ հանձման ընթացակարգի շրջանակներում իրականացվող ձերբակալմանը և կալանավորմանը (*Stephens v. Malta* (no. 1), § 52):

**4. Հարցեր կապված Կոնվենցիայի Անդամ Պետությունների հնարավոր պատասխանատվությանը՝ միջազգային կազմակերպության անդամակցության շրջանակներում իրենց գործողությունների կամ անգործությունների վերաբերյալ**

165. Կոնվենցիան իրավասություն չի տալիս Դատարանին գնահատելու Անդամ Պետությունների այն գործողություններն ու անգործությունները, որոնք իրականացվում են ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի որոշումներով նախքան ՄԱԿ-ի կողմից իրականացվող միջազգային խաղաղությունն ու անվտանգությունն ապահովելու առաքելությունները կամ դրանց ընթացքում: Հակառակ դեպքում՝ տեղի կունենա միջամտություն ՄԱԿ-ի հիմնական առաքելության իրականացմանը (*Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway* (որոշում) [ՄՊ], §§ 146-52):

166. Ինչ վերաբերում է միջազգային դատարանների որոշումներին՝ Դատարանն ընդիանուր առմամբ որոշել է, որ չունի *ratione personae* իրավասություն քննության առևելու նախկին Հարավսլավիայի վերաբերյալ Միջազգային քրեական Տրիբունալի կողմից փաստացի քննվող գանգատները, քանի որ այն ստեղծվել է ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի որոշման ուժով (*Galić v. the Netherlands* (որոշում) և *Blagojević v. the Netherlands* (որոշում)): ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի որոշմամբ սահմանված իշխանության հիմքով Բոսնիա և Հերցեգովինայի Բարձր Ներկայացուցիչների կողմից պետական պաշտոնյաներին պաշտոնանկ անելու վերաբերյալ որոշման

առնչությամբ, տե՛ս՝ *Beric and Others v. Bosnia and Herzegovina* (որոշում), §§ 26 և այլն:

167. Դատարանը չի կարող պետությանը վերագրել Կոնվենցիայի Ենթադրյալ խախտման պատասխանատվություն այնպիսի որոշման կամ միջոցի համար, որն ընդունվել է միջազգային կազմակերպության որևէ մարմնի կողմից, որի անդամ հանդիսանում է տվյալ պետությունը, այն դեպքում, եթե չի կարելի հաստատել կամ նույնիսկ Ենթադրել, որ հիմնականում միջազգային կազմակերպության կողմից իրականացվող հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը «համարժեք չէ» Կոնվենցիայով նախատեսված պաշտպանությանը և պետությունը ուղղակի կամ անուղղակի չի մասնակցել քննարկվող գործությանը (*Gasparini v. Italy and Belgium* (որոշում)):

168. Այսպիսով, Դատարանը որոշել է, որ այն չունի իրավասություն *ratione personae* քննության առնելու այն գանգատները, որոնք ուղղված են միջազգային կազմակերպության իրավասու մարմնի կողմից կայացրած անհատական որոշումների դեմ, որոնք կրում են աշխատանքային տարածայնությունների համատեքստ և ամբողջովին ընկույտ են այնպիսի կազմակերպության ներքին իրավական կարգավորման մեջ, որի իրավաբանական անձն առանձնացված է իր Անդամ Պետություններից, որտեղ այդ Պետություններն ուղղակիորեն կամ անուղղակի երբեւ չեն միջամտել վեճի լուծմանը և ոչ մի գործողություն կամ անզործություն իր հերթին չի ներգրավվել իրենց պատասխանատվությունը Կոնվենցիայի շրջանակում (*Boivin v. 34 Member States of the Council of Europe* (որոշում)` անհատական աշխատանքային բանավեճեր Եվրոկոնտրոլի հետ; *Lopez Cifuentes v. Spain* (որոշում)` կարգապահական վարույթներ Ինտերնեյշնլ Օլիվ Քառևասի շրջանակներում, §§ 28-29; և *Beygo v. 46 Member States of the Council of Europe* (որոշում)` կարգապահական վարույթներ Եվրոպայի Խորհրդի շրջանակներում): Եվրոպական Խորհրդում պաշտոնանկությունների արդյունքում Կոնվենցիայի Ենթադրյալ խախտումների մասին, ինչպես նաև Առաջին Ատյանի Դատարանում և Եվրոպական Յամայնքների Արդարադատության Դատարանում բողոքարկման կարգի մասինտես՝ *Connolly v. 15 Member States of the European Union* (dec.): Դատավարությունը Եվրոպական արտոնագրային գերատեսչության առաջ տե՛ս՝ *Rambus Inc. v. Germany* (որոշում):

Ուսուցողական է համեմատել Անդամ Պետությունների իրավասությունների որոշակի մասը տևօրինող միջազգային կազմակերպության ներքին մեխանիզմում գոյություն ունեցող Ենթադրյալ կառուցվածքային թերությունների Դատարանի քննության արդյունքները, որի ժամանակ վիճարկվեց այն փաստը, որ կազմակերպության կողմից հիմնական իրավունքների պաշտպանությունը «համարժեք» չէ Կոնվենցիայով երաշխավորված ընթացակարգին (*Gasparini v. Italy and Belgium* (որոշում)):

169. Դատարանն ընդունում է այլ մոտեցում այդ դեպքերի վերաբերյալ, որտեղ նախատեսվում է Անդամ Պետության ուղղակի կամ անուղղակի միջամտություն այնպիսի վեճի քմմարկման հարցում, որի նկատմամբ տվյալ պետությունն ունի միջազգային պատասխանատվություն՝ տե՛ս՝ *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [ՄՊ], § 153, համեմատե՛ք *Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France Germany and Norway* (որոշում) [ՄՊ], § 151, գործի հետ: Նաև, տե՛ս՝, հետևյալ օրինակները.

- որոշում՝ չգրանցել դիմումատուի թեկնածությունը՝ Եվրոպական Ընկերակցությունների կողմից կազմված պայմանագրի հիման վրա (*Matthews v. the United Kingdom* [ՄՊ]);
- Ընկերակցության հրահանգն իրականացնող դիմումատուի նկատմամբ ֆրանսիական օրենքի կիրառումը (*Cantoni v. France* [ՄՊ]),
- Գերմանիայում դատարանի մատչելիության իրավունքի խախտում (*Beer and Regan v. Germany* [ՄՊ], և *Waite and Kennedy v. Germany* [ՄՊ]),
- Նախարարի հրամանով պետության մարմինների կողմից պատասխանող պետության տարածքում գույքի բռնագրավումը՝ համաձայն համայնքի իրավունքի ներք ստանձնած իր իրավական պարտավորությունների (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland*) (Ընկերակցության Կանոնակարգը հրապարակվել էր ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի որոշման կատարման համար, տե՛ս՝ համար 153-54),
- Ներպետական դատարանի գանգատը ներկայացված Եվրոպական Ընկերակցության Արդարադատության Դատարան (*Coöperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands* (որոշում)):

170. Այսպիսով, Ընկերակցության օրենքի կիրառման առնչությամբ Եվրոպական Միության Անդամ Պետությունների դեմ ներկայացված գանգատները պարտադիր չեն, որ անընդունելի ճանաչվեն այդ հիմքով (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [ՄՊ], § 137, և *Matthews v. the United Kingdom* [ՄՊ], §§ 26-35):

171. Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի անդամ չհանդիսացող Եվրոպական Ընկերակցության կառույցների դեմ բերված գանգատներին, գոյություն ունի ավելի բարձր մարմին, որը դրանք ճանաչում է *ratione personae* անընդունելի (*Confédération française démocratique du travail v. the European Communities* (որոշում), որպես այլ տարբերակ՝ նրանց անդամ պետությունները՝ (ա) համատեղ և (բ) առանձին. այլ հղումներ՝ *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland*, § 152, *Coöperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands* (որոշում)):

Այս դիրքորոշումը նաև ընդունվել է Եվրոպական Արտոնագրային Գերատեսչության համար (*Lenzing AG v. Germany* (որոշում)):

172. Այն հարցի համար, թե արդյոք կարող է պետության վրա դրվել պատասխանատվություն իր Սահմանադրության առնչությամբ, որը հանդիսանում է միջազգային պայմանագրի մաս, տե՛ս՝ *Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [ՄՊ], § 30:

## F. ԱՆԻՀԱՄԱՏԵՂԵԼԻՌԱՅՈՒՆԸ՝ *ratione loci*

### Յոդված 35 Տ 3 (ա) Ընդունելիրայան չափանիշ

«3. Դատարանն անընդունելի է համարում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ցանկացած անհամական գանգատ, եթե գտնում է որ.

ա. այն անհամատեղելի է սույն Կոնվենցիայի կամ նրան կից Արձանագրությունների դրույթների հետ ...»

### Յոդված 32 Դատարանի իրավասությունը

«1. Դատարանի իրավասությունը տարածվում է այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք վերաբերում են Կոնվենցիայի և նրան կից Արձանագրությունների դրույթների մեկնաբանման ու կիրառմանը, և որոնք իրեն հանձնվում են 33, 34, 46 և 47-րդ հոդվածների դրույթներով նախատեսված դեպքերում:

2. Դատարանի իրավասության շուրջ եղած վեճի դեպքում հարցը լուծում է Դատարանը»:

#### 1. Ակզրունքները

173. *Ratione loci* պահանջում է, որ Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումները տեղի ունենան Անդամ Պետության իրավասության ներքո գտնվող կամ իր կողմից վերահսկվող տարածքում (*Cyprus v. Turkey* [ՄՊ], ֆֆ 75-81, և *Drozd and Janousek v. France and Spain*, ֆֆ 84-90):

174. Եթե գանգատները հիմնված են այնպիսի դեպքերի վրա, որոնք տեղի են ունեցել Անդամ Պետության տարածքից դուրս և առկա չէ որևէ կապ այդ դեպքերի և Անդամ Պետության մարմինների միջև, ապա դրանք կճանաչվեն Կոնվենցիայի շրջանակներում *ratione loci* անհամատեղելի:

175. Եթե գանգատները վերաբերում են այնպիսի գործողություններին, որոնք տեղի են ունեցել Անդամ Պետության տարածքից դուրս, կառավարությունը կարող է բարձրացնել նախնական առարկություն, որ գանգատը *ratione loci* անհամատեղելի է Կոնվենցիայի հետ (*Loizidou v. Turkey* (նախնական առարկություններ), ֆ 55, և *Rantsev v. Cyprus and Russia*, ֆ 203): Նման առարկությունը կը լսարկվի Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի ներքո (սույն հոդվածի «իրավասության» շրջանակներում հայեցակարգի վերաբերյալ տե՛ս՝ *Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (որոշում) [ՄՊ], ֆ 75):

176. Առարկությունները շատ հաճախ բարձրացվում են Պատասխանող Պետության կողմից առ այս, որ գանգատն անընդունելի է, քանի որ անհամատեղելի է *ratione loci* Կոնվենցիայի հետ այն հիմքով, որ վարույթների ընթացքում դիմումատուն բնակվում էր մեկ ուրիշ Անդամ Պետությունում, բայց վարույթներ եր հարուցում պատասխանող պետությունում, քանի որ այդ պետությունում սահմանված կարգավորումներն ավելի բարենպաստ են: Դատարանը նաև ուսումնասիրում է գանգատները 1-ին հոդվածի տեսանկյունից (*Haas v. Switzerland* (որոշում)):

177. Սակայն պարզ է, որ պետությունը պատասխանատու կլինի իր դիվանագիտական և հյուպատոսական արտեկրի ներկայացուցիչների գործողությունների համար, և *ratione loci* հարց չի կարող ծագել դիվանագիտական առաքելությունների վերաբերյալ (*X v. Germany* (որոշում) (no. 1611/62), և *M. v. Denmark* (որոշում), ֆ 1 և այնտեղ վկայակոչված հղումները) կամ գործողությունները իրագործել են տվյալ պետության

գոանցված կամ այդ պետության դրոշը կրող օդանավերում (*Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (որոշում) [ՄՊ], § 73):

178. Վերջապես, *ratione loci* իրավասության բացակայության հաստատմամբ նույնիսկ Դատարանը կարող է քննել դիմումատուների մեկ կամ ավել Անդամ Պետությունների իրավասության ներքո գտնվելու հարցը՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի նպատակով (*Drozd and Janousek v. France and Spain*, § 90):

Ուստի առարկությունները, որ դիմումատուները չեն գտնվում պատասխանող պետության իրավասության շրջանակներում, կարող են բարձրացվել առ այս, որ Կոնվենցիայի շրջանակներում գանգատը *ratione personae* անհամատեղելի է (պատասխանող կառավարության ներկայացված դիրքորոշումները տե՛ս՝ *Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (որոշում) [ՄՊ], § 35; *Ilașcu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], § 300; և *Weber and Saravia v. Germany* (որոշում)):

## 2. Հասուկ գործեր

179. Գանգատը *ratione loci* անհամատեղելի կճանաչվի, եթե այն վերաբերում է կախյալ տարածքներին և Անդամ Պետությունը Կոնվենցիայի 56-րդ հոդվածի համաձայն (Նախկին 63-րդ հոդված) չի ներկայացրել հայտարարություն վիճարկող տարածքի նկատմամբ Կոնվենցիայի կիրառման մասին (*Gillow v. the United Kingdom*, §§ 60-62; *Bui Van Thanh and Others v. the United Kingdom* (որոշում); և *Yonghong v. Portugal* (որոշում)): Կոնվենցիայի կիրառման ընդլայնման մոտեցումը տարածվում է նաև Կոնվենցիային կից Արձանագրությունների վրա (*Quark Fishing Limited v. the United Kingdom* (որոշում)):

Եթե Անդամ Պետությունը ներկայացրել է նման հայտարարություն համաձայն 56-րդ հոդվածի, անհամատեղելիության հարց չի առաջանա ( *Tyrer v. the United Kingdom*, § 23):

180. Եթե կախյալ տարածքը դառնում է անկախ, ապա հայտարարությունն ինքստինքյան ուժը կորցնում է: Յետևաբար մետրոպոլիտան պետության դեմ ներկայացված գանգատները կճանաչվեն *ratione personae* անհամատեղելի (*Church of X v. the United Kingdom* (որոշում)):

181. Եթե կախյալ տարածքը դառնա Անդամ Պետության մետրոպոլիտան տարածքի մաս, ապա Կոնվենցիան ինքնաբերաբար կտարածվի նաև տվյալ նախկին կախյալ տարածքի վրա (*Hingitaq 53 and Others v. Denmark* (որոշում)):

## 4. Անհամատեղելիությունը՝ *ratione temporis*

### Յոդված 35 § 3 (ա) Ընդունելիության չափանիշ

«3. Դատարանը անընդունելի է համարում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ցանկացած անհատական գանգատ, եթե գտնում է որ.

ա. այն անհամատեղելի է սույն Կոնվենցիայի կամ նրան կից Արձանագրությունների դրույթների հետ»:

**Յողված 32 Դատարանի իրավասությունը**

«1. Դատարանի իրավասությունը տարածվում է այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք վերաբերում են Կոնվենցիայի և նրան կից Արձանագրությունների դրույթների մեկնաբանման ու կիրառմանը, և որոնք իրեն հանձնվում են 33, 34, 46 և 47-րդ հոդվածների դրույթներով նախատեսված դեպքերում:

2. Դատարանի իրավասության շուրջ եղած վեճի դեպքում հարցը լուծում է Դատարանը»:

**1. Ընդհանուր սկզբունքներ**

182. Միջազգային իրավունքի ընդհանուր կանոնների համաձայն (պայմանագրերի հետադարձ ուժ չունենալու մասին սկզբունքը) Կոնվենցիան չի պարտավորեցնում *Պայմանավորվող կողմին կատարված որևէ գործողության կամ փաստի կամ իրավիճակի վերաբերյալ, որը դադարել է Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու պահից (Blečić v. Croatia [ՄՊ], § 70; Šilic v. Slovenia [ՄՊ], § 140; և Varnava and Others v. Turkey [ՄՊ], § 130)*

183. Իրավասությունը *ratione temporis* ուժի մեջ է Պատասխանող Պետության կողմից միայն Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների վավերացումից հետո: Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիան չի սահմանում ոչ մի յուրահատուկ պարտավորություն *Պայմանավորվող կողմից պահանջելու վեասի փոխհատուցում*, որը պատճառվել է Կոնվենցիայի վավերացումից առաջ (Kopecký v. Slovakia [ՄՊ], § 38):

184. Վավերացման ամսաթվից սկսած՝ *Պետության բոլոր ենթադրյալ գործողությունները* և *անգործությունները* պետք է համաձայնվեցվեն Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների հետ, և հաջորդող փաստերը պետք է դիտարկվեն Դատարանի իրավասության շրջանակներում, նույնիսկ, եթե դրանք հանդիսանում են արդեն գործող իրավիճակների շարունակությունը (Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal, § 43): Դատարանը կարող է հաշվի առնել վավերացման օրվան նախորդող այն փաստերը, որոնք առաջացել են տվյալ ամսաթվից հետո կամ անհրաժեշտ են այդ ամսաթվից հետո կատարված փաստերը հասկանալու հետ (Hutten-Czapska v. Poland [ՄՊ], §§ 147-53):

185. Վարույթների ցանկացած փուլում Դատարան իրավասու է իր նախաձեռնությամբ քննարկել *ratione temporis* հարցը, քանի որ այն ավելի շատ դատարանի իրավասության ներքո քննարկվող խնդիր է, քան իր նեղ իմաստով՝ ընդունելիության հարց (Blečić v. Croatia [ՄՊ], § 67):

**2. Այս սկզբունքների կիրառումը**

(ա) Կոնվենցիայի վավերացման կամ Կոնվենցիոն ինստիտուտների իրավասության ընդունման ամսաթվիը

186. Սկզբունքորեն, Դատարանի ժամանակավոր իրավասությունը սահմանող ամսաթվի է հանդիսանում Կողմի նկատմամբ Կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների ուժի մեջ մտնելու օրը (օրինակ՝ Šilic v. Slovenia [ՄՊ], § 164):

187. Այնուամենայնիվ, 1950թ. Կոնվենցիան Հանձնաժողովին ստանձնեց անհատական գանգատները քննելու իրավասությամբ (հոդված 25) և սահմանեց, որ Դատարանի իրավասությունը (հոդված 46) կախված է

Պայմանավորվող Պետությունների կողմից ներկայացված առանձնահատուկ հայտարարություններից: Այս հայտարարություններում, մասնավորապես, կարող են ներկայացվել ժամանակային սահմանափակումների մասին պահանջներ: Այն երկրները, որոնք ներկայացրել են այդպիսի հայտարարություններ Կոնվենցիայի վավերացումից հետո, Հանձնաժողովը և Դատարանն ընդունել են իրենց իրավասության ժամանակային սահմանափակումները այն փաստերի նկատմամբ, որոնք կատարվել են Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու և տվյալ հայտարարության ընթացքում (*X v. Italy* (որոշում), և *Stamoulakatos v. Greece* (no. 1), § 32):

188. Այն դեպքում, երբ պետության կողմից արված հայտարարության մեջ բացակայում է սահմանափակման մասը, Կոնվենցիոն ինստիտուտները կարող են ընդունել, որ իրենց իրավասությունն ունի հետադարձ ազդեցություն (*X v. France* (որոշում)), տե՛ս՝ *France's declaration*, 2 հոկտեմբեր 1981թ., որտեղ նշված չէ ժամանակավոր սահմանափակման մասին:

Դատարանի իրավասության մասին այս հայտարարությունների մեջ ներառված ժամանակային սահմանափակումները վավեր են՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի և Թիվ 11<sup>4</sup> Արձանագրության 6-րդ հոդվածի ներքո անհատական գանգատներ ընդունելու համար (*Blečić v. Croatia* [ՄՊ], § 72): Դատարանը, ընդհանուր առմամբ հաշվի առնելով նախորդ համակարգը, գտավ, որ իրավասությունը սկսվում է առաջին հայտարարության օրվանից՝ ճանաչելով անհատական գանգատի իրավունքը Հանձնաժողովի նկատմամբ, անկախ հայտարարության և Դատարանի իրավասության ճանաչման միջև առկա ժամանակային տարբերության (*Cankoçak v. Turkey*, § 26; *Yorgiyadis v. Turkey*, § 24; և *Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 133):

(բ) Փաստեր, որոնք առաջացել են նախքան ուժի մեջ մտնելը կամ հայտարարություններկամ դրանից հետո

189. Դատարանի ժամանակային իրավասությունը պետք է սահմանվի ենթադրյալ միջամտության վերաբերյալ փաստերի հիման վրա: Յետևաբար յուրաքանչյուր գործում անհրաժեշտ է հստակեցնել ենթադրյալ միջամտության ճշգրիտ պահը: Այս կապակցությամբ Դատարանը պետք է հաշվի առնի դիմումատուի կողմից ներկայացված գանգատի փաստերը և Կոնվենցիային երաշխավորված իրավունքի ենթադրյալ խախտման փաստը (*Blečić v. Croatia* [ՄՊ], § 82, և *Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 131):

190. Կիրառելով այս թեսար վճռորոշ ամսաթվին նախորդող կամ հաջորդող տարբեր դատական որոշումների նկատմամբ, Դատարանը հաշվի է առնում այն վերջնական վճիռը, որն ինքնին կարող էր խախտել դիմումատուի իրավունքները (Գերագույն Դատարանի վճիռը, որը կասեցրել է դիմումատուի վարձակալության իրավունքը՝ *Blečić v. Croatia* [ՄՊ], § 85; և վերաքննիչ դատարանի վճիռը՝ *Mrkić v. Croatia* (որոշում)), չնայած համապատասխան իրավական պաշտպանության միջոցների առկայությանը, որոնք թույլ են տվել միջամտությունը (հաջորդող Սահմանադրական Դատարանի որոշումը հաստատում է Գերագույն Դատարանի որոշումը՝ *Blečić v. Croatia* [ՄՊ], § 85;

4. «Այն դեպքերում, երբ Բարձր պայմանավորվող կողմը, համաձայն Կոնվենցիայի նախկին 25-րդ և 46-րդ հոդվածների, Հանձնաժողովի իրավասությունը կամ Դատարանի իրավագորությունը ընդունելու վերաբերյալ հայտարարություն է արել՝ կապված այն հարցերի հետ, որոնք առաջացել են այն փաստերի հետևանքով կամ հիմքով, որոնք տեղի են ունեցել նման հայտարարություն անելուց հետո, ապա այս սահմանափակումը, համաձայն հետևյալ Արձանագրության, կիրառելի է համարվում Դատարանի իրավագորության համար»:

կամ Գերազույն և Սահմանադրական Դատարանների երկու որոշումները՝ *Mrkić v. Croatia* (որոշում):

Միջամտությամբ խախտված իրավունքը վերականգնող դատավարության բացասական արդյունքը չի կարող առաջացնել Դատարանի ժամանակային իրավասություն (*Blečić v. Croatia* [ՄՊ], §§ 77-79): Դատարանը բազմից նշել է, որ ներպետական դատարանները պարտավոր չեն կիրառել Կոնվենցիան հետադարձ ուժով այն միջամտությունների նկատմամբ, որոնք տեղի են ունեցել մինչ վճռորոշ ամսաթիվը (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 130):

191. Համապատասխան օրինակներ.

- միջամտություններ, որոնք կատարվել են մինչ վճռորոշ ամսաթիվը և դատարանի վերջնական որոշումները, որոնք ծանուցվել են այդ ամսաթվից հետո (*Meltex Ltd v. Armenia* (որոշում));
- միջամտություններ, որոնք կատարվել են վճռորոշ ամսաթվից հետո (*Lepoјic v. Serbia*, § 45, և *Filipovic v. Serbia*, § 33);
- վճռորոշ ամսաթվից հետո կայացրած դատական ակտերում այնպիսի ապացույցի օգտագործումը, որը ձեռք է բերվել վատ վերաբերմունքի արդյունքում մինչ վճռորոշ ամսաթիվը (*Harutyunyan v. Armenia*, § 50);
- սեփականության իրավունքի չեղյալ հայտարարումը, որևէ իրականացվել է մինչ վճռորոշ ամսաթիվը, սակայն ավարտվել է դրանից հետո (*Turgut and Others v. Turkey*, § 73);
- սեփականության իրավունքի վերջնականապես դադարեցնելու օրը (*Fener Rum Patrikligi (Ecumenical Patriarchy v. Turkey)* (որոշում):

192. Տե՛ս նաև՝

- հունական դատարանների կողմից դիմումատուի *in absentia* դատապարտումը մինչ Հունաստանի կողմից հայտարարություն ներկայացնելը համաձայն 25-րդ հոդվածի (*Stamoulakatos v. Greece* (no. 1), § 33);
- Կենտրոնական Ընտրական Հանձնաժողովի կողմից մինչ վավերացման օրն ընդունած որոշումը, որով մերժվեց միջնորդությունը ստորագրել այն դիմողի խնդրանքը, ով չուներ անձնագրային կնիք, չնայած դրա կապակցությամբ վարույթները հարուցվել են տվյալ ամսաթվից հետո (*Kadikis v. Latvia* (որոշում));
- դիմումատուին գործից ազատելը և վավերացման օրվանից առաջ իր կողմից ներկայացված քաղաքացիական հայցը, որին հետևում է Սահմանադրական Դատարանի որոշումը այդ ժամկետից հետո (*Jovanovic v. Croatia* (որոշում));
- Նախարարի հրաման՝ դիմումատու կազմակերպության ղեկավարությունը Եկոնոմիկայի Նախարարության կողմից նշանակված վարչություն տեղափոխելու մասին՝ գրկելով նրանց դատարան դիմելու իրավունքներից, մինչդեռ դիմումատուների բողոքը մերժելու մասին Գերազույն Դատարանի վճիռը տրվել էր վճռորոշ ամսաթվից հետո (*Kefalas and Others v. Greece*, § 45);
- 46-րդ հոդվածի ներքո արված հայտարարությունից հետո՝ մինչ այդ ամսաթիվը լրագրողներին արված հայտարարությունների հետաևքով դիմումատու դատապարտումը (*Zana v. Turkey*, § 42);
- դիմումատու կազմակերպության տարածքի զննումը և փաստաթղթերի բռնագրավումը, մինչդեռ դատավարությունները սկսվել են վավերացումից

հետո (*Veeber v. Estonia* (no. 1), § 55; տե՛ս՝ *Kikots and Kikota v. Latvia* (որոշում):

193. Այսուամենայնիվ, եթե դիմումատուն ներկայացնում է առանձին գանգատ Կոլվենցիային հաջորդող դատավարությունների համապատասխանության հարցի վերաբերյալ, ապա Դատարանը կարող է հայտարարել, որ դատական միջոցների նկատմամբ նա ունի *ratione temporis* իրավասություն (թերթի տպագրությունն ու տարածումը կատեցնող առաջին ատյանի դատարանի կարգադրության դեմ բերված վճռաբեկ բողոք՝ *Kerimov v. Azerbaijan* (որոշում):

194. *Blečić v. Croatia* [ՄՊ] գործում հաստատված թեսքը և չափանիշներն ունեն ընդհանուր բնույթ. որոշ իրավունքների առանձնահատուկ բնույթը, ինրպիսիք են օրինակ Կոլվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներում նախատեսված իրավունքները, պետք է հաշվի առնելու այդ չափանիշները կիրառելու ժամանակ (*Silih v. Slovenia* [ՄՊ], § 147):

### 3. Հատուկ իրավիճակներ

#### (ա) Շարունակական խախտումներ

195. Կոլվենցիոն ինստիտուտներն ընդունել են իրենց *ratione temporis* իրավասության ընդլայնումն այն իրավիճակների նկատմամբ, որոնք ունեն շարունակական խախտումների բնույթ, և որոնք առաջացել են մինչև Կոլվենցիան ուժի մեջ մտնելը, բայց շարունակվում են այդ օրվանից հետո (*De Becker v. Belgium* (որոշում):

196. Դատարանը հետևել է այս մոտեցմանը սեփականության իրավունքին վերաբերող մի քանի դեպքերում՝

- դիմումատուններին պատկանող հողի շարունակական անօրինական բռնազավթումը նավատորմի զինվորների կողմից առանց փոխհատուցման (*Papamichalopoulos and Others v. Greece*, § 40);
- Յոյւսիսային Կիպրոսում դիմումատուի սեփականության իրավունքից օգտվելու մերժումը (*Loizidou v. Turkey* (նախնական առարկություններ), §§ 46-47);
- պետականացված սեփականության համար վերջնական փոխհատուցման ձախողումը (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*, § 43);
- դիմումատուի սեփականության վերականգնման և իր տունը վարձակալության հանձնելու դիմաց համարժեք վարձավճար ստանալու շարունակական անհնարինությունը, որը հետևանք է Լեհաստանի կողմից թիվ 1 Արձանագրության վավերացումից առաջ և հետո գործող օրենքների (*Hutten-Czapska v. Poland* [ՄՊ], §§ 152-53):

197. Սահմանափակումներ. անձին սեփականությունից կամ տևից գրկելն ընդհանուր առմամբ հանդիսանում է «մեկանգամյա գործողություն» և առնչվող իրավունքների նկատմամբ չի առաջացնում «զրկման» շարունակական իրավիճակ (*Blečić v. Croatia* [ՄՊ], § 86): Նախորդ իշխանության ժամանակ 1945թ.-ից հետո սեփականության զրկման առանձնահատուկ դեպքի համար՝ *Preussische Treuhand GmbH & Co. Kg a. A. v. Poland* (որոշում), §§ 55-62:

198. Խախտման շարունակական բնույթը նույնպես կարող է սահմանվել Կոլվենցիայի որևէ այլ հոդվածի վերաբերյալ (2-րդ հոդվածի և մինչ վճռորոշ

ամսաթիվը մահապատժի ենթարկված դիմումատուների համար՝ *Iascu and Others v. Moldova and Russia* [ՄՊ], §§ 406-08):

(ք) Մինչ վճռորոշ ամսաթիվն ի հայտ եկած անհետացումները հետաքննելու «շարունակական» ընթացակարգային պարտավորությունը

199. «Անհետացումը»՝ դա «ակնթարթային» գործողություն կամ երևույթ չէ: Հակառակը, Դատարանը դիտարկում է անհետացումը որպես յուրահատուկ ֆենոմեն, որը բնութագրվում է որպես անկայունության և անհաջետու շարունակական իրավիճակ, որտեղ կա տեղեկատվության պակաս կամ նույնիսկ դիտավորյալ քողարկում և կատարվածի մասին անգիտակցություն: Հետևաբար, անհայտ կորած մարդու գտնվելու վայրի և ճակատագրի վերաբերյալ պատասխանատու լինելու ձախողումը հանգեցնում է շարունակական իրավիճակի: Այդ իսկ պատճառով, հետաքննելու ընթացակարգային պարտավորությունները կմնան անփոփոխ այնքան, քանի դեռ անձի ճակատագրին անհայտ է. անհրաժեշտ հետաքննություն իրականացնելու շարունակական ձախողումը կղիտարկվի որպես շարունակական խախտում, նույնիսկ եթե մահվան փաստը կարող է ենթադրվել (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ1], §§ 148-49): *Varnava*-ի նախադեպի համար տե՛ս՝ *Palic v. Bosnia and Herzegovina*, § 46:

(զ) Հոդված 2-ով նախատեսված մահը հետաքննելու ընթացակարգային պարտավորությունը. Դատարանի ժամանակային իրավասությունից դուրս գտնվող փաստերի առնչությամբ իրականացվող վարույթները

200. Դատարանը տարբերակում է կասկածելի մահ կամ սպանություն և կասկածելի անհետացումը հետաքննելու պարտավորությունները:

Այսպես, Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի համաձայն արդյունավետ հետաքննության իրականացման պողիտիվ պարտավորությունը հանդիսանում է առանձին պարտավորություն, և կարող է առաջանալ Պետության համար նույնիսկ այն դեպքում, եթե մահը տեղի ունեցել վճռորոշ ամսաթվից առաջ (*Silih v. Slovenia* [ՄՊ], § 159՝ գործը վերաբերում է մահվան այն դեպքին, որը կատարվել է վճռորոշ ամսաթվից առաջ, իսկ հետաքննության ընթացքում տեղի գտած բացթողումներն ու թերությունները՝ այդ ժամկետից հետո): Այդ պարտավորությունների հետ համապատասխանությունը վերանայելու Դատարանի ժամանակային իրավասությունն իրագործվում է որոշ սահմանափակումներով՝ հաշվի առնելով օրենքի հստակության սկզբունքը (*Silih v. Slovenia* [ՄՊ], §§ 161-63): Առաջին հերթին, միայն վճռորոշ ամսաթվից հետո կատարված ընթացակարգային գործողությունները և/կամ անգործությունները կարող են ընկնել Դատարանի ժամանակային իրավասության տակ (§ 162): Այնուհետ, Դատարանն ընգծում է, որպեսզի ընթացակարգային պարտավորությունները մտնեն ուժի մեջ, պետք է առկա լինի իրական կապ մահվան և տվյալ Պատասխանող Պետության նկատմամբ Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու միջև: Այդ իսկ պատճառով, անհրաժեշտ է, որ ընթացակարգային քայլերի նշանակալից մասը, ներառյալ ոչ միայն անձի մահվան առնչությամբ իրականացվող արդյունավետ հետաքննությունը, այլ նաև մահվան պատճառները և մեղավոր անձանց բացահայտելու նպատակով համապատասխան դատավարությունների հարուցումը, իրականացվի տվյալ Պետության կողմից Կոնվենցիան վավերացնելուց հետո: Այսուամենայնիվ,

Դատարանը գտնում է նաև, որ որոշակի հանգամանքներում կապը հնարավոր է պատճառաբանված լինի նաև Կոնվենցիայի երաշխիքների և դրա հիմքում ընկած արժեքների իրական և արդյունավետ պահպանման անհրաժեշտությամբ (§ 163): «Իրական կայ»-ի կիրառման համար, տե՛ս, օրինակ, *Sandru and Others v. Romania*, § 57; *Silih* վճիռը, տե՛ս՝ *Çakir and Others v. Cyprus* (որոշում):

201. *Tuna v. Turkey* գործում մահ առաջացրած խոշտանգումների արդյունքում, առաջին անգամ Դատարանը կիրարեց *Silih*-ի վճռով սահմանված սկզբունքները, միասին քննելով դիմումատուների կողմից 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ներքո ներկայացված ընթացակարգային բողոքները: Դատարանը կրկնեց ընթացակարգային պարտավորությունների «առանձնակիության» սկզբունքները, մասնավորապես այն երկու չափանիշները, որոնք կիրառվում են իր *ratione temporis* իրավասությունը սահմանելու համար, երբ փաստերը, որոնք իրավական առումով վերաբերում են 2-րդ և 3-րդ հոդվածներին, տվյալ գործում տեղի էին ունեցել իր իրավասության ժամկետից դուրս, մինչդեռ ընթացակարգային հարցերին վերաբերող փաստերը (այսպես կոչված հաջորդող ընթացակարգը) կատարվել էին առնվազն այդ ժամկետի սահմաններում:

#### (դ) Նախորդող փաստերի վերլուծությունը

202. Դատարանն ենթադրում է, որ «կարող է հաշվի առնել Կոնվենցիայի վավերացմանը նախորդող փաստերն այնքանով, որքանով դրանք ստեղծում են իրավիճակ, որը շարունակել է գոյություն ունենալ վավերացումից հետո կամ այն դեպքում, երբ դրանք անհրաժեշտ են հասկանալու հետո առաջացած իրավիճակը (*Broniowski v. Poland* (որոշում) [ՄՊ], § 74):

#### (ե) Շարունակական դատավարություններ կամ կալանքներ

203. Առանձնահատուկ իրավիճակ է ծագում իրավական դատավարությունների տևողության վերաբերյալ բողոքներից (հոդված 6§1), որոնք առաջացել են Կոնվենցիայի վավերացումից առաջ, բայց շարունակվում են նաև հետո: Չնայած Դատարանի իրավասությունը սահմանափակ է վճռորոշ ամսաթվին նախորդող ժամանակահատվածի վերաբերյալ, այն, որպես ուղեցույց, հաճախ հաշվի է առնում մինչ այդ ժամկետը դատավարությունների ընթացքը, օրինակ՝ *Humen v. Poland* [ՄՊ], §§ 58-59, և *Foti and Others v. Italy*, § 53):

Նույնը կիրառվում է մինչդատական կալանքի հետ առնչվող գործերին (հոդված 5§3, տե՛ս՝ *Klyakhin v. Russia*, §§ 58-59) կամ կալանքի պայմանների վերաբերյալ (հոդված 3, տե՛ս՝ *Kalashnikov v. Russia*, § 36):

204. Դատավարության անաշառության վերաբերյալ Դատարանը կարող է ուսումնասիրել այն փաստը, թե արդյոք դատավարության փուլում վճռորոշ ամսաթվից առաջ կատարված հետաքննություննում թերությունները կարող են հատուցվել ընթացակարգային երաշխիքներով (*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, §§ 61 և 84): Այդ կապակցությամբ, Ստրաֆուրդի դատավորները դատավարությունը դիտարկում են ամբողջությամբ՝ *Kerojärvi v. Finland*, § 41:

205. Հոդված 5-ի համաձայն՝ ընթացակարգային բողոքը չի կարող ընկնել Դատարանի ժամանակային իրավասության մեջ, երբ ազատազրկումը կատարվել է մինչև Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելը (*Korizno v. Latvia* (որոշում)):

(գ) Մխալ դատապարտման համար փոխառուցման իրավունք

206. Դատարանը հայտարարել է, որ ունի իրավունք քննության առևելու թիվ 7 Արձանագրության 3-րդ հոդվածի ներքո բերված բողոքն այն դեպքում, եթե անձը դատապարտվել է վճռորոշ ամսաթվից առաջ, բայց դատապարտումը չեղալ է հայտարարվել այդ օրվանից հետո (*Matveyev v. Russia*, § 38):

**Դ. ԱՆՀԱՄԱՏԵՂԵԼԻՌԵՋՈՒՆՔ՝ *ratione materiae***

**Հոդված 35 Տ 3 (ա) ԸՆԴՈՒՆԵԼԻՌԵՋՅԱՆ ՀԱՓԱՆԻՉՆԵՐ**

«3. Հոդված 34 համաձայն Դատարանը անընդունելի է համարում ցանկացած անհատական գանգատ, եթե գտնում է, որ

(ա) այն անհամատեղելի է Կոնվենցիայի կամ նրան կից Արձանագրության դրույթների հետ ...»

**Հոդված 32 Դատարանի իրավազորությունը**

«1. Դատարանի իրավազորությունը տարածվում է այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք վերաբերում են Կոնվենցիայի և նրան կից Արձանագրության կիրառման և մեկնաբանմանը, և որոնք իրեն հանձնվում են 33, 34, 46 և 47 հոդվածների դրույթով նախատեսված դեպքերում:

2. ատարանի իրավազորության շուրջ եղած վեճի դեպքում հարցը լուծում է Դատարանը»:

207. Կոնվենցիային գանգատի *ratione materiae* համատեղելիությունը բխում է Դատարանի հիմնական իրավասությունից: Որպեսզի բողոքը լինի Կոնվենցիային հետ *ratione materiae* համատեղելի, անհրաժեշտ է, որ այն իրավունքը, որին հղում է կատարում դիմումատուն պաշտպանվի ուժի մեջ մտած Կոնվենցիայով և դրան կից Արձանագրությամբ: Օրինակ՝ գանգատներն անընդունելի են, եթե վերաբերում են Վարորդական իրավունքի տրամադրման իրավունքին (*X v. Germany* (որոշում) (no. 7462/76), ինքնորոշման իրավունքին և օտարերկրացիների երկիր մուտք գործելու և Պայմանավորվող պետությունում ապրելու իրավունքին (*Peñafiel Salgado v. Spain* (որոշում)), քանի որ, այս իրավունքները, որպես այդպիսին, արտացոլված չեն Կոնվենցիայի կողմից երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների շարքում:

208. Չնայած Դատարանն իրավասու չեն քննելու ենթադրյալ խախտված այն իրավունքները, որոնք պաշտպանված են այլ միջազգային փաստաթղթերով, Կոնվենցիայի բովանդակության մեջ ներառված եղույթներն ու հասկացությունները մշակելիս այն պետք է հաշվի առնի Կոնվենցիայից բացի նաև միջազգայի իրավունքի տարրերը (*Demir and Baykara v. Turkey* [ՄՊ], § 85):

209. Դատավարության յուրաքանչյուր փուլում Դատարանը պարտավոր է քննարկել իր *ratione materiae* իրավասության հարցը, անկախ այն բանից, որ Կառավարությունը զրկվում է այդ հարցը բարձրացնելու իրավունքից (*Tanase v. Moldova* [ՄՊ], § 131):

210. Կոնվենցիայի դրույթին վերաբերող գանգատները, որի վերաբերյալ պատասխանող Պետությունը որոշակի վերապահում է կատարել, հայտարարվում են անհամատեղելի *ratione materiae* Կոնվենցիայի հետ, օրինակ՝ *Kozlova and Smirnova v. Latvia* (որոշում) և այն պայմանով, որ դրույթի պահպանումը վավերական է համարվում Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 57-րդ հոդվածի համաձայն (տե՛ս *Bellios v. Switzerland*):

211. Ի հավելումն, Դատարանը չունի իրավասություն քննելու Դատարանի վճիռներից որևէ մեկով՝ Պայմանավորվող Կողմերի համար նախատեսված պարտավորության կատարումը։ Այն չի կարող քննել այդ բնույթի բողոքները առանց Եվրոպայի Խորհրդի Նախարարների Կոմիտեի լիազորություններին միջամտելու, որը վերահսկում է վճիռների կատարումը Կոնվենցիայի հոդվածի 4652-ի համաձայն։ Այսուամենայնիվ, Նախարարների Կոմիտեի դերն այս ոլորտում չի նշանակում այն, որ պատասխանող Պետության կողմից Դատարանով հայտնաբերված խախտված իրավունքը վերականգնելու համար ձեռնարկված միջոցները չեն կարող առաջացնել մի նոր վճռով չորոշված խնդիր և ստեղծել գանգատի նոր առարկա, որը կրնակի Դատարանի կողմից (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [ՄՊ], § 62)։ Այլ կերպ ասած, Դատարանը կարող է քննել բողոքը, որն իր վճիռներից մեկի իրազործումով ներպետական մակարդակով դատավարության վերաբացման կիանգեցնի և կառաջացնի Կոնվենցիայի մի նոր խախտում (ibid., և *Lyons v. the United Kingdom* (որոշում))։

212. Այսուամենայնիվ, որոշումների մեծամասնությունը՝ ճանաչելու գանգատներն անընդունելի՝ *ratione materiae* անհամատելելիության հիմքով, սահմանափակվում են Կոնվենցիայի հոդվածներով կամ դրան կից Արձանագրություններով, մասնավորապես՝ հոդվածը 6 (արդար դատաքննության իրավունք), հոդված 8 (անձնական և ընտանեկան կյանքը, բնակարան և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք), և Թիվ 1 Արձանագրության հոդված 1 (սեփականության պահպանումը)։

### 1. «Քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ» հասկացությունը

#### **Հոդված 6 § 1 Արդար դատաքննության իրավունք**

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են իր քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ... ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաշառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»։

#### (ա) Հոդված 6 § 1 կիրառելիության ընդհանուր պահանջները

213. «Քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ» հասկացությունը չի կարող մենակարանվել միայն պատասխանող Պետության ներպետական օրենքի տեսակետից։ այն Կոնվենցիայից բխող «հնքնուրույն հասկացություն» է։ Կոնվենցիայի հոդված 6§1-ը կիրառվում է անկախ կողմերի կարգավիճակից, վեճը կարգավորող օրենսդրության բնույթից և գործը քննելու իրավասություն ունեցող մարմնից (*Georgiadis v. Greece*, § 34)։

214. Չնայած այն մոտեցմանը, որ Կոնվենցիայի մեջ ընդգրկված հնքնուրույն հասկացությունները պետք է մենակարանվեն ժամանակակից պայմանների ներքո, այն թույլ չի տալիս Դատարանին հոդված 6§1-ի մեկնաբանության ժամանակ անտեսել «քաղաքացիական» ածականը (*Ferrazzini v. Italy* [ՄՊ], § 30)։

215. Հոդված 6§1 վերաբերելիությունը քաղաքացիական գործերին առաջին հերթին կախված է վեճի առկայությունից։ Երկրորդ հերթին, վեճը պետք է վերաբերի «իրավունքներին և պարտականություններին», որոնք առնվազն

պետք է ճանաչվեն ներպետական օրենքի ներքո: Ի վերջո, այս «իրավունքները և պարտականությունները» պետք է լինեն քաղացիական՝ համապատասխանելով Կոնվենցիայի բովանդակությանը, չնայած որ հոդված 6-ն ինքնին առանձնահատուկ նյութական իմաստ չի տալիս Պայմանագրովող Կողմերի իրավական համակարգերին:

(բ) «Վեճ» հասկացությունը

216. «Վեճ» բառին պետք է տրվի ավելի շատ նյութական, քան ձևական նշանակություն (Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium, § 40): Անհրաժեշտ է այս դիտարկել արտաքին ձևից և լեզվական իմաստից վեր և կենտրոնանալ իրականության վրա՝ հիմք ընդունելով յուրաքանչյուր գործի հանգամանքները (ibid., և Gorou v. Greece (no. 2) [ՄՊ], §§ 27 և 29): Յոդված 6-ը չի վերաբերում միակողմանի և անվիճարկելի վարությին, որում բացակայում են շահեր ունեցող հակառակ կողմերը և, որոնք կարող են հարուցվել միայն այն դեպքում, եթե չկա վեճ իրավունքների վերաբերյալ (Alaverdyan v. Armenia (որոշում), § 33):

217. Իր բնույթով «վեճ»-ը պետք է լինի լուրջ և եական (Sporrong and Lönnroth v. Sweden, § 81): Այդպիսին չեն, օրինակ, այն քաղաքացիական դատավարությունը, որը վերաբերել է բանտի իշխանությունների դեմ բերված ԶԻԱՅ-ով վարակված բանտարկյալների բացահայտմանն առնչվող բողոքներին (Skorobogatykh v. Russia (որոշում)): Որպես հակառակում՝ Դատարանն ընդունել է, որ «վեճ»-ն եական է, եթե այն վերաբերվել էր վճռաբեկ բողոք բերելու համար հանրային դատախազին ուղղված խնդրանքին, քանի որ այն կազմում եր ամբողջ դատավարության անքակտելի մասը, որին ոիմողը միացել էր իբրև քաղաքացիական կողմ՝ փոխհատուցում ստանալու ակնկալիքով (Gorou v. Greece (no. 2) [ՄՊ], § 35):

218. Վեճը կարող է վերաբերվել ինչպես իրավունքի փաստացի գոյությանը, այնպես ել դրա ծավալին կամ կիրառման ոլորտին (Bentham v. the Netherlands, § 32): Վեճը կարող է լինել նաև փաստացի հանգամանքների վերաբերյալ:

219. Դատավարության արդյունքը պետք է վճռորոշ լինի վիճարկվող իրավունքի համար՝ Ulyanov v. Ukraine (որոշում): Յետևաբար, թույլ կապը կամ հեռավոր հետևանքները բավական չեն հոդված 6Տ1-ը կիրառելու համար: Օրինակ՝ Դատարանը համարեց, որ ատոմակայանի գործող լիցենզիայի օրինականության ժամկետի երկարացմանը վերաբերող դատավարությունը չի ընկնում հոդված 6Տ1-ի ներքո, քանի որ ժամկետի երկարացման որոշման և դիմումատունների կյանքը, ֆիզիկական անձնուամիելիությունը և սեփականության իրավունքը պաշտպանելու միջև կապը շատ «թույլ և հեռավոր» է, և դիմումատունները չեն կարողացել ցույց տալ, որ իրենք անձամբ ենթարկվել են վտանգի (Balmer-Schafrroth and Others v. Switzerland, § 40, և Athanassoglou and Others v. Switzerland [ՄՊ], §§ 46-55; ամենավերջին գործերից՝ Sdruzeni Jihoceske Matky v. the Czech Republic (որոշում); գործարանի կողմից աղմուկը սահմանափակելու մասին, տե՛ս՝ Zapletal v. the Czech Republic (որոշում) կամ հանքարդյունաբերական թափունների վերացման վերաբերյալ շոշակա միջավայրի վրա գործարանի ենթադրյալ ազդեցության համար, տե՛ս՝ Ivan Atanasov v. Bulgaria, §§ 90-95): Նմանապես, այն դատավարությունները, որտեղ պետական համակարգի երկու աշխատակիցներ վիճարկում են իրենց կոլլեգաների պաշտոնի նշանակումը, կարող են ունենալ միայն հեռավոր

ազդեցություն իրենց քաղաքացիական իրավունքների վրա (*Revel and Mora v. France* (որոշում)):

220. Հոդված 6§1 կիրառելի է այն գործի նկատմամբ, երբ թմբի կառուցումը կարող է ըրհեղեղ առաջացնել ոիմումատուի գյուղում (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, § 46), ինչպես նաև այն դեպքում, երբ ոիմումատուի գյուղի մոտակայքում ուկու հանքի շահագործման թույլատվությանը, որի մշակման համար օգտագործվելու էր ցիանիդ (*Taskin and Others v. Turkey*, § 133; տե՛ս՝ *Zander v. Sweden*, §§ 24-25): Մեկ այլ վերջերս կայացրած վճռում, որում շրջակա միջավայրի պահպանության տեղական ասցացիան պահանջել էր մերժել կառուցապատման թույլատվությունը, Դատարանը որոշեց, որ վեճն ունի բավարար կապ այդ իրավաբանական անձի պահանջի և իրավունքի միջև, հաշվի առնելով ոիմումատու-կազմակերպության կարգավիճակը, նրա հիմնադիրներին, ինչպես նաև ստեղծման նպատակը, և իր գործունեության հստակ գծագրված աշխարհագրական սահմանները (*L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium*, §§ 28-30):

(գ) Ներպետական օրենքում վիճարկելի իրավունքի առկայությունը

221. Հոդված 6-ը չի պահանջում որոշակի նյութական բովանդակություն ունեցող «իրավունքի» առկայություն Պայմանավորվող Կողմերի ներպետական օրենսդրության մեջ: Ակզբունքորեն, սուբյեկտիվ իրավունքի առկայության փաստը Դատարանը պետք է որոշի ներպետական օրենքին հիման վրա: Դատարանը կարող է որոշում կայացնել հետևյալ իրավունքների առնչությամբ՝ կյանքի, առողջության, առողջ միջավայրի և սեփականությունը հարգելու իրավունք, եթե դրանք ճանաչվում են ներպետական օրենքում (*Athanassoglou and Others v. Switzerland* [ՄՊ], § 44):

222. Վիճարկվող իրավունքը պետք է ունենա իրավական հիմք ներպետական օրենքում: Դատարանը չի կարող հոդված 6§1-ի մեկնաբանությամբ ստեղծել նյութական քաղաքացիական իրավունք, որը կլինի անհիմն Պետության իրավական համակարգում (*Fayed v. the United Kingdom*, § 65):

223. Այսուամենայնիվ, ներպետական հայց ներկայացնելու համար անհրաժեշտ հիմքի առկայությունը պայմանավորված է ոչ միայն քաղաքացիական իրավունքի ներպետական օրենքով սահմանված բովանդակությունից, այլ նաև դատարան բողոքներ ներկայացնելու ընթացակարգային արգելքների (կանխարգելում կամ սահմանափակում) առկայությունից: Կոնվենցիայի հոդված 6§1-ի կիրառումը նման հանգամանքների նկատմամբ տե՛ս՝ հետևյալ գործերում՝ *Al-Adsani v. the United Kingdom* [ՄՊ], §§ 46-47, և *Fogarty v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 25):

Այսումենայնիվ, սկզբունքորեն, հոդված 6-ը չի կարող կիրառվել այ դեպքերում, եթե ներպետական իրավունքը սահմանել է իրավունքի սահմանափակում (*Roche v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 119):

224. Որոշելու համար առկա է արդյոք քաղաքացիական «իրավունք» կամ սահմանափակումը նյութական կամ ընթացակարգային դասակարգելու համար որպես հիմք պետք է առաջին հերթին հաշվի առնել ներպետական իրավունքին առնչվող դրույթները և ներպետական դատարանների մեկնաբանությունը (*Masson and Van Zon v. the Netherlands*, § 49): Անհրաժեշտ է ուսումնասիրել, թե ինչպես է ներպետական իրավունքը դասակարգում տվյալ սահմանափակումը և կենտրոնանալ իրականության վրա (*Van Droogenbroeck v. Belgium*, § 38): Ի

վերջո, պարտադիր չէ, որ դատարանի վերջնական որոշումը հետադարձ ուժով գրկի դիմումատուներին իրենց զանգատներում բարձրացված իրավունքը վիճարկելիությունից (*Le Calvez v. France*, § 56): Օրինակ՝ արտաքին քաղաքականության գործողության (ԼԱՏՕ-ի օդային հարվածները Սերբիայի վրա) դատական վերանայման սահմանափակ իրավասությունը չի կարող հետադարձ ուժով գրկել դիմումատուի կողմից Պետության դեմ ներկայացված զանգատները վիճարկելիությունից, քանի որ ներպետական դատարաններն առաջին անգամ են ըստ եռության քննության առնելու այդ հարցը (*Markovic and Others v. Italy* [ՄՊ], §§ 100-02):

225. Այս չափանիշների ներքո, հաշվի առնելով նյութական և ընթացակարգային սահմանափակումները, Դատարանը, օրինակ, որոշեց, որ հոդված 651 կիրառվի այն պարտականությունների կատարման մասին քաղաքացիական այն հայցերի նկատմամբ, որոնք բերվել են ոստիկանության (*Osman v. the United Kingdom*) կամ տեղական իշխանությունների դեմ (Z. and Others v. the United Kingdom [ՄՊ]): Դատարանը քննարկեց այն հարցը, թե արդյոք տեղի են ունեցել 651 հոդվածին համապատասխան հատուկ սահմանափակումներ: Մեկ այլ գործում Դատարանը որոշեց, որ գինված ուժերի անդամների նկատմամբ քաղաքացիական պատասխանատվությունից Միացյալ Թագավորության ազատումը հանդիսացել է նյութական սահմանափակում և ներպետական օրենքը, հետևաբար, չի երաշխավորել «սուբյեկտիվ իրավունք» Կոնվենցիայի 651 հոդվածի իմաստով (*Roche v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 124; *Hotter v. Austria* (որոշում), և *Andronikashvili v. Georgia* (որոշում):

226. Դիմումատուները նույնպես պետք է ունենան ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավունքների նկատմամբ ողջամիտ հայցի հնարավորություն: Դատարանն ընդունել է, որ ասցացիաները նույնպես ընկնում են հոդվածի 651-ի պաշտպանության ներքո, իրենց առանձնահատուկ իրավունքների և անդամների շահերի ճանաչման (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, § 45) կամ նույնիսկ որոշակի իրավունքների ճանաչման նկատմամբ որպես իրավաբանական անձ իրենց կողմից ներկայացված պահանջների ներկայացման դեպքերում (օրինակ՝ հանրության տեղեկացված լինելու իրավունքը և շրջակա միջավայրի հետ կապված հարցերում որոշումներ կայացնելու իրավունք՝ տե՛ս՝ *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox– Collectif Stop Melox et Mox v. France* (որոշում), կամ երբ ասցացիայի գործողությունը չի կարող դիտվել իբրև *actio popularis* (*L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium*):

227. Երբ օրենսդրությունը սահմանում է աշխատանքի կամ որևէ մասնագիտության ընդունելության պայմաններ, թեկնածուն, ով համապատասխանում է պահանջներին, իրավունք ունի ընդունվելու այդ աշխատանքին կամ մասնագիտությանը (*De Moor v. Belgium*, § 43): Օրինակ, եթե դիմումատուն ներկայացնում է հիմնավոր պահանջ առ այն, որ համապատասխանում է բժշկի համար սահմանված իրավական պահանջներին, ապա այս դեպքում հոդված 6-ը կիրառվում է (*Chevrol v. France*, § 55; *Bouilloc v. France* (որոշում)): Ամեն դեպքում, երբ քաղաքացիական իրավունքի վերաբերյալ ընթացակարգերի օրինականության վիճարկման համար նախատեսված է իրավական միջոց, որից դիմումատուն օգտվել է, պետք է ենթադրել, որ տեղի է ունեցել «վեճ» «քաղաքացիական իրավունք»-ի վերաբերյալ, նույնիսկ եթե դիմումատուն փաստացի չի համապատասխանել սահմանված պահանջներին

(օրինակ՝ արտասահմանում ստացած բժշկական մասնագիտացմամբ գործունեությունը շարունակելու իրավունք, տե՛ս *Kök v. Turkey*, § 37):

(դ) Իրավունքի «քաղաքացիական» բնույթը

228. Կոնվենցիայի շրջանակներում որպեսզի իրավունքը ճանաչվի քաղաքացիական՝ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել իրավունքի նյութական բովանդակությանը, այլ ոչ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված դրա իրավական դասակարգմանը: Իր վերահսկողական գործառույթներն իրականացնելիս՝ Դատարանը պետք է հաշվի առնի Կոնվենցիայի օրենքությունը և դատարանը ինչպես նաև Պայմանագործող Կողմերի ներպետական իրավական համակարգերի առանձնահատկությունները (*König v. Germany*, § 89):

229. Հիմնականում՝ 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը մասնավոր անձանց միջև ծագած վեճերի նկատմամբ, որոնք դասակարգվել են որպես քաղաքացիական բնույթի վեճեր ներպետական օրենսդրության մեջ, Դատարանի առջև անառարկելի են (տե՛ս՝ *Airey v. Ireland*, § 21):

(ե) Իրավունքի մասնավոր բնույթը՝ նյութական մասը

230. Դատարանը գտնում է, որ հոդված 651-ի ներքո կարող են ընկնել այն ընթացակարգերը, որոնք ներպետական օրենսդրության մեջ թեև հանդես են գալիս «հանրային իրավունք»-ի ներքո, դրանց արդյունքն որոշիչ է մասնավոր իրավունքների և պարտականությունների համար: Այսպիսի ընթացակարգերը կարող են, *inter alia*, առնչվել հոդվածը կամ տարածքը վաճառելու թույլտվության հետ (*Ringiesen v. Austria*, § 94), մասնավոր կլինիկա ունենալու (*König v. Germany*, §§ 94-95), կառուցապատման թույլտվության (տե՛ս, ի թիվս այլոց, *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 79), եկեղեցական կառուցի նկատմամբ սեփականության և օգտագործման իրավունքի (*Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish v. Romania*, § 65), գործունեություն իրականացնելու համար վարչական թույլտվության (*Benthem v. the Netherlands*, § 36), ոգելից խմբքներ վաճառելու լիզենզիայի (*Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, § 43) կամ վեճի փոխհատուցումը վճարելու՝ աշխատանքի հետ առչվող հիվանդության կամ վթարի հարցերին (*Chaudet v. France*, § 30):

Նույն հիմքով 6-րդ հոդվածը կիրառվում է մասնագիտական մարմինների նկատմամբ կարգապահական վարույթների վերաբերյալ, եթե վտանգված է մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու իրավունքը (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*), Պետության դեմ պարտականությունների չկատարման վերաբերյալ հայցի նկատմամբ (*X v. France*), հայցվորի իրավիճակը վատթարացնող վարչական որոշումը չեղյալ հայտարարելու հայցի նկատմամբ (*De Geouffre de la Pradelle v. France*), հայցվորներին սեփականության իրավունքով պատկանող ջրերում ձկնորսություն իրականացնելու արգելքին վերաբերող վարչական վարույթների նկատմամբ (*Alatulkkila and Others v. Finland*, § 49) և պետական պատվերի ընթացակարգերի նկատմամբ, որը կարող է առնչություն ունենալ քաղաքացիական իրավունքի խախտման հետ, օրինակ, եթե հայտերի ընտրության ժամանակ խորականություն կցուցաբերվի կրոնական կամ քաղաքական կազմակերպությունների նկատմամբ (*Tinnelly & Sons Ltd and Others and*

*McElduff and Others v. the United Kingdom*, § 61; հակառակը տե՛ս՝ *I.T.C. Ltd. v. Malta* (որոշում):

231. Քրեական դատավարություններում հոդված 6§1-ը կիրառվում է քաղաքացիական հայցի նկատմամբ (*Perez v. France* [ՄՊ], §§ 70-71), բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ հայցը ներկայացվել է միայն անձնական վրեժիսորության կամ պատժիչ նպատականներով (*Sigalas v. Greece*, § 29, և *Mihova v. Italy* (որոշում): Կոնվենցիան որպես այդախին չի երաշխավորում երրորդ կողմի նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու կամ քրեական հանցագործության համար դատապարտելու իրավունքը: Կոնվենցիայի շրջանակների ներքո ընկնելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի այդ իրավունքը ուղղակիորեն կապված լինի զոհի կողմից ներպետական օրենսդրությամբ երաշխավորված քաղաքացիական հայց ներկայացնելու իրավունքի հետ, նույնիսկ եթե այդ հայցը տրվել է միայն սիմվոլիկ փոխհատուցում ստանալու կամ «բարի համբավ»-ը պահպանելու համար (*Perez v. France* [ՄՊ], § 70; տե՛ս նաև՝ սիմվոլիկ պարզևատրում, *Gorou v. Greece* (no. 2) [ՄՊ], § 24): Այդ իսկ պատճառով, քրեական դատավարություններում 6-րդ հոդվածը կիրառվում է այն ընթացակարգերի նկատմամբ, որի ժամանակ կողմը դառնում է քաղաքացիական հայցվոր, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ուղղակի հրաժարվել է փոխհատուցում ստանալու իր իրավունքից:

232. Յոդված 6§1-ը նույնպես կիրառվում է այն քաղաքացիական վարույթների նկատմամբ, որի ժամանակ հայցվորը ներկայացրել է Պետության կողմից վատ բուժօգնություն ցուցաբերելու արդյունքում պատճառված վնասի փոխհատուցում՝ (*Aksoy v. Turkey*, § 92):

#### (գ) Այլ վեճերի նկատմամբ կիրառումը

233. Դատարանը գտել է, որ հոդված 6§1 կիրառվում է այն վեճերի նկատմամբ, որոնք վերաբերում են սոցիալական հարցերին, օրինակ՝ աշխատողին մասնավոր կազմակերպությունից հեռացնելու դեպքում՝ *Buchholz v. Germany*, սոցիալական ապահովագրության նպաստների վճարման՝ *Feldbrugge v. the Netherlands*, որոնք գոյացել են ոչ ներդրումային ֆոնդերից (*Salesi v. Italy*), և նույնպես պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարներին վերաբերող գործերին (*Schouten and Meldrum v. the Netherlands*): Այս դեպքերում Դատարանը հաշվի է առել այն, որ մասնավոր իրավունքի ասպեկտները գերակշռել են հասրային իրավունքի նկատմամբ: Ի լրումն, այն գտել է նաև, որ առկա եին նմաննություններ սոցիալական նպաստներ ստանալու և նացիստների հետապնդումից փոխհատուցում ստանալու իրավունքի միջև (*Wos v. Poland*, § 76):

234. Պետական ծառայողներին վերաբերող վեճերը սկզբունքորեն ընկնում են հոդված 6§1-ի ներքո: *Pellegrin v. France* [ՄՊ], §§ 64-71, գործում Դատարանն ընդունել է «գործառնական» չափանիշ: *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ՄՊ], §§ 50-62, վճռում Դատարանը որոշել է ընդունել մի նոր մոտեցում: Սկզբունքն այսուհետ կայանում էր նրանում, որ հոդված 6-ի կիրառելիության դեպքում պատասխանող կառավարությունը պետք է առաջինը՝ ցույց տա, որ ներպետական օրենսդրությունը քաղաքացիական ծառայողի համար չի երաշխավորում դատարանի մատչելիության իրավունքը և, երկրորդ՝ քաղաքացիական ծառայողի հոդված 6-ով երաշխավորված իրավունքների սահմանափակումը արդարացված է: Եթե ոիմումատուն ներպետական

օրենսդրության համաձայն ունեցել է արդար դատաքննության իրավունք, ապա հոդված 6-ը կիրառելի է (Նույնիսկ գործող սպաների և նրանց հայցերի զինվորական դատարաների առջև՝ *Pridatchenko and Others v. Russia*, § 47): Եղկրորդ չափանիշի կապակցությամբ՝ սահմանափակումը պետք է արդարացվի հիմնվելով՝ «Պետության շահերի հետ կապված օբյեկտիվ հիմունքների վրա», որը պարտադրում է Պետությանը ցույց տալ, որ քննարկվող վեճի առարկան կապված է հանրային իշխանության իրագործման հետ կամ վեճը ընդգրկում է հարցեր, որոնք վերաբերում են քաղաքացիական ծառայողին և Պետությանը: Այդ իսկ պատճառով, սկզբունքորեն, չի կարելի հանել սովորական աշխատանքային վեճերը (աշխատավարձ, նպաստ կամ նմանատիպ իրավունքներ) հոդված 6-ի շրջանակներից դուրս, ելեկով քաղաքացիական ծառայողի և Պետության միջև առանձնահատուկ քնույթ կրող հարաբերություններից (վեճ, որը վերաբերում է հատուկ նպաստ ստանալու ուստիկանի իրավունքին՝ *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ՄՊ]): Վերջերս *Vilho Eskelinen* վճռում ամրագրված չափանիշից ելեկով, Դատարանը գտավ, որ հոդված 631-ը կիրառելի է դեսպանատան աշխատողներին անհիմ ազատման գործի նկատմամբ (Լեհական դեսպանատան աշխատակիցներ հանդիսացող քարտուղարը և հեռախոսավարը, տե՛ս *Cudak v. Lithuania* [ՄՊ], §§ 44-47), ավագ ոստիկանը (*Sikić v. Croatia*, §§ 18-20) կամ զինվորական սպայերը զինվորական դատարաններում (*Vasilchenko v. Russia*, §§ 34-36), պառլամենտական օգնականի պաշտոնի ծեռք բերման իրավունքը (*Savino and Others v. Italy*), դատավորների դեմ կարգապահական վարույթը (*Olujić v. Croatia*), դատախազի հայցով հարուցված նախագահի որոշումը՝ իր տեղափոխման մասին (*Zalli v. Albania* (որոշում և այլն) և մաքսատան ծառայողի մասնագիտական կարիերան (պաշտոնի բարձրացման համար դիմում ներկայացնելու իրավունք՝ *Fiume v. Italy*, §§ 33-36):

235. Սահմանադրական վեճերը կարող են նույնականացնել հոդված 6-ի շրջանակների ներքո, եթե սահմանադրական դատավարությունները ընդհանուր իրավասության դատարաններում ունեն որոշիչ դեր վեճի արդյունքի վրա («քաղաքացիական» իրավունք մասով) (*Ruiz-Mateos v. Spain*): Սա չի կիրառվում այն վեճերի դեպքում, որոնք վերաբերում են նախագահի՝ իրեն բացահիկ միջոց անձին քաղաքացիություն շնորհելու որոշմանը կամ այն որոշմանը, որը վերաբերում է նախագահի կողմից երդման ենթադրյալ խախտմանը, քանի որ այդ դատավարությունները չեն վերաբերում քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին (*Paksas v. Lithuania* [ՄՊ], §§ 65-66): Հորդված 6-ի կիրառումը Սահմանադրական դատարանի կողմից միջանկյալ միջոցի ստանձման դեպքում, տե՛ս՝ *Kübler v. Germany*, §§ 47-48:

236. Ի վերջո, հորդված 6-ը նույնականացնելու կիրավում է այլ ոչ նյութական հարցերի նկատմամբ, ինչպիսիք են՝ շրջակա միջավայրը, որտեղ կարող են ծագել կյանքի, առողջության և առողջ միջավայրի հետ կապված վեճեր (*Taskin and Others v. Turkey*), երեխաների դաստիարակման հարցերը (*McMichael v. the United Kingdom*), երեխաներին դպրոց տեղափորելու՝ *Ellès and Others v. Switzerland*, §§ 21-23), հայրություն ճանաչելու իրավունքը (*Alaverdyan v. Armenia* (որոշում), § 33), ազատության իրավունքը (*Laidin v. France* (no. 2)), բանտարկյալի կալանքի պայմանների հետ կապված հարցերը, օրինակ՝ խիստ ռեժիմի տակ գտնվող (տե՛ս *Enea v. Italy* [ՄՊ], §§ 97-107) կամ բարձր անվտանգության մակարդակ ունեցող բանտախցերի բանտարկյալների

Նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների վերաբերյալ վեճերը (*Stegarescu and Bahrain v. Portugal*) կամ կարգապահական վարույթները, որոնց արդյունքում սահմանափակումներ են դրվում բանտում ընտանեկան այցելությունների վրա (*Gülmez v. Turkey*, § 30), բարի համբավի իրավունքը (*Helmers v. Sweden*, § 27), վարչական փաստաթղթերի մատչելիության իրավունքը (*Loiseau v. France* (որոշում), կամ ոստիկանության համակարգում անձի անունն ընդգկելու վեճը, որը կարող է ազդել բարի համբավի իրավունքի, սեփականության պահպանման իրավունքի և աշխատանքի տեղավորվելու հնարավորության, և, հետևաբար, ապրուստ վաստակելու իրավունքի վրա (*Pocius v. Lithuania*, §§ 38-46, և *Užukauskas v. Lithuania*, §§ 32-40), ասոցիացիայի անդամ դառնալու իրավունքի վրա (*Sakellaropoulos v. Greece* (որոշում)): Նմանապես ասոցիացիայի գոանցման հետ կապված հարցերը կարող են շոշափել վերջինիս քաղաքացիական իրավունքները, նույնիսկ եթե ներպետական օրենսդրության համաձայն, ասոցիացիայի անկախության հարցը ընկնում է հանրային օրենքի շրջանակին՝ *APEH Üldözőzetteinek Szövetsége and Others v. Hungary*, §§ 34-35) և ի վերջո, բարձրագույն կրթությունը արտասահմանում շարունակելու իրավունքը (*Emine Araç v. Turkey*, §§ 18-25), որը *a fortiori*, վերաբերում է կրթության իրավունքին (*Oršuš and Others v. Croatia* [ՄՊ], § 104): Այս ընդլայնումը թույլ է տալիս Դատարանին դիտարկելու հոդված 6-ի քաղաքացիական մասը ոչ միայն որպես նյութական իրավունքներին, այլ նաև անձի անձնական բնույթը ունեցող իրավունքներին անդրադարձող:

#### (Ե) Հոդվածի շրջանակներից դուրս հարցեր

237. Միայն այ փաստը, որ վեճը նյութական բնույթը ունի, բավական չէ հոդված 6:1-ը քաղաքացիական մասի ներքո կիրառելու համար (*Ferrazzini v. Italy* [ՄՊ], § 25):

238. Հոդված 6-ի շրջանակներից դուրս հարցերը ներառում են հարկերի հետ կապված դատավարությունները. հարկերը հանդիսանում են հանրային իրավունքի պրեռոգատիվը՝ հարկ վճարողի և հանրության միջև գերիշխում են հանրային ասպեկտները (*Ferrazzini v. Italy* [ՄՊ], § 29): Նմանապես, մաքսատուրքերի վճարումների վերաբերյալ նախնական դատավարությունները նույնպես բացառված են հոդված 6-ի շրջանակներից (*Emesa Sugar N.V. v. the Netherlands* (որոշում)):

239. Նույնը վերաբերում է նաև իմիգրացիոն՝ օտարերկրացու մուտքի, ապրուստի և դուրս բերման հարցերի հետ, քաղաքական ապաստան տալու կամ դեպորտին առնչվող դատավարություններին (միջնորդություն՝ դեպորտի մասին դատական որոշումը չեղարկելու մասին) *Maaouia v. France* [ՄՊ] § 38; հանձնում՝ տե՛ս՝ *Peñafiel Salgado v. Spain* (որոշում), և *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [ՄՊ], §§ 81-83, և ապաստան փնտրողի կողմից ապաստան տալու մերժման արդյունքում առաջացած վնասի վերաբերյալ գործողության մասով՝ տե՛ս՝ *Ranjeheighalehei v. Denmark* (որոշում), հաշվի չառնելով անձնական կամ ընտանեկան կյանքի բարդությունները կամ աշխատանքային հեռանկարները: Չկիրառելիությունը տարածվում է նաև ծեսգենյան տեղեկատվության համակարգում օտարերկրացու ներառմանը՝ *Dalea v. France* (որոշում): Անձնագիր և քաղաքացիություն ունենալու իրավունքը չի ընկնում հոդված 6-ի շրջանակներում (*Smirnov v. Russia* (որոշում)): Այսուամենայնիվ, օտարերկրացու

կողմից աշխատանքի թույլտվություն ստանալու իրավունքը կարող է ընկնել հոդված 6-ի ներքո ինչպես աշխատողի, այնպես էլ գործատողի համար, նույնիսկ այն պարզաբանմ, եթե ներպետական օրենքի համաձայն, աշխատողը չունի *locus standi* դիմելու համար, իմաստությունում է միայն որպես ընթացակարգային արգելք և չի ազդում իրավունքի եռլայան վրա (*Jurisic and Collegium Mehrerau v. Austria*, §§ 54-62):

240. Համաձայն *Vilho Eskelinne and Others v. Finland* [ՄՊ] վճրի, պետական ծառայողներին վերաբերող վեճերը չեն ընկնում հոդված 6-ի շրջանակների ներքո, եթե սահմանված երկու չափանիշներն առկա են (տե՛ս վերը՝ 234 պարբերությունը): Սա այն դեպքն է, եթե կարգապահական իիմունքներով ծառայությունից ազատված զինվորը զրկվել էր դատական կարգով որոշումը բողոքարկելու իրավունքից, քանի որ վիճարկվում էր առանձնահատուկ կազմ հայցվորի և Պետության միջև (*Suküt v. Turkey* (որոշում): Նույնը կիրառվել է թոշակի անցած դատավորին նախկին պաշտոնին վերականգնելու մասին վեճին (*Aray v. Turkey* (որոշում)):

241. Ի վերջո, քաղաքական իրավունքները, օրինակ՝ ընտրություններին թեկնածությունը դնելու կամ մանդատը պահպանելու իրավունքը (ընտրական վեճ, տե՛ս՝ *Pierre-Bloch v. France*, § 50), որպես խորհրդարանի նախկին անդամ թոշակ ստանալու իրավունքը (*Raport v. France* (որոշում)), կամ քաղաքական գործունեությունը շարունակելու կուսակցության իրավունքը (կուսակցության լուծարում՝ *Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey* (որոշում)) չի կարող համարվել քաղաքացիական իրավունք Կոնվենցիայի հոդված 6Տ1-ի բովանդակության համաձայն: Նմանապես, հոդված 6Տ1-ի ներքո ենթակա չեն քննման նաև այն դատավարությունները, որտեղ ոչ պետական կազմակերպությունները, որոնք կատարում են խորհրդարանական ընտրությունների դիտարկումներ, ստացել են հայցվորին չվերաբերող փաստաթղթերին ծանոթանալու մերժում (*Geraguyun Khorhurd Patgamavorakan Akumb v. Armenia* (որոշում)):

Ի լրումն, Դատարանը վերջերս վերահաստատեց, որ բաց դատավարության հրապարակման իրավունքը՝ քաղաքացիական իրավունք չէ (*Mackay and BBC Scotland v. the United Kingdom*, §§ 20-22):

(ը) Հոդված 6-ի կիրառելիությունը նախնական և այլ ոչ հիմնական դատավարությունների նկատմամբ

242. Նախնական դատավարությունները, որոնք վերաբերում են միջանկյալ միջոցների կիրառմանը, հիմնականում չեն դիտարկվում որպես քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ հաղոր «լուծող» ընթացակարգեր և չեն ընկնում հոդված 6-ի ներքո (տե՛ս՝ ի թիվս այլոց, *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria* (որոշում), և *Libert v. Belgium* (որոշում)): Այնուամենայնիվ, Դատարանը վերջերս փոխել է նախորդ դատական նախադեմություն ծնավորած իր մոտեցումը՝ սահմանելով նորը (*Micallef v. Malta* [ՄՊ], §§ 83-86): Նշված գործում Դատարանը սահմանեց, որ 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը միջանկյալ միջոցների նկատմամբ պայմանավորված է որոշակի հանգամանքներով: Առաջին՝ վիճարկվող իրավունքը պետք է ինչպես հիմնական, այնպես էլ միջանկյալ միջոցների վերաբերյալ դատավարություններում լինի «քաղաքացիական» Կոնվենցիայի իմաստով: Երկրորդ՝ միջանկյալ միջոցի բնույթը, օբյեկտը, նպատակը և հետևանքները

պետք է մանրակրկիտ ուսումնասիրվեն: Յուրաքանչյուր դեպքում, երբ կորոշվի, որ տվյալ միջոցը, անկախ դրա գործողության ժամկետի, սահմանում է քաղաքացիական իրավունք կամ պարտականություն, հոդված 6-ը կիրառելի կլինի:

Հոդված 6-ը կիրառելի է այն նախնական միջանկյալ միջոցների դատավարությունների նկատմամբ, որոնց առարկան համընկնում է հիմնական դատավարության առարկային և միջոցի ընդունման մասին որոշումը ենթակա է անհապաղ կատարման և վերաբերում է մինչույն իրավունքին (*RTBF v. Belgium*, §§ 64-65):

243. Ինչ վերաբերում է քրեական և քաղաքացիական դատավարություններին, այն դեպքում, երբ ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է դատավարության երկու փուլ (առաջին փուլում դատարանը որոշում է վնասի հատուցման իրավունքի առկայություն և երկրորդ փուլում դատարանը սահմանում է գումարի չափը), Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ի մասի իմաստից ելենելով՝ ողջամիտ է դիտարկել քաղաքացիական իրավունքը որպես չորոշված, քանի դեռ գումարի հստակ չափը չի սահմանվել: Իրավունքը սահմանելը նշանակում է ոչ միայն դրա առկայության հաստատումը, այլ նաև այդ իրավունքի ծավալի կամ իրագործման պայմանների որոշումը, որի ժամանակ կորոշվի նաև պատճառված վնասի հատուցման չափը (*Torri v. Italy*, § 19):

244. Ինչ վերաբերում է դատարանի որոշումների իրականացմանը, ապա Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը կիրառվում է «քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելով» դատավարությունների բոլոր փուլերի նկատմամբ՝ ներառյալ ըստ եռթյան վճռից հետո հաջորդող փուլերը: Դատարանի կողմից կայացված վճռի իրականացումը, այդ իսկ պատճառով, 6-րդ հոդվածի համաձայն պետք է դիտարկվի իբրև դատավարության անբաժանելի մասը (*Hornsby v. Greece*, § 40, և *Romanczyk v. France*, § 53): Անկախ նախնական դատավարությունների նկատմամբ 6-րդ հոդվածը կիրառելիությունից, քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ գործը լուծող ակտը պարտադիր չէ կայացվի 6-րդ հոդվածը կիրառմամբ իրականացվող վեճի շրջանակներում (*Buj v. Croatia*, § 19): Օտարերկրյա դատարանի կողմից ընդունված բռնագրվման մասին որոշման *euxequatur*-ն ընկնում է 6-րդ հոդվածի քաղաքացիական մասի ներքո (*Saccoccia v. Austria* (որոշում)):

245. Դատավարությունների վերաբացման դեպքերում հոդված 6-ը չի կիրառվում, եթե գործն ավարտվել է դատարանի վերջնական վճռով (*Sablon v. Belgium*, § 86): Այս մոտեցումը տարածվում է նաև գործի վերաբացման մասին այն դիմումներին, որոնք ներկայացվել են Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի խախտում արձանագրելուց հետո (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (Vgt) v. Switzerland (no. 2)* [ՄՊ], § 24): Այնուամենայնիվ, առկա են նաև բացառիկ դեպքեր, երբ ներպետական համակարգում վերաբացման համար նախատեսված դատավարությունը հանդիսանում է այն միակ միջոցը, որը հնարավորություն կտա հայցվորին պահանջել քաղաքացիական իրավունքի խախտման արդյունքում պատճառված վնասի փոխհատուցում և, որի արդյունքը վճռորոշ է «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների» համար (*Melis v. Greece*, §§ 19-20):

## 2. «Քրեական մեղադրանք» հասկացությունը

### Հոդված 6 § 1 Արդար դատավարության իրավունք

«1. Յուրաքանչյուր ոք... նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վար ստեղծված անկախ և անաշար դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք...»

#### (ա) Ընդհանուր սկզբունքներ

246. «Քրեական մեղադրանք» հասկացությունն ունի «ինքնուրույն» իմաստ, անկախ է անդամ Պետությունների իրավական համակարգերում սահմանված դասակարգումներից(Adolf v. Austria, § 30):

247. «Մեղադրանք» հասկացությունը պետք է դիտարկվի Կոնվենցիայի իմաստով: Այդ իսկ պատճառով, այն կարող է սահմանվել իբրև «իրավասու մարմնի կողմից անձին ներկայացված պաշտոնական ծանուցում իր կողմից կատարված քրեական հանցանքի մասին»: Այս սահմանումը նույնպես համապատասխանում է այն թեսթին, թե արդյոք «[կասկածյալի] դրությունն եականորեն ազդեցության էր ենթարկվել» (տե՛ս, օրինակ, Deweerd v. Belgium, §§ 42 և 46, և Eckle v. Germany, § 73): Դետևաբար, օրինակ՝ պարեկային ստուգման ժամանակ անձի կողմից արած հայտարարությունները, առանց նրան տեղյակ պահելու իր հարցաքննության պատճառի կամ նրա դեմ կասկածի բնույթի և պատճառի մասին, կամ իրեն տեղեկացրել են, որ իր հայտարարությունները կարող են օգտագործվել իր դեմ, եականորեն ազդել են նրա դրության վրա, չնայած որ նա պաշտոնապես չի մեղադրվել որևէ քրեական հանցանք կատարելու մեջ (Aleksandr Zaichenko v. Russia, § 43): Դատարանը նույնպես գտավ, որ ոստիկանությունում պահվող անձը, որից պահանջվել էր երդվել մինչև որպես վկա հարցաքննվելը, արդեն իսկ հանդիսանում էր «քրեական մեղադրանք»-ի առարկա և ուներ լրություն պահպանելու իրավունք (Brusco v. France, §§ 46-50):

248. Ինչ վերաբերում է «քրեական» հասկացության ինքնուրույնությանը՝ Կոնվենցիան չի առարկում Պայմանավորվող Պետություններում «ապաքրեականացմանը» տանող գործողությունների դեմ: Այնուամենայնիվ, ապաքրեականացմանը հաջորդող որպես «կարգավորող» դասակարգվող հանցանքները, կարող են ընկնել «քրեական» հանցանքի ինքնուրույն գաղափարի ներքո: Այդ հանցանքների բացառումը Պետության հայեցողության վրա թողնելը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի նպատակի հետ անհամապատասխանության (Öztürk v. Germany, § 49):

249. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի քրեական տեսանկյունի կիրառելիությունը գնահատելու մեկնարկային կետը հիմնված է այն չափանիշի վրա, որն ընդգծված է Engel and Others v. the Netherlands ( §§ 82-83) գործում. 1. դասակարգումը ներպետական օրենսդրության մեջ, 2. հանցանքի բնույթը, և 3. պատժի խստությունը, որ պետք է կրի անձը:

250. Առաջին չափանիշը հարաբերական կշիռ է և ծառայում է որպես մեկնարկային կետ: Եթե ներպետական օրենսդրությունը դասակարգում է հանցանքը որպես քրեական, ապա այն պետք է լինի վճռորոշ: Այլ կերպ Դատարանը կդիտարկի ներպետական դասակարգումներից դուրս և կքննի քննարկվող վարույթի եղությունը:

251. Գնահատելով երկրորդ չափանիշը, որը համարվում է ավելի կարևոր (Jussila v. Finland [GC], § 38), պետք է հաշվի առնելու հետևյալ գործուները՝

- արդյո՞ք իրավաբանական օրենքն ուղղված է միայն մի առանձնահատուկ խմբի կամ ունի ընդհանուր պարտադիր բնույթ (*Bendenouen v. France*, § 47)
- արդյո՞ք դատավարությունները հարուցված են պետական այն մարմնի կողմից, որև օժտված է հարկադրանք կիրառելու լիազորություններով (*Benham v. the United Kingdom* [GC], § 56)
- արդյո՞ք իրավաբանական օրենքն ունի պատժիչ նպատակ (*Öztürk v. Germany*, § 53, and *Bendenouen v. France*, § 47)
- արդյո՞ք որևէ պատժի սահմանումը կախված է մեղավորության հայտնաբերման հետ (*Benham v. the United Kingdom* [GC], § 56)
- ինչպես են դասակարգված համեմատական դատավարությունները Եվրոպական Խորհրդի անդամ Պետություններում (*Öztürk v. Germany*, § 53)
- այն փաստը, որ հանցանքը չի առաջացնում քրեական գրառում կարող է լինել կարևոր, բայց ոչ վճռական, քանի որ այն սովորաբար արտացոլվում է ներպետական դասակարգումներում (*Ravnsborg v. Sweden*, § 38):

252. Երրորդ չափանիշը սահմանվում է պատժի հնարավոր առավելագույն չափին հղում կատարելով, որի համար կիրառվում է համապատասխան օրենքը (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 72, and *Demicoli v. Malta*, § 34):

253. Երկրորդ և երրորդ չափանիշները, որոնք ամրագրվել են *Engel and Others v. the Netherlands* գործում այլընտրանքային են և ոչ պարտադիր կերպով կուտակային: Որպեսզի կիրառվի հոդված 6-ը, բավական է, որ Կոնվենցիայի տեսակետից քննվող հանցանքն իր բնույթով դիտարկվի որպես քրեական կամ այն, որ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող տույժի բնույթը և խստության չափը ընդհանուր առմամբ համապատասխանեն «քրեական» ոլորտին (*Öztürk v. Germany*, § 54, և *Lutz v. Germany*, § 55): Կուտակային մոտեցումը կարող է, այնուամենայնիվ, ընդունվել այն դեպքում, եթե յուրաքանչյուր չափանիշի առանձին վերլուծությունը թույլ չի տալիս հասնելու պարզ եզրահանգմանը, այսինքն՝ քրեական մեղադրանքի առկայությանը (*Bendenouen v. France*, § 47):

254. «Քրեական մեղադրանք» և «մեղադրվող քրեական հանցանք կատարելու մեջ» եզրույթներն օգտագործելիս՝ 6-րդ հոդվածի երեք պարբերությունները վերաբերում են նմանատիպ իրավիճակներին: Այդ իսկ պատճառով, հոդված 6-ի կիրառելիության թեսքը, իր քրեական մասի համաձայն, երեք պարբերությունների համար կլինի նույնը:

#### (բ) Ընդհանուր սկզբունքների կիրառումը

##### Կարգապահական դատավարություններ

255. Զինվորական կարգապահության դեմ ուղղված հանցանքները, կարգապահական միավորումում կրելով մի քանի ամիս տևողությամբ կալանավորման պատճամիջոց, ընկլում են Կոնվենցիայի հոդված 6-ի քրեական մասի ներքո (*Engel and Others v. the Netherlands*, § 85): Ընդհակառակը, երկօրյա ձերբակալությունը հանդիսանում է չափազանց կարծ տևողություն ունեցող պատճամիջոց՝ «քրեական օրենքի» ոլորտի շրջանակներին պատկանելու համար:

256. Կոնվենցիայի հոդված 6-ը հստակորեն կիրառվում է զինվորական դատարանում իրականացվող դատավարությունների նկատմամբ (*Findlay v. the United Kingdom*, § 69):

257. Մասնագիտական կարգապահական դատավարությունների վերաբերյալ հարցը մնում է բաց, քանի որ Դատարանն որոշել է, որ այն անհրաժեշտ չէ գործի որոշման համար՝ եզրակացնելով, որ դատավարությունը պատկանում է քաղաքացիական ոլորտին (*Albert and Le Compte v. Belgium*, § 30): Կարգապահական դատավարությունների դեպքում, որոնց արդյունքում քաղաքացիական ծառայողն ուղարկվում է հարկադիր թոշակի, Դատարանը հայտնաբերեց, որ այսպիսի դատավարությունները հոդված 6-ի հմաստի սահմաններում քրեական չեն այն նկատառումով, որ ներպետական իշխանությունները կարողացել են պահպանել իրենց որոշումը բացառապես վարչական ոլորտի շրջանակներում (*Mouillet v. France* (որոշում)):

258. Հաշվի առնելով բանտի հետ առնչվող և բանտի առանձնահատուկ կարգապահական ռեժիմը, հոդված 6-ը կարող է կիրառվել բանտի կարգապահության դեմ ուղղված հանցագործությունների դեմ, մեղադրանքների և պատիժների խստության բնույթի հիման վրա (վերահսկողություն իրականացնող տեսուչին սպանելու սպառնալքին վերաբերվող մեղադրանքը և բանտի տեսուչի վրա հարձակվելը, որի արդյունքում համապատասխանաբար ավելացվում է 47 օրվա կալանք (*Ezeh and Connors v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 82; ի հակառակն տե՛ս *Stitic v. Croatia*, §§ 51-63, որտեղ հոդված 6-ը որոշվել է չկիրառվել այն կարգապահական դատավարություններում, որոնք հանգեցնում են 47 օրյա մեկուսի բանտարկության և 3 ամսվա ընթացքում հայցվորի բանտի ներսում տեղափոխման սահմանափակման պատժին, առանց վերջինիս բանտարկման ժամկետի երկարացմանը):

259. Այնուամենայնիվ, բանտային համակարգին վերաբերող դատավարությունները որպես այդպիսին չեն ընկնում հոդված 6-ի քրեական մասի շրջանակների ներքո: Այսպես, օրինակ, բանտարկյալի տեղափոխումը բարձր վերահսկողություն ունեցող բաժանմունք չի վերաբերում քրեական մեղադրանքին. այդ միջոցը և հաջորդող սահմանափակումները վիճարկելու դատարանի մատչելիության իրավունքը պետք է քննվի հոդված 6§1 քաղաքացիական մասի համաձայն (*Enea v. Italy* [ՄՊ], § 98):

260. Դատարանի կողմից կարգադրած միջոցները՝ այն կանոնների համաձայն, որոնք վերաբերում են դատարանի առջև ցուցաբերած անկարգ վարքին (անհարգալից վերաբերմունք դատարանի նկատմամբ), չեն ընկնում հոդված 6-ի շրջանակների ներքո, քանի որ դրանք մոտ են կարգահապահական լիազորությունների իրազործմանը (*Ravnborg v. Sweden*, § 34, և *Putz v. Austria*, §§ 33-37): Այնուամենայնիվ, պատժի բնույթից և խստության աստիճանից ելնելով հոդված 6-ը կարող է կիրառվել այն դատապարտման նկատմամբ, որը ներպետական օրենքում դասակարգված է որպես քրեական հանցանք՝ դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք դրսնորելու համար (*Kyriacou v. Cyprus* [ՄՊ], §§ 61-64՝ 5 օր կալանավորում) կամ՝ վարչական իրավախախտում (*Zaicevs v. Latvia*, §§ 31-36, որը վերաբերում է 3 -օրյա վարչական կալանքին):

261. Ինչ վերաբերում է դատական հետաքրնության գաղտնիության խախտմանը, ապա անհրաժեշտ է տարանջատում կատարել մի կողմից, այն անձանց միջև, որոնք բոլորից ի վեր կապված են հետաքրնության

գաղտնիության հետ, ինչպիսիք են՝ դատավորները, իրավաբանները և մնացած այն անձինք, ովքեր սերտորեն կապված են դատարանների գործունեության հետ, և մյուս կողմից այն կողմերի միջև, որոնք չեն գործում դատական համակարգի կարգապահական ոլորտում (*Weber v. Switzerland*, §§ 33-34):

262. Ինչ վերաբերում է Խորհրդարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքին՝ Դատարանը տարանշատում է օրենսդրի այն լիազորությունների միջև, որոնք մի կողմից կարգավորում են իրենց անդամների արտոնության խախտման վերաբերյալ դատավարություններին և, մյուս կողմից, ընդլայնված իրավասությունը՝ ոչ անդամների նկատմամբ որևէ այլ տեղ կատարված գործողությունների համար պատժելու վերաբերյալ: Առաջին դեպքը կարող է դիտվել իրու կարգապահական բնույթ ունեցող, իսկ երկրորդ դեպքում՝ դատարանը համարում է քրեական՝ հաշվի առնելով ընդհանուր սկզբունքը և կատարված պատժի խստությունը (մինչև 60 օր բանտարկություն և տուգանք *Demicoli v. Malta*, § 32):

*Վարչական, հարկային, մաքսային և հակամենաշնորհային իրավունքի դատավարություններ*

263. Հետևյալ վարչական իրավախախտումները կարող են ընկնել հոդված 6-ի քրեական մասի շրջանակների ներքո՝

- ճանապարհի և խցանմանը առնչվող իրավախախտումները, որոնք պատժվում են տուգանքով կամ վարորդական սահմանափակումներով (*Lutz v. Germany*, § 182; *Schmautzer v. Austria*; և *Malige v. France*), ինչպիսին են պատժիչ կետերի կամ որակազրկման միջոցների ավելացումը,
- թեթև վնասվածք պատճառող մանր իրավախախտումներ (*Lauko v. Slovakia*),
- իրավախախտումներ, կատարված սոցիալական ապահովագրության օրենսդրության դեմ (մոլորդու անունակությունը՝ չնայած տուգանքի չափի փոքրությանը *Hüseyin Turan v. Turkey*, §§ 18-21):

264. Դատարանը չի ընդունում հոդված 6-ի կիրառելիությունը որպես նախազգուշացնող միջոց, օրինակ՝ վարորդական իրավունքից անհապաղ գոկելու դեպքում (*Escouffet v. Belgium* [ՄՊ]):

265. Հոդված 6-ը որոշվել է կիրառվել հավելյալ հարկի հետ կապված դատավարություններում, իմաստով հետևյալ տարրերի վրա՝ 1. տուգանք սահմանող օրենքը ներառել է բոլոր քաղաքացիներին իրու հարկատուներ, 2. հավելումը չի դիտվել որպես դրամական փոխհատուցում կրած վնասի դիմաց, այլ իրականում պատիժ է կրկնակի խախտումը կանխարգելու համար, 3. այն կատարվել է ընդհանուր օրենքի համաձայն որպես պատժամիջոց և 4. հավելումն եական էր (*Bendeneouen v. France*): Հանցանքի քրեական բնույթը կարող է հանդիսանալ բավարար փաստ հոդված 6-ը կիրառելու համար, նույնիսկ հավելյալ հարկի գումարի փոքր լինելու դեպքում (10 տոկոս վերագնահատված հարկ *Jussila v. Finland* [ՄՊ], § 38):

266. Այնուամենայնիվ, հոդված 6-ը չի տարածվում «մաքուր» հարկի չափի որոշման դատավարությունների վրա, ինչպես նաև այն վարույթների վրա, որոնք առնչվում են ժամկետաց տոկոսների վճարման հետ, այն նկատառումով, որ դրանք կիրառվում են իմաստականում որպես հարկային մարմիններին հասցրած վնասի դիմաց դրամական փոխհատուցում

տրամադրելու համար, քան կոկնակի խախտման կանխարգելման համար (*Mieg de Boofzheim v. France* (որոշում)):

267. Հոդված 6-ի քրեական մասը կիրառվում է մաքսային օրենքի (*Salabiaku v. France*), հակամենաշնորհային իրավունքի (*Société Stenuit v. France*) և Դատարանի կողմից սահմանված ֆինանսական հարցերի իրավասությամբ տուգանքների նկատմամբ (*Guisset v. France*):

### *Քաղաքական հարցեր*

268. Հոդված 6-ի քրեական մասի շրջանակներից դուրս են ընտրական սանկցիաները, այն է՝ ընտրությանը մասնակցելու իրավունքից զրկվելը և պարտականություն՝ ընտրական ծախսերի գերակշռող գումարի մուծումը Գանձարան (*Pierre-Bloch v. France*, §§ 53-60):

269. Դատավարությունները, որոնք վերաբերում են քաղաքական կուսակցությունների լուծարմանը և քաղաքական իրավունքներին հոդված 6-ի շրջանակներից դուրս են (*Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey* (որոշում)):

270. Հոդված 6-ը չի կիրառվում նաև Խորհրդարանի կողմից նշանակված քննող հանձնաժողովի նկատմամբ, քանի որ այդ մարմինները հետաքննում են ընդհանուր և հանրային շահերին վերաբերող հարցեր (*Montera v. Italy* (որոշում)):

271. Լյուստրացիային (գաղտնագերծում) վերաբերող դատավարությունների մասով Դատարանը որոշել է, որ քրեական դրսնորումների գերիշխումը (օրինակ՝ հանցանքի բնույթը՝ ոչ ճիշտ լուստրացիայի հայտարարում, տուգանքի բնույթը և խստությունը, որոշ մասնագիտական գործունեություններ ծավալելու արգելքը երկար ժամանակով) կարող է հանգեցնել նրան, որ այս դատավարությունները քննվեն Կոնվենցիայի հոդված 6-ի քրեական մասի ներքո (*Matyjek v. Poland* (որոշում), տե՛ս՝ *Sidabras and Džiautas v. Lithuania* (որոշում)):

272. Հոդված 6-ը որոշվել է չկիրառել քրեական տեսանկյունից այն դատավարությունների նկատմամբ, որոնք առնչվում են երկրի նախագահի կողմից Սահմանադրության կոպիտ խախման արդյունքում պաշտոնանկությանը (*Paksas v. Lithuania* [ՄՊ], §§ 66-67):

### *Վտարում և հանձնում*

273. Օտարերկրյա քաղաքացիների վտարման հետ կապված դատավարությունները հոդված 6-ի շրջանակներից դուրս են, նույնիսկ եթե դրանց մեջ առկա են քրեական տարրեր (*Maalouia v. France* [ՄՊ], § 39): Նույն բացարիկ մոտեցումը կիրառվում է հանձնման վերաբերյալ (*Peñafiel Salgado v. Spain* (որոշում)) կամ Եվրոպական ծերբակալության իրամանին վերաբերող դատավարություններում (*Monedero Angora v. Spain* (որոշում)):

274. Հետևաբար, ազատազրկումը՝ փոխարինելով վտարումով և սեփական երկրից 10 տարով հանձնմամբ և այն փաստը, որ տվյալ անձին չի տրվել հնարավորություն արտահայտելու իր տեսանկյունը և այն, որ որևէ հանգամանք հաշվի չի առնվել, այլ միայն հաշվի է առնվել քրեական օրենքի նոր դրույթի գրեթե անհիմ կիրառումը, ապա դա պետք է դիտարկել իբրև տույժ՝ հիմնվելով նույն հիմունքների վրա, որոնք են և կիրառվել են առաջին դատվածության ժամանակ (*Gurguchiani v. Spain*, §§ 40 և 47-48):

Քրեական դատավարության տարբեր փուլերը, օժանդակ վարույթները և դատական պաշտպանության միջոցները

275. Անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու համար կիրառվող միջոցները չեն երաշխավորվում հոդված 6-ով (օրինակ՝ հատուկ վերահսկողություն ուստիկանության կողմից *Raimondo v. Italy*, § 43 կամ ուստիկանության կողմից տրված զգուշացում անչափահասին, որը իր դպրոցի աղջկերին հասցրել է անառակ գործողություններով զուգորդված հարձակում՝ *R. v. the United Kingdom* (որոշում)):

276. Հոդված 6-ը կարող է կիրառվել ցուցմունքներ ստանալուն ուղղված հարկադիր գործողությունների նկատմամբ նույնիսկ այն դեպքերում, երբ բացակայում են այլ դատավարությունները կամ եթե հայցվորն արդարացվել է գործի ըստ Էնթեյան քննության արդյունքում (օրինակ՝ որպես ավտոմեքենայի սեփականատեր գրանցված անձը տուգանվել է ճանապարհատրանսպորտային հանցագործություն կատարող վարորդի ինքնությունը ճանաչելու համար տեղեկություն չտալու համար, չնայած այն փաստի, որ երբեք դրա հետ կապված գործի ըստ Էնթեյան քննություն չի եղել՝ *O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 35):

277. Հոդված 6-ը չի կիրառվում այն դատավարությունների նկատմամբ, որոնք առնչվում են անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու մասով առաջացած բարդությունների հետ (*Gutfreund v. France*, §§ 36-37):

278. Սկզբունքորեն, բռնագրավում տարածելու միջոցառումները, որոնք ունեցել են վնասակար ազդեցություն այն երրորդ կողմի սեփականության հրավունքների վրա, որոնց նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հրականացվում, չեն դիտարկվում որպես «քրեական մեղադրանքի որոշում» (ինքնարթի զավթումը՝ *Air Canada v. the United Kingdom*, § 54 և ուսեւ դրամերի բռնագրավումը՝ *AGOSI v. the United Kingdom*, §§ 65-66): Այնուամենայնիվ, վարչական զգուշացումը և տպագրության բռնագրավումը (Եթևիկական ատելություն սերմանող նյութեր) պատկանում են քրեական ոլորտին՝ հաշվի առնելով իրենց պատժից նպատակը և պատժի խստությունը (*Balsyte-Lideikiene v. Lithuania*, § 61):

279. Մինչդատական վարույթները (հարցաքննումը և հետաքննությունը) և գործի դատական փուլը Դատարանը դիտարկում է մեկ միասնության մեջ: Յետևաբար, հոդված 6-ի որոշ պահանջներ, ինչպիսին են ողջամիտ ժամանակի կամ պաշտպանության իրավունքի պահանջը, կարող են նույնպես լինել եական դատավարության այս փուլում այնքանով, որքանով որ դրանց կոպիտ խախտումը վնասի արդարության իրականությունը (*Imbrioscia v. Switzerland*, § 36): Այնուամենայնիվ, այն թե ինչպես են այս երաշխիքները կիրառվում նախնական քննության ընթացքում կախված են դատավարությունների առանձնահատուկ գործոնից և գործի հանգամանքներից (*John Murray v. the United Kingdom*, § 62):

280. Չնայած քննող դատավորները չեն որոշում «քրեական մեղադրանքը»՝ իրենց կողմից արված քայլերն ունեն ուղիղ ազդեցություն հաջորդող դատավարությունների արդարության և ընթացքի վրա՝ ներառյալ՝ բռն դատավարութունը: Դամապատասխանաբար, հոդված 6§1-ը կարող է կիրառվել հետաքննության դատավարություններում, որոնք իրականացվում են հետաքննող դատավորների կողմից, չնայած որ հոդված 6§1-ով նախատեսված

Մի քանի ընթացակարգային երաշխիքներ կարող են չկիրառվել (*Vera Fernández-Huidobro v. Spain*, §§ 108-14):

281. Քրեական դատավարության կասեցում խորհրդարանական անձեռնմխելիության պարագայում. Կոնվենցիայի հոդված 6-ով չի երաշխավորվում այնպիսի իրավունք, որը վերաբերում է քրեական դատավարության որոշակի արդյունքի՝ դատապարտման կամ արդարացման, որը հաջորդում է քրեական մեղադրանքին: Սակայն գոյություն ունի անվիճարկելի իրավունք՝ ողջամիտ ժամկետում դատարանում գործ քննության համար: Յետևաբար, քրեական դատավարությանում վարույթի վերսկսման համար խորհրդարանի անդամի իր անձեռնմխելիությունից հրաժարվելու անկարողությունը, որը պահպանվել է մինչև նրա պաշտոնավարման ժամկետի ավարտը, ընկնում է հոդված 6-ի ներքո (*Kart v. Turkey* [ՄՊ], §§ 67-70):

282. Հոդված 6-ը կիրառվում է դատավարության ամբողջ ընթացքում «քրեական մեղադրանք» որոշելու համար՝ ներառելով դատավճիր կայացնելու ընթացքը, օրինակ՝ բռնագրավման հետ կապված դատավարությունները թույլ են տալիս պետական դատարաններին որոշել գումարի չափը, որով բռնագրավման հրամանագիրը պետք է սահմանվի՝ *Phillips v. the United Kingdom*, § 39): Հոդված 6-ը կարող է նույնագույն կիրառվել այն դատավարություններում, որոնք առնչվում են տան քանդման հետ, որը կառուցվել է առանց նախագծի թույլտվության և այս դեպքում քանդումը կարող է դիտվել որպես «տուգանք» (*Hamer v. Belgium*, § 60; տե՛ս հոդված 7 վերաբերյալ, մերձակինյա տարածքում տարածքի բռնագրավումը՝ անօրինական շինության արդյունքում, *Sud Fondi Srl and Others v. Italy* (որոշում)): Այնուամենայնիվ, այն չի կիրառվում այն դատավարություններում, որտեղ նախորդ դատավճիրը համապատասխանեցվում է նոր քրեական Օրենսգրքի ավելի բարենպաստ դրույթների հետ (*Nurmagomedov v. Russia*, § 50):

283. Դատավճիր կատարման հետ կապված դատավարությունները, օրինակ՝ համաներման դիմումի (*Montcornet de Caumont v. France* (որոշում) հետ կապված, վաղաժամկետ-պայմանական ազատման վարույթ (*Aldrian v. Austria* (որոշում)), տեղափոխման հետ կապված՝ Դատապարտված Անձանց Տեղափոխումը Կոնվենցիայի համաձայն (*Szabó v. Sweden* (որոշում)), հակառակն առկա է՝ *Buijjen v. Germany*, §§ 40-45՝ հաշվի առնելով գործի որոշակի հանգամանքները, կամ *exequatur* դատավարությունները, որոնք առնչվում են օտարերկրյա դատարանի կողմից բռնագրավման որոշման կատարման հետ (*Saccoccia v. Austria* (որոշում)), այս ամենը չի ընկնում հոդված 6-ի քրեական մասի ներքո:

284. Հոդված 6-ի երաշխիքները սկզբունքորեն կարող են կիրառվել վճռաբեկ բողոքների (*Meftah and Others v. France* [GC], § 40) և սահմանադրական վարույթների նկատմամբ (*Gast and Popp v. Germany*, §§ 65-66); *Caldas Ramírez de Arrellano v. Spain* (որոշում)), և նման վարույթները հանդիսանում են համապատասխան քրեական դատավարությների հետագա փուլը և դրանց արդյունքները կարող են վճռորոշ լինել դատապարտված անձանց համար:

285. Եվ, վերջապես, հոդված 6-ը չի կիրառվում այն դատավարությունների նկատմամբ, որոնք վերաբերում են գործի վերաբացմանը, որովհետև անձը, որի նկատմամբ կայացրած վճռը վերջնական է, և որն էլ հայց է ներկայացնում իր գործը վերաբացելու համար, այլս դիտարկվում որպես քրեական հանցանքի մեջ մեղադրվող՝ հոդված 6-ի կիրառելիության տեսանկյունից (*Fischer v. Austria*

(որոշում)): Միայն նոր դատավարությունները, որոնցից հետո վերաբացման պահանջը բավարարվել է, կարող է դիտվել իբրև քրեական մեղադրանքի որոշում (*Löffler v. Austria*, §§ 18-19): Նմանապես, հոդված 6-ը չի կիրառվում այն պահանջի նկատմամբ, որն առչվում է քրեական դատավարությունների վերաբացմանը՝ հետևելով խախտման հայտնաբերմանը Դատարանի կողմից (*Öcalan v. Turkey* (որոշում)): Այսուամենայնիվ, վերահսկող-վերանայող դատավարությունները, որոնք վերաբերում են վերջնական դատավճրի փոփոխմանը չեն ընկնում հոդված 6-ի քրեական մասի ներքո (*Vanyan v. Russia*, § 58):

(գ) Կոնվենցիայի այլ հոդվածների և Արձանագրությունների միջև կապը

286. Հոդված 5-ի (գ) ենթակետը թույլ է տալիս ազատազրկումը՝ միայն քրեական դատավարությունների դեպքում: Սա ակնհայտ է դառնում այդ դրույթի ծևակերպումից, որը պետք է մենակարանվի՝ (գ) ենթակետի և 3-րդ պարբերության հետ միասին (*Ciulla v. Italy*, § 38): Այդ իսկ պատճառով, «քրեական մեղադրանք» գաղափարը նույնական առնչվում է հոդված 5 §§ 1 (ա) և (գ) և հոդված 3-ի երաշխիքների հետ (օրինակ՝ *Steel and Others v. the United Kingdom*, § 49): Հետևաբար, այն դատավարությունները, որոնք վերաբերում են 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիմքերից որևէ մեկով նախատեսված կալանավորմանը ինչպիսին է օրինակ՝ հոգեկան խանգարում ունեցող անձի կալանավորումը (կետ (ե)), չեն ընկնում հոդված 6-ի քրեական մասի շրջանակների ներքո (*Aerts v. Belgium*, § 59):

287. Չնայած քրեական դատավարությունների շրջանակներում առկա է սերտ կապ հոդված 5§4 և հոդված 6§1 միջև, պետք է հաշվի առնել այն, որ նշված հոդվածները հետապնդում են տարբեր նպատակներ և հետևաբար հոդված 6-ի քրեական մասը չի առնչվում այն դատավարությունների հետ, որոնք վերաբերում են կալանավորման օրինականության վերանայմանը, որն ընկնում է հոդված 5 § 4 ներքո, որը հանդիսանում է *ex specialis* հոդված 6-ի նկատմամբ (*Reinprecht v. Austria*, §§ 36, 39, 48 և 55):

288. Կոնվենցիայի հոդված 7-ի համաձայն «տուգանք»-ի գաղափարը նույնական ինքնուրույն մի հասկացությունն է (*Welch v. the United Kingdom*, § 27): «Տուգանք» առկայության գնահատման հարցում Դատարանը որպես մեկնարկային կետ դիտարկում է այն հարցը, թե արդյոք քննարկվող միջոցը կիրառվել է «քրեական հանցանքի» արդյունքում դատապարտվելուց հետո: Այս պարագայում *Engel and Others* գործում դիտարկված եռակի թեսքն է կիրառելի (*Brown v. the United Kingdom* (որոշում)):

289. Ի վերջո, «քրեական հանցանք» և «տուգանք» գաղափարները նույնական կարող են առնչվել հոդված 2-ի և թիվ 7 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ (*Grecu v. Romania*, § 81, և *Sergey Zolotukhin v. Russia* [ՄՊ], §§ 52-57):

### 3. «Անձնական կյանք» և «ընտանեկան կյանք» հասկացությունները

#### **Հոդված 8 Անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք**

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նպատմամբ հարգանքի իրավունք

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի հրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, եթե դա նախատեսված է օրենքով եւ անհրաժեշտ է ժողովորավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

#### (ա) Հոդված 8-ի շրջանակը

290. Հոդված 8-ն ուղղված է պաշտպանելու անձնական ինքնավարության չորս բնագավառները՝ անձնական կյանքը, ընտանեկան կյանքը, բնակարանը և անձնական նամակագրությունը, սակայն այդ բնագավառներն իրարամերժ չեն և միջամտությունը կարող է լինել միաժամանակ և՝ ընտանեկան և՝ անձնական կյանքին (*Mentes and Others v. Turkey*, § 73; *Stjerna v. Finland*, § 37; *López Ostra v. Spain*, § 51; *Burghartz v. Switzerland*, § 24; և *Ploski v. Poland*, § 32):

#### (բ) «Անձնական կյանք»-ի ոլորտը

291. Գոյություն չունի անձնական կյանքի հասկացության սպառիչ սահմանում (*Niemietz v. Germany*, § 29), այն լայն եղրույթ է (*Peck v. the United Kingdom*, § 57, և *Pretty v. the United Kingdom*, § 61) և ներառում է հետևյալ ոլորտները՝

- անձի ֆիզիկական, հոգեբանական կամ բարոյական ամբողջականությունը (*X and Y v. the Netherlands*, § 22), ներառյալ բուժումը և հոգեբուժական զննումը (*Glass v. the United Kingdom*, §§ 70-72; *Y.F. v. Turkey*, § 33, որը վերաբերում է հարկադիր զննմանը գինեկոլոգի մոտ; *Matter v. Slovakia*, § 64; և *Worwa v. Poland*, § 80) և մտավոր առողջությանը (*Bensaid v. the United Kingdom*, § 47); հղի կնոջ ֆիզիկական ամբողջականությունը՝ հղիության արհեստական ընդհատման առևտությամբ (*Tysic v. Poland*, §§ 107 և 110, և *A, B and C v. Ireland* [ՄՊ], §§ 244-46); ինչպես նաև ֆիզիկական և հոգեբանական ամբողջականությունն ընտանեկան բռնության զոհերի վերաբերյալ (*Hajduová v. Slovakia*, § 46)
- անձի ֆիզիկական և սոցիալական ինքնության տեսանկյունները (օրինակ՝ անձի ծնողների ինքնությունը և անձի ծագումը պարզելու համար տեղեկություն ձեռք բերելու իրավունք, տե՛ս՝ *Mikulic v. Croatia*, § 53, և *Odièvre v. France* [ՄՊ], § 29); ինչ վերաբերում է անձի ինքնությունն ապացուցելու համար փաստաթղթերի բռնագրավմանը, տե՛ս՝ *Smirnova v. Russia*, §§ 95-97)
- անձի անունը և հայրանունը (*Mentzen v. Latvia* (որոշում); *Burghartz v. Switzerland*, § 24; *Guillot v. France*, §§ 21-22; *Güzel Erdagöz v. Turkey*, § 43; և *Losonci Rose and Rose v. Switzerland*, § 26)
- անձի ամուսնական կարգավիճակը որպես նրա անձնական և սոցիալական ինքնության անբաժանելի մասը *Dadouch v. Malta*, § 48)

- իրավաբանական դրույթների սահմանումը, որը վերաբերում է հոր հարաբերություններին իր ենթադրյալ երեխայի հետ, օրինակ՝ դատավարություններ՝ հայրությունը վիճարկելու վերաբերյալ *Rasmussen v. Denmark*, § 33, և *Yildirim v. Austria* (որոշում)
- անձի նկարների և պատկերների իրավունքը (*Von Hannover v. Germany*, §§ 50-53; *Sciacca v. Italy*, § 29; և *Reklos and Davourlis v. Greece*, § 40)
- անձի համբավը (*Chauvy and Others v. France*, § 70; *Pfeifer v. Austria*, § 35; *Petrina v. Romania*, § 28; և *Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain*, § 40) և պատիվը (*A. v. Norway*, § 64)
- սեռական ինքնությունը (*B. v. France*, §§ 43-63), ներառելով տրանսսեքսուալների հետվիրահատական կարգավիճակի իրավաբանական ճանաչման իրավունքը (*Christine Goodwin v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 77)
- սեքսուալ ուղղվածությունը (*Dudgeon v. the United Kingdom*, § 41)
- սեռական կյանքը (*ibid.*; *Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom*, § 36; և *A.D.T. v. the United Kingdom*, §§ 21-26)
- իրավունք՝ հաստատելու և զարգացնելու հարաբերություններ այլ մարդկանց և արտաքին աշխարհի հետ (*Niemietz v. Germany*, § 29)
- սոցիալական կապերի ստեղծումը գաղթականների և այն համայնքի միջև, որտեղ նրանք ապրում են՝ անկախ «ընտանեկան կյանքի» առկայությունից (*Üner v. the Netherlands* [ՄՊ], § 59)
- զգացմունքային հարաբերություններ երկու համասեռ անձանց միջև (*Mata Estevez v. Spain* (որոշում))
- անձի զարգացման և անձնական ինքնավարության իրավունք (*Pretty v. the United Kingdom*, §§ 61 և 67, որը վերաբերում է անձի ընտրությանը խուսափելու անարժանապատիվ և վշտակի կյանքի ավարտից), չնայած որ, այն չի վերաբերում անձի այն գործողությանը, որով ինքը կարող է հարաբերվել հանրության այլ մարդկանց հետ (օրինակ՝ շներով վայրի կենդանիներին որսալը՝ *Friend and Others v. the United Kingdom* (որոշում), §§ 40-43)
- անձի իրավունքը որոշելու, թե ինչպես և երբ իր կյանքը պետք է ավարտվի, իիմնվելով, որ նա իրավունք ունի ծնավորելու իր հսկ ազատ կամքը և գործել համապատասխան կերպով (*Haas v. Switzerland*, § 51)
- գենետիկորեն ծնող դառնալու կամ չդառնալու ընտրության հարգանքի իրավունքը (*Evans v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 71), ներառելով ծնող դառնալու համար պայմաններ ընտրելու իրավունքը (*Ternovszky v. Hungary*, § 22, տևային պայմաններում ծննդաբերության վերաբերյալ): Այսուամենայնիվ, դատարանն անավարտ է թողել որդեգրելու իրավունքը միայն հոդված 8-ի շրջանակներում դիտարկելու հարցը, ընդունելով, որ միայնակ ծնողների իրավունքը կիրառվում է այն դեպքում, երբ թույլտվությունը սահմանվում է ներպետական օրենսդրության հոդված 8-ի շրջանակների ներքո (*E.B. v. France* [ՄՊ], §§ 46 և 49; տե՛ս նաև, ապահովելով ընթացակարգը որդեգրման մատչելիության համար, *Schwizgebel v. Switzerland*, § 73): Կոնվենցիան չի երաշխավորում անձի որդեգրման իրավունքը՝ այն վերջ տալու նպատակով (*Gotia v. Romania* (որոշում))

- մասնագիտական կամ գործարարական բնույթի գործողություններ (*Niemietz v. Germany*, § 29; *Halford v. the United Kingdom*, § 44; և *Özpr·nar v. Turkey*, § 46) կամ աշխատանք (*Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, §§ 47-50; *Bigaeva v. Greece*, §§ 22-25); սահմանափակումներ որոշ մասնագիտությունների կամ աշխատանքի տեսակի նկատմամբ
- անձնական կամ հանրային բնույթի ֆայլեր կամ տվյալներ (օրինակ՝ տեղեկություն մարդու քաղաքական գործունեության մասին) հավաքած կամ պահպած անվտանգության ծառայության կամ պետական այլ իշխանության կողմից (*Rotaru v. Romania* [ՄՊ], §§ 43-44; *Amann v. Switzerland* [ՄՊ], §§ 65-67; և *Leander v. Sweden*, § 48; ԴՆԹ-ի պրոֆիլների, բջջային նշումների և մատուահետքերի վերաբերյալ, տե՛ս՝ *S. and Marper v. the United Kingdom* [ՄՊ], §§ 68-86)
- տեղեկություն՝ անձի առողջության վերաբերյալ (օրինակ՝ տեղեկություն ՁԻԱՀ-ով վարակվելու մասին: տե՛ս՝ *Z. v. Finland*, § 71, և *C.C. v. Spain*, § 33; կամ վերատադրողական կարողությունների վերաբերյալ, տե՛ս՝ *K.H. and Others v. Slovakia*, § 44); տեղեկություն անձի առողջությանը սպառնացող ռիսկերի մասին (*McGinley and Egan v. the United Kingdom*, § 97, և *Guerra and Others v. Italy*, § 60)
- Եթևիկ ինքնություննը (*S. and Marper v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 66, և *Ciubotaru v. Moldova*, § 53) և ազգային փոքրամասնության անդամների իրավունքը պահպանելու իրենց ինքնությունը և այդ սովորույթին համապատասխան անձնական ու ընտանեկան կյանք վարելու իրավունքը (*Chapman v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 73)
- տեղեկություն անձի հավատքի և փիլիսոփայական համոզմունքների վերաբերյալ (*Folgerø and Others v. Norway* [GC], § 98)
- անդամալույծ անձանց որոշ իրավունքների վերաբերյալ. հոդված 8-ը որոշվել է կիրառել այս դեպքում, երբ անձին պարտադրվում է վճարել հարկ՝ զինվորական ծառայությունից ազատվելու համար, չնայած, որ նա համարվել է ծառայության համար ոչ պիտանի (*Glor v. Switzerland*, § 54), բայց չի վերաբերում անդամալույծ անձանց արձակուրդի ժամանակ ծովային հանգստից օգտվելու իրավունքին (*Botta v. Italy*, § 35):

292. Անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին հնարավոր միջամտության ձևերը հետևյալն են՝

- խուզարկումներ և բռնագրավումներ (*McLeod v. the United Kingdom*, § 36, և *Funke v. France*, § 48)
- հասարակական վայրում անձին կանգնեցնելու ու խուզարկելու (*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*, §§ 61-65)
- հաղորդակցության և հեռախոսային գրույցների հսկողությունը (*Halford v. the United Kingdom*, § 44, և *Weber and Saravia v. Germany* (որոշում), §§ 76-79), նույնիսկ առանց գաղտնի գործակալների (*Lüdi v. Switzerland*, § 40)
- տեսահսկումը հասարակական վայրերում, որի արդյունքները ձայնագրվում, պահպում և բացահայտվում են հանրության առջև (*Peck v. the United Kingdom*, §§ 57-63)
- անձին GPS համակարգով հսկումն և ստացված տվյալների օգտագործումն ու մշակումը (*Uzon v. Germany*, § 52)

- գործատուի կողմից աշխատակցի հսկումը տեսախցիկների միջոցով, օրինակ՝ սուպերմարկետում գողության կասկած առաջացնող գանձապահի նկատմամբ (*Köpke v. Germany* (որոշում))
- միջավայրի խիստ աղտոտումը, որևէ ազդում է անձանց բարեկեցության վրա և խոչընդոտում է իրենց տներից անարգել օգտվելու իրավունքից՝ ազդելով նրանց անձնական և ընտանեկան կյանքի վրա (*López Ostra v. Spain*, § 51, և *Tatar v. Romania*, § 97), ներառելով մոտակա բանտի աղբանցից եկող վնասակար հոտերը, որևէ արդեն իսկ հասել է բանտարկյալի խցին, իսկ խուցը նրա համար դիտվում է իրոք մի քանի տարով միակ հնարավոր «ապրելու վայրը» (*Brânduse v. Romania*, §§ 64-67), և աղմուկը (*Deés v. Hungary*, §§ 21-24, ճանապարհային երթևեկությունից առաջացած աղմուկի առնչությամբ, և *Mileva and Others v. Bulgaria*, § 97, բնակելի շենքերի մեջ տեղակայված համակարգչային ակումբի գործունեությունից առաջացած անհանգստությունների առնչությամբ)
- ընտանիքի անդամների հուղարկավորության այն հարցերի վերաբերյալ, որոնց նկատմամբ հոդված 8-ը նույնպես կիրավում է երբեմն առանց Դատարանի պարզաբանման, թե արդյոք միջամտությունը վերաբերում է անձնական կյանքի, թե ընտանեկան կյանքի հասկացությանը. դիահերձումից հետո երեխայի մարմինը իշխանությունների կողմից չափազանց ուշ վերադարձնելը (*Pannullo and Forte v. France*, § 36); դիմումատուի ամուսնու աճյունը պարունակող տարրայի տեղափոխման արգելքը (*Elli Poluhas Dödsbo v. Sweden*, § 24); մոր իրավունքը ներկա լինելու իր մահացած նորածին երեխայի հուղարկավորության արարողությանը և այնուհետև երեխայի մարմնի տեղափոխումը համապատասխան փոխադրման միջոցով (*Hadri-Vionnet v. Switzerland*, § 52)
- հղիության արհեստական ընդհատման արգելք՝ առողջության պահպանման և բարեկեցության սկզբունքներից ելնելով, չնայած հոդված 8-ը չի կարող մեկնաբանվել որպես հղիության արհեստական ընդհատման իրավունքը թույլատրող (*A, B and C v. Ireland* [ՄՊ], §§ 214 և 216)
- որոշ հանգամանքներում քաղաքացիության կամայական մերժումը, չնայած որոշակի ազգություն ձեռք բերելու իրավունքը, որպես այդպիսին, չի երաշխավորվում Կոնվենցիայի կողմից (*Karashev and family v. Finland* (որոշում)):

293. Միևնույն հոդված 8-ն ապահովում է այն ոլորտը, որտեղ անձինք կարող են ազատորեն հետևել իրենց անհատականության զարգացմանն ու ինքնադրսնորմանը (*Brüggemann and Scheuten v. Germany*, § 55), այն սահմանափակված չէ այսպիսի չափանիշներով, որոնց ազդեցությունը զգացվում է մարդկանց վրա իրենց տանը կամ սեփական տարածքներում. գոյություն ունի փոխսպառքակցության գոտի անհատի և այլ անձանց միջև (*P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, §§ 56-57):

294. Յուրաքանչյուր գործողություն չէ, որևէ ազդելով ֆիզիկական և բարոյական ամբողջականության վրա, միջամտություն է անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին: Այսուամենայնիվ, վերաբերմունքը, որը չի հասնում հոդված 3-ով նախատեսված դաժանության շեմին, կարող է խախտել հոդված 8-ը անձնական կյանքի տեսանկյունից այն դեպքում, եթե բավարար չափով առկա են ֆիզիկական և բարոյական ամբողջականության վրա ազդող

բացասական արդյունքներ (*Costello-Roberts v. the United Kingdom*, § 36): Որոշակի հանգամանքներում հոդված 8-ը կարող է երաշխավորել պաշպանություն կալանքի այնպիսի պայմանների նկատմամբ, որոնք չունեն հոդված 3-ով նախատեսված դաժանության մակարդակը (*Raninen v. Finland*, § 63):

#### (գ) «Ընտանեկան կյանք»-ի ոլորտը

295. Ընտանեկան կյանքի եզրույթը ինքնուրույն հասկացություն է (*Marckx v. Belgium*, Դատարանի վճիռ, § 31, և *Marckx v. Belgium*, Յանձնաժողովի ժողովածու, § 69): Յետևաբար, ընտանեկան կյանքի առկայությունը հիմնականում փաստացի հանգամանք է, որը հիմնվում է սերտ անձնական կապերի առկայության վրա (*K. v. the United Kingdom* (որոշում): Յետևաբար, Դատարանն այդ ընտանեկան կապերը պետք է դիտի որպես *de facto*, օրինակ հայցվորների համատեղ կյանքը, ընտանեկան կյանքի իրավաբանական ճանաչման բացակայության դեպքում (*Johnston and Others v. Ireland*, § 56): Մյուս գործոնները ներառում են հարաբերությունների երկարատևությունը և գույգերի դեպքում, նրանց պատրաստակամությունը ընդհանուր երեխա ունենալու վերաբերյալ (*X, Y and Z v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 36): Կրկին անգամ, քանի դեռ գոյություն չունի ընտանեկան կյանքի սպառիչ սահմանում, Դատարանի նախադեպային իրավունքը վերաբերում է հետևյալին՝

#### Ծնող դառնալու իրավունք

296. Ինչպես «անձնական կյանք»-ի գաղափարը, «ընտանեկան կյանք» գաղափարը նույնպես ներառում է գենետիկ ծնողներ դառնալու որոշումները հարգելու իրավունքը (*Dickson v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 66): Յետևաբար, գույգի իրավունքը օգտագործելու բժշկական աջակցությամբ ծնունդ տալուն, ընկնում է հոդված 8-ի շրջանակների ներքո՝ որպես անձնական և ընտանեկան կյանքի արտահայտում (*S.H. and Others v. Austria*, § 60): Այնուամենայնիվ, հոդված 8-ի դրույթները, առանձին վերցված, չեն երաշխավորում ընտանիք կազմելու կամ որդեգրելու իրավունքը (*E.B. v. France* [ՄՊ]):

#### Երեխաների վերաբերյալ

297. Մոր և իր երեխայի միջև բնական կապի վերաբերյալ, տե՛ս՝ *Marckx v. Belgium*, § 31, և *Kearns v. France*, § 72:

298. Ամուսնությունից ծնված երեխան *ipso jure* հանդիսանում է հարաբերությունների մի մասը, հետևաբար երեխայի ծնվելու պահից սկսած և այդ իսկ փաստից ելելով գոյություն ունի երեխայի և ծնողների միջև կապ, որն ել առաջացնում է ընտանեկան կյանք, որը հնարավոր չէ փլուզել հետագա իրադարձություններով՝ բացառությամբ որոշակի դեպքերում (*Ahmut v. the Netherlands*, § 60; *Gül v. Switzerland*, § 32; *Berrehab v. the Netherlands*, § 21; և *Hokkanen v. Finland*, § 54):

299. Կենսաբանական հոր և ամուսնությունից դուրս ծնված իր երեխայի առնչությամբ համապատասխան գործոններն են՝ համատեղ բնակությունը, ծնողների միջև հարաբերությունների բնույթը և երեխային նկատմամբ իր հետաքրքրությունը (*Keegan v. Ireland*, §§ 42-45; *M.B. v. the United Kingdom* (որոշում); *Nylund v. Finland* (որոշում); *L. v. the Netherlands*, §§ 37-40; և *Shavdarov v. Bulgaria*, § 40):

300. Ընդհանուր առմամբ, այնուամենայնիվ, համատեղ բնակությունը չի հանդիսանում *sine qua non* ընտանեկան կյանք երեխաների և ծնողների միջև (*Berrehab v. the Netherlands*, § 21):

301. Ինչ վերաբերում է որդեգոված երեխաներին և նրանց որդեգորդ ծնողներին, տե՛ս՝ *X v. France* (որոշում); *X v. Belgium and the Netherlands* (որոշում); և *Pini and Others v. Romania*, §§ 139-40 և 143-48, օրինական և իրական որդեգորդ կարող է ստեղծել «ընտանեկան կյանք», նոյնիսկ համատեղ բնակության կամ որդեգրած երեխաների և նրանց որդեգորդ ծնողների միջև որևէ իրական կապերի բացակայության դեպքում (*ibid.*, §§ 143-48):

302. Դատարանը կարող է ճանաչել *de facto* «ընտանեկան կյանք»-ի առկայություն խնամող ծնողների և իրենց հետ ապրող երեխայի միջև, հաշվի առնելով իրար հետ անցկացրած ժամանակը, հարաբերությունների որակը և ծնողի դերը երեխայի կյանքում (*Moretti and Benedetti v. Italy*, §§ 48-52):

303. Երեխայի և մերձավոր բարեկամների, ինչպիսիք են տատիկները, պապիկները և թոռները, միջև կապի վերաբերյալ (քանի որ բարեկամները կարող են ունենալ նշանակալից դեր ընտանեկան կյանքում). տե՛ս *Price v. the United Kingdom* (որոշում), և *Bronda v. Italy*, § 51:

304. Ընտանեկան կյանքը չի ավարտվում, եթե երեխան վերցվում է խնամքի տակ (*Johansen v. Norway*, § 52) կամ եթե ծնողներն ամուսնալուծվում են (*Mustafa and Armagan Akin v. Turkey*, § 19):

305. Արտագաղթի դեպքում ծնողների և մեծահասակ երեխաների միջև առկա չեղական կյանք, քանի դեռ նրանք չեն կարող ցուցաբերել սովորական զգացմունքային կապերից բացի նաև հավելյալ կախվածության տարրեր (*Slivenko v. Latvia* [ՄՊ], § 97, և *Kwakye-Nti and Dufie v. the Netherlands* (որոշում)): Այնուամենայնիվ, այսպիսի կապերը կարող են հաշվի առնել «անձնական կյանք»-ի շրջանակներում (*Slivenko v. Latvia* [ՄՊ], § 97): Դատարանն որոշում է կայացրել մի քանի դեպքերի վերաբերյալ, որոնք առնչվում են մեծահասակ երեխաներին, ովքեր դեռ չեն հիմնել իրենց սեփական ընտանիքը և իրենց հարաբերությունները իրենց ծնողների և այլ մերձավոր ընտանիքի անդամների հետ՝ նույնպես համարելով «ընտանեկան կյանք» (*Maslov v. Austria* [ՄՊ], § 62):

#### Զույգերի վերաբերյալ

306. «Ընտանիք» գաղափարը հոդված 8-ի շրջանակներում չի սահմանափակվում միայն ամուսնության վրա հիմնված հարաբերություններով, այն կարող է ներառել այլ *de facto* ընտանեկան կապեր, որտեղ կողմերն ապրում են միասին ամուսնությունից դուրս (*Johnston and Others v. Ireland*, § 56):

307. Նոյնիսկ համատեղ բնակության բացակայության դեպքում, այն կարող է հանդիսանալ որպես բավարար կապ՝ ընտանեկան կյանք վարելու համար (*Kroon and Others v. the Netherlands*, § 30):

308. Ամուսնությունները, որոնք չեն համապատասխանում պետական օրենքի հետ, չեն հանդիսանում խոչընդոտ ընտանեկան կյանքի համար (*Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, § 63): Զույգը, որն ամուսնացել է զուտ կրոնական կանոններով, որը չի ճանաչվում որպես հրավարանական փաստ պետության օրենքով, կարող է ընկնել հոդված 8-ի «ընտանեկան կյանք»-ի շրջանակների ներքո: Այնուամենայնիվ, հոդված 8-ը

պարտականություն չի դնում Պետության վրա՝ ճանաչելու կրոնական ամուսնությունը, օրինակ՝ ժառանգության իրավունքների և կենսաթոշակների դեպքերում (*Serife Yigit v. Turkey* [ՄՊ], §§ 97-98 և 102):

309. Նշանադրությունն իր բնույթով չի ստեղծում ընտանեկան կյանք (*Wakefield v. the United Kingdom* (որոշում):

310. Համասեռ զույգը, ապրելով կայուն հարաբերություններով, պատկանում է «ընտանեկան կյանք» գաղափարին նույնքան, որքան տարասեռ զույգը (*Schalk and Kopf v. Austria*, §§ 92-94, և *P.B. and J.S. v. Austria*, § 30):

### *Այլ հարաբերությունների վերաբերյալ*

311. Ընտանեկան կյանքը նույնպես կարող է գոյություն ունենալ քույրերի և եղբայրների միջև (*Moustaquim v. Belgium*, § 36, և *Mustafa and Armagan Akin v. Turkey*, § 19) և մորաքույրների, հորաքույրների /հորեղբայրների, մորեղբայրների, զարմիկների/զարմուհիների միջև (*Boyle v. the United Kingdom*, §§ 41-47): Այնուամենակնիվ, ավանդական մոտեցումն այն է, որ մերձավոր հարաբերությունները՝ հակիրճ ձևով հանդիսանալով որպես ընտանեկան կյանք, ըստհանուր առմամբ պատկանում են «անձնական կյանք»-ի ոլորտին (*Znamenskaya v. Russia*, § 27 և նույն տեղում արված հոդումները):

### *Նյութական շահեր*

312. «Ընտանեկան կյանք»-ը չի ներառում սոցիալական, բարոյական կամ մշակութային հարաբերություններ, այն նույնպես բաղկացած է դրամական բնույթ ունեցող հարցերից, ինչպիսիք են օրինակ՝ պահպանման պարտավորությունները և Պայմանավորվող Պետությունների մեծամասնությունների ներպետական իրավական համակարգերում սահմանված «réserve héréditaire»: Դատարանը, այդ իսկ պատճառով, ընդունել է, որ ժառանգության իրավունքը երեխաների և ծնողների, թոռների և տատիկ/պապիկների միջև այսքան սերտորեն կապված է ընտանեկան կյանք գաղափարի հետ, որ ընկնում է հոդված 8-ի շրջանակների ներք (*Marckx v. Belgium*, § 52, և *Pla and Puncernau v. Andorra*, § 26): Յոդված 8-ը, այնուամենայնիվ, չի կարգադրում, որ երեխան ճանաչվի ժառանգ իր մահացած ծնողից հետո՝ ելելով ժառանգության նպատակներից (*Haas v. the Netherlands*, § 43):

313. Դատարանը որոշել է, որ ընտանեկան նպաստ տալը հնարավորություն է տալիս Պետությանը «ցույց տալու իր հարգանքը ընտանեկան կյանքի նկատմամբ» Կոնվենցիայի հոդված 8-ի բովանդակության համաձայն, և այդ իսկ պատճառով, նպաստն ընկնում էայդ դրույթի շրջանակների ներքո (*Fawsie v. Greece*, § 28).

314. «Ընտանեկան կյանք» գաղափարը չի կիրառվում դիմումատուի հարսնացուի մահվան դեպքում երրորդ կողմի դեմ վնասների փոխհատուցման վերաբերյալ ներկայացված հայցին (*Hofmann v. Germany* (որոշում):

#### 4. «Բնակարան» և «նամակագրություն» գաղափարները

##### **Հոդված 8 Անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք**

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգելու իրավունք»

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի հրականացմանը, բացառությամբ այս դեպքերի, եթե դա նախատեսված է օրենքով եւ անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

##### (ա) Հոդված 8-ի շրջանակը

315. Հոդված 8-ն ուղղված է պաշտպանելու անձնական ինքնավարության չորս բնագավառները՝ անձնական կյանքը, ընտանեկան կյանքը, բնակարանը և անձնական նամակագրությունը, սակայն այդ բնագավառներս իրարամերժ չեն և միջամտությունը կարող է լինել միաժամանակ և՝ ընտանեկան և՝ անձնական կյանքին, և՝ բնակարանին ու նամակագրությանը (*Mentes and Others v. Turkey*, § 73; *Klass and Others v. Germany*, § 41; *López Ostra v. Spain*, § 51; and *Margareta and Roger Andersson v. Sweden*, § 72):

##### (բ) «Բնակարան» հասկացության շրջանակը

316. Բնակարանն ինքնուրույն հասկացություն է, և արդյոք որոշակի կացարանը կամ ապրելավայրը հանդիսանում է հոդված 8 (1)-ով երաշխավորված «բնակարան», թե ոչ, կախված է փաստացի հանգամանքներից, մասնավորապես՝ որոշակի վայրի նկատմամբ բավարար և շարունակական կապերի առկայությունից (*Prokopovich v. Russia*, § 36; *Gillow v. the United Kingdom*, § 46; and *McKay-Kopecka v. Poland* (որոշում): Ավելին, «բնակարան» տերմինը հոդված 8-ի անգլերեն տարբերակում չպետք է մեկնաբանվի նեղ իմաստով, այն ժամանակ, եթե ֆրանսերենի համարժեք «domicile» տերմինն ունի ավելի լայն իմաստ (*Niemietz v. Germany*, § 30): Հասկացությունը՝

- վերաբերում է մեկ այլ անձին պատկանող այն տան վրա, որը գրադեցվել է որոշակի ժամկետով ամեն տարի (*Mentes and Others v. Turkey*, § 73): Հոդված 8-ի նպատակներից ելնելով պարտադիր չէ, որ դիմումատուն հանդիսանա տան սեփականատերը
- սահմանափակված չէ օրենքով հաստատված բնակության վայրերի նկատմամբ (*Buckley v. the United Kingdom*, § 54, և *Prokopovich v. Russia*, § 36)
- կարող է, հետևաբար, կիրառվել դիումումատուի կողմից որպես վարձակալ գրադերած սոցիալական բնակարանների նկատմամբ, նույնիսկ եթե ներպետական օրենքով վարձակալության իրավունքն ավարտվել է (*McCann v. the United Kingdom*, § 46)
- սահմանափակված չէ ավանդական բնակության վայրերով և կարող է ներառել օրինակ՝ քարավանները կամ այլ ոչ ֆիքսված բնակության վայրերը

(*Buckley v. the United Kingdom*, Յանձնաժողովի կարծիքը, § 64, և *Chapman v. the United Kingdom* [ՄՊ], §§ 71-74)

- կարող է նույնապես տարածվել երկրորդական տների կամ հանգստյան տների վրա (*Demades v. Turkey*, §§ 32-34)
- անձի գրասենյակի և սեփական տան միջև կամ անձնական և գործնական գործունեության միջև հստակ սահմանման բացակայության դեպքում կարող է կիրառվել գործարար տարածքների վրա (*Niemietz v. Germany*, §§ 29-31)
- կարող է կիրառվել նաև գրանցված կազմակերպության գրասենյակի, մասնաճյուղերի կամ այլ գործնական տարածքների հանդեպ (*Société Colas Est and Others v. France*, § 41)
- չի տարածվում հողակտորի վրա տուն կառուցելու մտադրության վրակամ որոշակի տարածքում որևէ մեկի արմատներ ունենալու փաստի վրա (*Loizidou v. Turkey* (ըստ Ենթայան), § 66)
- չի կիրառվում լվացքատան սենյակի վրա, որը միաժամանակ պատկանում է բնակարանների կոճղի մի քանի սեփականատերերի և ծնավորվել է ժամանակ առ ժամանակ օգտագործման համար (*Chelu v. Romania*, § 45), նկարչի հանդերձարանի վրա (*Hartung v. France* (որոշում) կամ այս հողի վրա, որտեղ տերերը զբաղվում են կամ թույլատրում են զբաղվել սպորտով, օրինակ՝ որսորդությունը՝ *Friend and Others v. the United Kingdom* (որոշում), § 45):

Այնուամենայնիվ, այս դեպքում, երբ «բնակարան» հասկացությունը պահանջվում է կիրառել այնպիսի սեփականության նկատմամբ, որը երբեք կամ հավանաբար երբեք չի զբաղեցվել դիմումատուի կողմից կամ չի զբաղեցվել եական ժամկետով, կապերն այդ սեփականության նկատմամբ բավականին կասկածելի են, որպեսզի խնդիր բարձրացվի հոդված 8-ի սահմաններում (տե՛ս, օրինակ, *Andreou Papi v. Turkey*, § 54): Նման գույք ժառանգելու հնարավորությունը չի հանդիսանում ամուր կապ՝ որպես «բնակարան» վերաբերվելու համար (*Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ], §§ 136-37):

#### (գ) Միջամտության օրինակներ

317. Անձի բնակարանը հարգելու իրավունքի հնարավոր միջամտությունները ներառում են՝
- տան միտուլնավոր ավիրումը (*Selçuk and Asker v. Turkey*, § 86)
  - տեղահանված անձանց տուն վերադառնալու չթույլատրումը (*Cyprus v. Turkey* [ՄՊ], §§ 165- 77)
  - խոլզարկումներ (*Murray v. the United Kingdom*, § 88; *Chappell v. the United Kingdom*, §§ 50 and 51; և *Funke v. France*, § 48) կամ այլ միջամտություններ ոստիկանության կողմից (*Evcen v. the Netherlands* (որոշում), և *Kanthak v. Germany* (որոշում))
  - նախագծային որոշումներ (*Buckley v. the United Kingdom*, § 60) և հարկադիր օտարման կարգադրություններ (*Howard v. the United Kingdom* (որոշում))
  - միջավայրի հետ կապված խնդիրներ (*López Ostra v. Spain*, § 51; *Powell and Rayner v. the United Kingdom*, § 40; և *Deés v. Hungary*, §§ 21-24)

- հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսում (*Klass and Others v. Germany*, § 41)
- տան մի մասը կազմող անձնական իրերը չպահպանելը (*Novoseletskiy v. Ukraine*):

318. Տունը տնօրինելու հետ կապված որոշ միջոցներ, այնուամենայնիվ, քննվում են թիվ 1 Արձանագրության հոդված 1-ի համաձայն: Այն կարող է ներառել՝

- սովորական օտարման դեպքերը (*Mehmet Salih and Abdülsamet Çakmak v. Turkey*, § 22; *Mutlu v. Turkey*, § 23)
- վարձակալության որոշ տեսակներ, ինչպիսին են վարձակալության փուլերը (*Langborger v. Sweden*, § 39):

319. Որոշ միջոցներ, որոնք հանդիսանում են հոդված 8-ի խախտում, պարտադիր չեն, որ հանգեցնեն թիվ 1 Արձանագրության հոդված 1-ի խախտմանը (*Surugiu v. Romania*):

320. Ինչ վերաբերում է դրական պարտավորություններին, բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը կարող է նույնականացնել պետական իշխանությանների կողմից այնպիսի միջոցների ընդունմանը, որոնք կապահովեն այդ իրավունքը նույնիսկ անձերի միջև հարաբերություններում, ինչպիսին է դիմումատուի բնակարանին մուտքի արգելքը և միջամտությունը (*ibid.*, § 59 և նույն տեղում արված հղումները, և *Novoseletskiy v. Ukraine*, § 68):

#### (դ) «ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԽԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՉՐՉԱՆԱԿՐ

321. Նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի նպատակն է պահպանելու անձնական հաղորդակցության գաղտնիությունը (*B.C. v. Switzerland* (որոշում), և այդպիսի մեկնաբանությամբ այն տարածվում է հետևյալ ոլորտների վրա՝

- նամակագրություն անձերի միջև, նույնիսկ երբ ուղարկողը և ստացողը բանտարկյալներ են (*Silver and Others v. the United Kingdom*, § 84, և *Mehmet Nuri Özen and Others v. Turkey*, § 41), ներառելով մաքսատան ծառայողների կողմից փաթեթների բռնագրավումը (*X v. the United Kingdom* (որոշում))
- հեռախոսային խոսակցությունները (*Klass and Others v. Germany*, §§ 21 և 41; *Malone v. the United Kingdom*, § 64; և *Margareta and Roger Andersson v. Sweden*, § 72), ներառելով տեղեկություն նրանց վերաբերյալ, օրինակ՝ դրանց ժամկետը, զանգի տևողությունը և հավաքած համարները (*P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, § 42)
- փեյչերի հաղորդագրությունները (*Taylor-Sabori v. the United Kingdom*)
- ավելի հին Էլեկտրոնային հաղորդագրության միջոցները, օրինակ՝ տելեքսները (*Christie v. the United Kingdom* (որոշում))
- Էլեկտրոնային հաղորդագրությունները և տեղեկությունը՝ ստացած անձնական համացանցի օգտագործումի վերահսկողությունից (*Copland v. the United Kingdom*, §§ 41-42)

- անձնական ռադիո (*X and Y v. Belgium* (որոշում), եթե այն չի գտնվում հանրային ալիքի վրա և մատչելի է բոլորի համար (*B.C. v. Switzerland* (որոշում))
- գործական գործողությունների ընթացքում կամ գործական տարածքում գաղտնի կերպով ձեռք բերած նամակագրությունը (*Kopp v. Switzerland*, § 50, և *Halford v. the United Kingdom*, §§ 44-46)
- Էլեկտրոնային տվյալները, որոնք բռնագրավվել են իրավաբանական գործակալության խուզարկության ընթացքում (*Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, § 45):

322. Նամակագրության բովանդակությունը կապ չունի իրավունքին միջամտության հարցի հետ (*A. v. France*, §§ 35-37, և *Frérot v. France*, § 54):

323. Գոյություն չունի *de minimis* սկզբունք միջամտության համար, նամակի բացումը արդեն իսկ բավական է (*Narinen v. Finland*, § 32):

324. Միև այսօր, Դատարանը պատրաստ էր գտնել հատկապես նամակագրության վերաբերյալ հետևյալ դրական պարտականությունները՝

- հանրային դոմեյնում անձնական խոսակցությունների բացահայտման կանխարգելման պարտականությունը (*Craxi v. Italy* (no. 2), §§ 68-76)
- պարտականություն՝ մատակարարելու բանտարկյալներին գրելու համար անհրաժեշտ պարագաներով (*Cotlet v. Romania*, §§ 60-65):

## 5. «Գույք» հասկացությունը

### **Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին Հոդված. Սեփականության պահպանումը**

«1. Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք:

...»

#### (ա) Պաշտպանված գույք

325. Դիմումատուն կարող է հայտարարել թիվ 1 Արձանագրության հոդված 1-ի խախտման մասին միայն այն դեպքում, եթե վիճարկված որոշումները վերաբերվել են իր «գույքին» սույն դրույթի իմաստով: «Գույք»-ը կարող է լինել «առկա սեփականություն»-ը կամ ակտիվները, ներառյալ նաև այն հայտերը, որոնք դիմումատուն կարող է վիճարկել կամ վերջինս առնվազն ունի սեփականության իրավունքից անարգել օգտվելուց «իրավական ակնկալիք» (*J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 61; *Maltzan and Others v. Germany* (որոշում) [ՄՊ], § 74 (գ); և *Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 35 (գ)):

«Ակնկալիք»-ը համարվում է օրինական, եթե այն հիմնված է օրենսդրական դրույթի կամ քննարկվող գույքի վերաբերյալ իրավական ակտի վրա (*Saghinadze and Others v. Georgia*, § 103):

#### (բ) Ինքնուրույն իմաստ

326. «Գույք» հասկացությունը թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի առաջին մասում ունի ինքնուրույն իմաստ, որը չի սահմանափակում

Նյութական իրերի սեփականությամբ և անկախ է ներպետական օրենսդրության մեջ դասական դասակարգումներից. ակտիվներ հանդիսացող որոշակի այլ իրավունքներ և շահեր կարող են նույնպես դիտարկվել որպես «գույքային իրավունքներ», և, այդահով, «գույք»՝ սույն դրույթի իմաստով: Յուրաքանչյուր գործում քննարկման խնդիր է հանդիսանում այն, թե արդյոք գործի բոլոր հանգամանքները, ընդհանուր առմամբ, շնորհում են դիմումատուին թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով երաշխավորված իրավունք (*Depalle v. France* [ՄՊ], § 62; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ՄՊ], § 63; *Önery-Id-z v. Turkey* [ՄՊ], § 124; *Broniowski v. Poland* [ՄՊ], § 129; *Beyeler v. Italy* [ՄՊ], § 100; և *Iatridis v. Greece* [ՄՊ], § 54):

Ոչ-նյութական ակտիվների դեպքում, Դատարանը հաշվի է առել հատկապես այն փաստը, թե արդյոք քննվող իրավական դիրքորոշումն առաջացրել է ֆինանսական իրավունքներ և շահեր և, հետևաբար, ունեցել է տևական արժեք (*Paeffgen GmbH v. Germany* (որոշում):

#### (գ) Առկա գույք

327. Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը կիրառվում է միայն անձի գոյություն ունեցող սեփականության դեպքում (*Marckx v. Belgium*, § 50, և *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ՄՊ], § 64): Այն չի երաշխավորում սեփականություն ստանալու իրավունքը (*Slivenko and Others v. Latvia* (որոշում) [ՄՊ], § 121, և *Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 35 (բ)):

328. Անձը, ով բողոքարկում է իր սեփականության իրավունքի խախտման դեմ, պետք է առաջին հերթին ցույց տա այն, որ այդպիսի իրավունքը գոյություն ունի (*Pisštorová v. the Czech Republic*, § 38; *Des Fours Walderode v. the Czech Republic* (որոշում); և *Zhilalev v. Russia*, § 131):

329. Որոշելու համար, թե արդյոք դիմումատուն ունի գույքային շահ, որը պաշտպանվում է թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով, Դատարանը պետք է սահմանի դիմումատուի իրավական կարգավիճակը (*J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 61):

#### (դ) Հայցերը և պարտքերը

330. Եթե հայցն ունի գույքային շահի բնույթ, այն կարող է դիտարկվել որպես «ակտիվ» միայն այն դեպքում, եթե ներպետական օրենքում այն ունի բավարար հիմք, օրինակ, եթե առկա է ներպետական դատարաններում հաստատված և լուծված նախադեպ (*Plechanow v. Poland*, § 83; *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ՄՊ], § 94; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ՄՊ], § 65; *Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 52; և *Draon v. France* [ՄՊ], § 68):

331. Պարտքի վերաբերյալ Դատարանի վճիռը, որը ենթակա է կիրառման, հանդիսանում է «գույք» (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, § 59, և *Burdov v. Russia*, § 40):

332. Դատարանի նախադեպը չի սահմանում «իրավական ակնկալիք»-ը որպես «իրական վեճ»-ի կամ «վիճարկելի հայց»-ի առկայության չափանիշ՝ թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի համաձայն (*Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 52, և *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ՄՊ], § 94):

333. Ոչ իրավական ակնկալիքը կարող է առաջանալ միայն այն դեպքում, եթե առկա է վեճ՝ ներպետական օրենքի ճշտ մեկնաբանության և հայցի վերաբերյալ, և դիմումատուների փաստարկները, հետևաբար, մերժվել են

Ներպետական դատարանների կողմից (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ՄՊ], § 65, և *Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 50):

(ե) Մեփականության վերականգնում

334. Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը չի պարտադրում Անդամ Պետություններին մինչև Կոնվենցիայի վավերացումն իրենց փոխանցված սեփականությունը վերադարձնելու ընդհանուր պարտականություն: Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը չի սահմանափակում Պայմանավորվող Կողմերի ազատությունը՝ որոշելու սեփականության վերականգնման շրջանակը և ընտրելու այն պայմանները, որոնց առկայությամբ կվերականգնվեն նախկին սեփականատերերի գույքային իրավունքը:

335. Մասնավորապես, Անդամ Պետություններն ունեն հայեցողության լայն շրջանակ՝ նախկին սեփականատերերի որոշակի տեսակին իրավունքի շնորհումը բացառելու համար: Այն դեպքում, եթե սեփականության իրավունքը բացառվում է նման կարգով, դրա վերականգնման մասին հայցերը չեն կարող հիմք հանդիսանալ «իրավական ակնկալիքի» համար՝ թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի հմաստով:

336. Մյուս կողմից, այն դեպքում, եթե Անդամ Պետությունները վավերացնում են Կոնվենցիան՝ ներառելով թիվ 1 Արձանագրությունը, և ընդունում են համապատասխան օրենսդրություն, որն ապահովում է նախորդ ռեժիմի ընթացքում բռնագրավված սեփականության ամբողջական կամ մասնակի վերականգնումը, ապա այսպիսի օրենսդրությունը թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում պետք է դիտվի որպես նոր գույքային իրավունք ընձեռնող այն անձանց համար, ովքեր բավարարում են իրավունքը ստանալու պահանջները: Նույն մոտեցումը կարող է կիրառվել նաև իրավունքի վերականգնման նախապատրաստական աշխատանքների կամ մինչև վավերացումը գործող օրենսդրությամբ սահմանված փոխհատուցման ընթացակարգի նկատամբ, եթե այդ օրենսդրությունը մնացել է ուժի մեջ Անդամ Պետությունների կողմից թիվ 1 Արձանագրության վավերացումից հետո (*Maltzan and Others v. Germany* (որոշում) [ՄՊ], § 74(η), *Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 35 (η):

337. Սեփականության իրավունքի ճանաչման հույսը, որի արդյունավետ իրականացումն անհնարին էր, չի կարող դիտարկվել որպես «գույք» թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի բովանդակության շրջանակներում. այն չի կարող դիտարկվել նաև որպես պայմանական հայց՝ պայմանի չկատարման հետևանքով (*Malhous v. the Czech Republic* (որոշում) [ՄՊ], և *Kopecký v. Slovakia* [ՄՊ], § 35 (զ):

338. Այն համոզմունքը, որ նախկինում գործող օրենքը կփոխվի ի օգուտ դիմումատուի, չի կարող դիտվել որպես իրավական ակնկալիքի տեսակ՝ թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված նպատակների համար: Գոյություն ունի տարբերություն վերականգնման հույսի, նույնիսկ գիտակցելով, թե ինչ է հասկացվում հույս բառի տակ, և իրավական ակնկալիքի միջև, որը պետք է իր բնույթով լինի ավելի հստակ, քան զուտ հույսը, և պետք է հիմնված լինի իրավական դրույթի կամ իրավական ակտի՝ դատական վճի վրա (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (որոշում) [ՄՊ], § 73, և *Maltzan and Others v. Germany* (որոշում) [ՄՊ], § 112):

(ց) Ապագա եկամուտ

339. Ապագա եկամուտը հանդիսանում է «գույք», այն դեպքում, եթե այն վաստակվել է կամ դրա վերաբերյալ առկա է հայց (*Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom* (որոշում); *Wendenburg v. Germany* (որոշում); *Levänen and Others v. Finland* (որոշում); և *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ՄՊ], § 64):

(է) Մասնագիտական հաճախարժներ

340. Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի կիրառելիությունը տարածվում է մասնագիտական գործունեությունների և նրանց հաճախորդների վրա, քանի որ դրանք հանդիսանում են որոշակի արժեք ունեցող մարմիններ, որոնք բազմաթիվ առումներով ունեն մասնավոր իրավունքի բնույթ, հանդես են գալիս որպես ակտիվներ, հետևաբար, 1-ին հոդվածի նախադասության իմաստից ելնելով՝ գույք (*Lederer v. Germany* (որոշում); *Buzescu v. Romania*, § 81; *Wendenburg and Others v. Germany* (որոշում); *Olbertz v. Germany* (որոշում); *Döring v. Germany* (որոշում); և *Van Marle and Others v. the Netherlands*, § 41):

(ը) Բիզնես լիգնզավորումներ

341. Գործունեություն իրականացնելու համար լիցենզիան հանդիսանում է գույք. դրա անվավեր ճանաչումը հանդիսանում է միջամտություն թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով երաշխավորված իրավունքին (*Megadat.com SRL v. Moldova*, §§ 62-63; *Bimer S.A. v. Moldova*, § 49; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd v. Poland*, § 49; *Capital Bank AD v. Bulgaria*, § 130; and *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, § 53):

(թ) Գնաճ

342. Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը չի դնում Պետության վրա որևէ ընդհանուր պարտավորություն՝ պահպանելու ֆինանսական հաստատություններում ներդրված գումարների գնողականությունը՝ խնայողությունների սխալեմատիկ ինդեքսացիայի միջոցով (*Rudzinska v. Poland* (որոշում); *Gayduk and Others v. Ukraine* (որոշում); և *Ryabykh v. Russia*, § 63):

Այն չի պարտադրում Պետությանը պահպանելու հայցի արժեքը կամ մասնավոր հայցերի նկատմամբ կիրառելու գնաճին համապատասխան պարզ տոկոս (*Todorov v. Bulgaria* (dec.)):

(ժ) Մտավոր սեփականություն

343. Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը կիրառվում է մտավոր սեփականության նկատմամբ (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ՄՊ], § 72).

344. Այն կիրառվում է ապրանքանշանի գրանցման դիմումի նկատմամբ (նույն տեղում, § 78):

(ի) Ընկերության բաժնեմասերը

345. Տնտեսական արժեք ունեցող ընկերության բաժնեմասերը կարող են դիտարկվել որպես գույք (*Olczak v. Poland* (որոշում), § 60, և *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 91):

(լ) Սոցիալական ապահովության նպաստները

346. Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի կիրառման համար անհիմն է տարբերակում դնել հատկացումներից և ոչ հատկացումներից ձևավորված նպաստների միջև:

347. Չնայած Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը չի ներառում սոցիալական ապահովության որևէ վճար ստանալու իրավունք, եթե Պայմանավորվող Պետությունն ունի օրենսդրություն, համաձայն որի նման վճարումն իրականացվում է որպես բարեկեցությանն ուղղված իրավունք, անկախ այն փաստից՝ պայմանական է այն, թե ոչ, այդ օրենսդրությունը պետք է դիտարկվի որպես գույքային իրավունք առաջացնող և այն կընկնի Թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի ներքո այն անձանց համար, որոնք բավարարում են հոդվածի պահանջները (*Stec and Others v. the United Kingdom* (որոշում) [ՄՊ], §§ 53-55; *Andrejeva v. Latvia* [ՄՊ], § 77; և *Moskal v. Poland*, § 38):

### III. ԱՆՀԱՅՈՒԵԼԻՌԱՅՈՒՆ՝ ՀԻՄԿԱՅ ԳԱՆԳԱՏԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻՌԱՅԱՆ ՎՐԱ

#### Ա. ԱԿՆԻՀԱՅՄՈՐԵՆ ԱՆՀԻՄՆ

**Հոդված 35 ֆ 3(ա) Ընդունելիության չափանիշ**

«3. Դատարանը անընդունելի կիամարի ցանկացած անհատական գանգատ Հոդված 34 համապատասխան, եթե այն համարի որ՝

(ա) գանգատը ... ակնհայտորեն անհիմն է ...»

#### 1. Ընդհանուր ներածություն

348. Նույնիսկ այն դեպքում, երբ գանգատը համապատասխանում է Կոնվենցիային և ընդունելիության բոլոր պահանջները բավարարվել են, Դատարանը, այնուամենայնիվ, կարող է հայտարարել գանգատն անընդունելի՝ կապված գործի ըստ Եռթյան քննության հետ: Մինչ օրս ամենատարածված պատճառը եղել է այն, որ գանգատը համարվել է ակնհայտորեն անհիմն: ճիշտ է, որ «ակնհայտորեն» բարի օգտագործումը հոդված 35-ի 3-րդ մասի (ա) կետում կարող է շիրթություն առաջացնել. դրա բառացի դիտարկումը կարող է նշանակել, որ գանգատն անընդունելի կիայտարարվի միայն այն հիմքով, որ ցանկացած միջին մակարդակի կարդացողի համար այն ակնհայտ անհիմաստ և անհիմն է: Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիոն ինստիտուտների հաստատված նախադեպային իրավունքից (այսինքն՝ Դատարանը և մինչև Նոյեմբերի 1998թ. Մարդու իրավունքների Եվրոպական Հանձնաժողովը) պարզ է, որ գործի վերջնական արդյունքի պայմաններում այդ արտահայտությունը պետք է մենկաբանվի ավելի լայնորեն: Փաստորեն, յուրաքանչյուր գանգատ պետք է համարվի «ակնհայտորեն անհիմն», եթե նախնական քննությունը չի բացահայտում

Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների խախտում, որի արդյունքում այն կարող է հայտարարվել անընդունելի ի սկզբան՝ առանց գործի հետագա ըստ եռթյան քննության փուլ անցնելու (արդյունքում Դատարանը կընդունի վճիռ):

349. Այն փաստը, որ Դատարանն գանգատի ակնհայտորեն անհիմ լինելու մասին որոշում կայացնելու համար հաճախ կարիք է ունենում իրավիրելու կողմերին ներկայացնելու առարկություններ և սկսելու երկար և մանրակրկիտ բացատրություն տալու իր որոշումների վերաբերյալ, ոչինչ չի անում՝ դիմումի «ակնհայտորեն» անհիմ քննույթը փոխելու համար (*Mentzen v. Latvia* (dec.)):

350. Ակնհայտորեն անհիմ գանգատների մեծամասնությունը Կոնվենցիայի հոդված 27 և 28 համաձայն հայտարարվում է անընդունելի *de plano* մեկ դատավորի կամ երեք դատավորներից կազմված հանձնաժողովի կողմից: Այսուամենայնիվ, որոշ այդպիսի գանգատներ քննվում են Պալատի կամ նույնիսկ, բացառիկ դեպքերում, Մեծ Պալատի կողմից (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (որոշում) [ՄՊ], և *Demopoulos and Others v. Turkey* (որոշում) [ՄՊ]):

351. «Ակնհայտորեն անհիմ» եզրույթը կարող է կիրառվել ամբողջապես գանգատի հանդեպ կամ գործի համատեքստում որոշակի բողոքի նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով, որոշ դեպքերում, գանգատի մի մասը կարող է մերժվել՝ չորրորդ ատյանի քննույթ ունենալով պատճառով, մինչդեռ մնացած մասը հայտարարվի ընդունելի և նույնիսկ հանգեցնի Կոնվենցիայի խախտման հայտնաբերմանը: Քետևաբար, ավելի ճիշտ է այն ձևակերպել որպես «ակնհայտորեն անհիմ գանգատներ»:

352. «Ակնհայտորեն անհիմ»-ի իմաստը և շրջանակները հասկանալու համար, անհրաժեշտ է հիշել այն, որ Կոնվենցիայի ամբողջ համակարգի հիմնական սկզբունքներից մեկը՝ դա սուբսիդիարության սկզբունք է: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի որոշակի համատեքստում այն նշանակում է, որ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների պաշտպանության և իրականացման պատասխանատվությունն ավելի շատ ընկնում է Պայմանավորվող Պետության, քան Դատարանի վրա: Դատարանը կարող է միջամտել միայն այն դեպքում, եթե ներպետական իշխանությունները չեն կատարել իրենց պարտականությունները (*Scordino v. Italy* (no. 1) [ՄՊ], § 140): Քետևաբար, լավագույնը այն է, որ գործի փաստերը և խնդիրները հետաքննվեն ներպետական մակարդակում այնպես, որ ներպետական իշխանությունները, որոնք ունենալով ուղղակի և շարունակական կապերի հնարավորություն իրենց երկրի հիմնական ուժերի հետ, կարողանան ուղղել Կոնվենցիայի ցանկացած ենթադրյալ խախտում (*Varnava and Others v. Turkey* [ՄՊ], § 164):

353. Ակնհայտորեն անհիմ գանգատները կարող են բաժանվել չորս դասակարգերի՝ «չորրորդ ատյանի» գանգատներ, գանգատներ, որտեղ պարզ կամ ակնհայտ կերպով չկա խախտում, անհիմ գանգատեր և, վերջապես, շիրթեցնող կամ անհմաստ գանգատներ:

## 2. «Չորրորդ ատյան»

354. Դատարան ներկայացված գանգատներից որոշակի տեսակ կազմում են այն գանգատները, որոնք, ընդհանուր առմամբ, դիտարկվում են որպես «չորրորդ ատյանի» գանգատներ: Այս եզրույթը, որը ներառված չէ

Կոնվենցիայի տեքստում և սահմանվել է Կոնվենցիոն ինստիտուտների նախադեպերի միջոցով (*Kemmache v. France* (no. 3), § 44) մի փոքր պարագոքսային է, քանի որ այն շեշտադրում է կատարում այնպիսի երևոյթների վրա, որոնց վրա Դատարանը չի անդրադառնում. վերաբննիչ դատարանը կամ դատարանը չեն կարող չեղյալ համարել ներպետական դատարանների կողմից Կոնվենցիայի վերաբերյալ ընդունված որոշումները կամ վերաբննեն իրենց կողմից լսված գործերը, ինչպես նաև այն չի կարող վերաբննել գործերը այնպես, ինչպես Գերազույն Դատարանը: Չորրորդ ատյանի գանգատները, այդ իսկ պատճառով, կարող են առաջանալ դիմումատուի կողմից Կոնվենցիայով հաստատված դատարանի դերի և իրավական համակարգի բնույթի մասին թյուրիմածության հետևանքում:

355. Չնայած իր առանձնահատկություններին, Կոնվենցիան մնում է միջազգային պայմանագիր, որը ենթարկվում է նույն օրենքներին, ինչպես և այլ միջազգային պայմանագրերը, հատկապես նրանք, որոնք արտացոլված են Վիեննայի Կոնվենցիայում Պայմանագրերի մասին Օրենքում (*Demir and Baykara v. Turkey* [ՄՊ], § 65): Դատարանը, հետևաբար, չի կարող անցնել այն ընդհանուր իրավասությունների սահմանները, որոնք Պայմանավորվող Պետություններն իրենց ինքնիշխան կամքով փոխանցել են իրեն: Այս սահմաններն ամրագրված են Կոնվենցիայի հոդված 19-ով, համաձայն որի՝

«Սույն Կոնվենցիայով և դրան կից Արձանագրություններով Բարձր պայմանավորվող կողմերի ստանձնած պարտականությունների կատարումն ապահովելու համար հիմնվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան...»:

356. Համապատասխանաբար, Դատարանի լիազորությունները սահմանափակվում են միայն Պայմանավորվող Պետությունների կողմից Կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների համաձայն ստանձնած պարտավորությունների համապատասխանության հաստատմաբ: Այսուհետև, Պայմանավորվող Պետությունների իրավական համակարգերում ուղղակի միջամտության լիազորության բացակայության պայմաններում, Դատարանը պետք է հարգի այդ իրավական համակարգերի ինքնավարությունը: Սա նշանակում է, որ Դատարանի խնդիրը չեն քննելու ներպետական դատարանի կողմից ենթադրաբար պատճառած փաստական կամ օրենսդրական սխալները, քանի դեռ այդ խախտումները չեն ոտևահարել Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները և ազատությունները: Այս չի կարող ինքնուրույն գնահատել այն փաստերը, որոնք հանգեցրել են ներպետական դատարանի կողմից այս կամ այն որոշման ընդունմանը: Հակառակ դեպքում, Դատարանը կգործեր իբրև երրորդ և չորրորդ ատյանի դատարան, այսինքն կարիամարվեն իր գործունեության վրա դրված սահմանները (*García Ruiz v. Spain* [ՄՊ], § 28, և *Perlala v. Greece*, § 25):

357. Հիմնվելով Վերոնշյալ նկատառումների վրա, Դատարանը, որպես կանոն, չի կարող կասկածի ենթարկել ներպետական դատարանների որոշումները և եզրակացությունները այն դեպքում, եթե դրանք վերաբերում են՝

- գործի փաստերի հաստատմանը
- ներպետական օրենքի մեկնաբանմանը և կիրառմանը
- դատավարության ժամանակ ապացույցի ընդունելիությանը և գնահատմանը
- քաղաքացիական վեճի արդյունքի եական արդարությանը

- քրեական դատավարություններում մեղադրյալի մեղավորությանը կամ անմեղությունը:

358. Միակ դեպքը, երբ Դատարանը, որպես սույն կանոնից բացառություն, կարող է կասկածի տակ դնել որոշումները և եզրակացություններն այն է, որ դրանք լինեն ակնհայտորեն չպատճառաբանված և ուղղակիորեն ուղղված լինեն արդարադատության և առողջ դատողության դեմ և ինքնին առաջացնեն Կոլվենցիայի խախտում (*Sisojeva and Others v. Latvia* (ցուցակից հանված) [ՄՊ], § 89):

359. Չորրորդ ատյանի գանգատները կարող են ներկայացվել Կոլվենցիայի ցանկացած դրույթի ներքո, անկախ այն իրավական ոլորտից, որին դատավարությունների ներպետական մակարդակում դրանք պատկանում են: Չորրորդ ատյանի գաղափարը կիրառվում է օրինակ հետևյալ դեպքերում՝

- քաղաքացիական գործեր (*García Ruiz v. Spain* [ՄՊ], § 28, և *Pla and Puncernau v. Andorra*, § 26)
- քրեական գործեր (*Perlalav. Greece*, § 25, և *Khan v. the United Kingdom*, § 34)
- հարկային գործեր (*Dukmedjian v. France*, § 71)
- սոցիալական հարցերի հետ կապված գործեր (*Marion v. France*, § 22)
- վարչական գործեր (*Agathos and Others v. Greece*, § 26)
- ընտրական իրավունքներին վերաբերող գործեր (*Adamsons v. Latvia*, § 118)
- ոչ-քաղաքացիների մուտքի, բնակության և տեղափոխման հետ կապված գործեր (*Sisojeva and Others v. Latvia* (գործերի ցուցակից հանվել է) [ՄՊ])

360. Այնուամենայնիվ, չորրորդ ատյանի գանգատների մեծամասնությունը ներկայացված են Կոլվենցիայի հոդված 6§1-ի համաձայն, և վերաբերում են քաղաքացիական և քրեական դատավարություններում «արդար դատաքննության» իրավունքին: Պետք է հիշել այն, որ քանզի այն բավական հաճախ հանդիսանում է դիմումատուի կողմից թյուրիմածության աղբյուր, հոդված 6§1-ով պահանջված «արդարությունը» ոչ թե «նյութական», այլ ընթացակարգային արդարություն է (գաղափարը, որը կես-իրավական, կես-եթիկական է և կարող է միայն կիրառվել դատավորի կողմից) (*Star Cage Epilekta Gevmata and Others v. Greece* (որոշում):

361. Համապատասխանաբար, չորրորդ ատյանի գանգատը Կոլվենցիայի հոդված 6§1-ի համաձայն կմերժվի դատարանի կողմից այն հիմքով, որ դիմումատուն ունի դատավարության մրցակցության իրավունք, որ դատավարության ցանկացած փուլում կարող է ներկայացնել գործի հետ առնչվող փաստարկներ և ապացույցներ, վիճարկել հակառակ կողմի բերված փաստարկներն ու ապացույցները, իր կողմից ներկայացված բոլոր փաստարկները, օբյեկտիվորեն դիտարկումից հետո, առնչվում են գործի լուծմանը և պատշաճ կերպով քննվել և լսվել են դատարանների կողմից և այն, որ վիճարկված որոշման համար ներկայացվել են իրավական և փաստացի պատճառներ և հետևաբար, դատավարությունները, ընդհանուր առմամբ, եղել են արդար (*García Ruiz v. Spain* [ՄՊ], և *Khan v. the United Kingdom*):

### 3. Խախտման պարզ և ակնհայտ բացակայություն

362. Դիմումատուի գանգատը նույնապես կիամարվի ակնհայտորեն անհիմն, նունիսկ եթե ընդունելիության բոլոր ծնական պահանջները բավարարվել են, գանգատը համապատասխանել է Կոնվենցիային, սակայն այն չի հանդիսանում չորրորդ ատյանի գանգատ և առկա չէ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների խախտում: Նման դեպքերում Դատարանի մոտեցումն այն է, որ իրականացնի գանգատի ըստ Եռլեյան քննություն և տա եզրակացություն առ այն, որ առկա չէ խախտում և հայտարարի, որ գանգատն անընդունելի է: Տարբերակվում են երեք տեսակի գանգատ, որոնց վրա տարածվում է նշված մոտեցումը:

#### (ա) Անարդարության կամ կողմնակալության բացակայություն

363. Սուբյեկտիարության սկզբունքի համաձայն, Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնական իրավունքների պաշտպանությունն առաջին հերթին հանդիսանում է ներպետական մարմինների խնդիրը: Հետևաբար, որպես ընդհանուր կանոն, գործի փաստական հանգամանքների հաստատումը և ներպետական օրենքի մեկնարանումը բացառապես ներպետական դատարանների և այլ մարմինների խնդիրն է, որոնց որոշումներն ու եզրակացություններն այս առումով պարտադիր են Դատարանի համար: Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիայի ամբողջ համակարգին ներհատուկ իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության սկզբունքից ելնելով, Դատարանը կարող է և պետք է համոզվի, որ որոշման կայացման գործընթացը, որը հանգեցրել է դիմումատուի կողմից բողոքարկման ենթական գործողության, եղել է արդար և անկողմնակալ (քննարկվող գործընթացը կարող է լինել վարչական, իրավական կամ երկուսը միասին):

364. Հետևաբար, Դատարանը կարող է հայտարարել ակնհայտորեն անհիմն այն գանգատը, որն ըստ Եռլեյան քննություն է իրավասու պետական դատարանների կողմից այնպիսի դատավարություններում, որոնք *a priori* բավարարել են հետևյալ պայմանները (ի հակառակ՝ ապացույցի բացակայության դեպքում):

- դատավարությունները վարվել են ներպետական օրենսդրությամբ նման իրավասություն ունեցող մարմինների առջև,
- դատավարությունները վարվել են ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգային պահանջների համաձայն,
- շահագրգիռ կողմը հնարավորություն է ունեցել բերել փաստարկներ և ապացույցներ, որոնք պատշաճ կերպով քննվել են իրավասու մարմնի կողմից,
- իրավասու մարմինները քննել և հաշվի են առել գործի բոլոր փաստական և իրավական տարրերը, որոնք օբյեկտիվության տեսակետից, անհրաժեշտ են գործի արդար լրւման համար,
- դատավարությունները հանգեցրել են պատշաճ հիմնավորված և պատճառաբանված որոշման:

(բ) Միջոցի և նպատակի միջև անհամաշափության բացակայութունը

365. Այն դեպքում, երբ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքը բացարձակ չէ և ենթակա է սահմանափակումների, որոնք ակնհայտ են (ուղղակիորեն նախատեսված են Կոնվենցիայով) կամ ենթադրելի (սահմանված Դատարանի նախադեպով), ապա Դատարանից հաճախ պահանջվում է գնահատել, թե արդյոք վիճարկվող միջամտութունը համաչափ է, թե ոչ:

366. Համապատասխան սահմանափակումները հստակորեն ձևավորող դրույթների խմբի մեջ կարող է սահմանվել մեկ այլ չորս հոդվածից բաղկացած ենթախումբ՝ հոդված 8՝ անձնական ու ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը, հոդված 9՝ մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքը, հոդված 10՝ ազատորեն արտահայտվելու իրավունքով և հոդված 11՝ խաղաղ հավաքների և միավորման ազատության իրավունքը: Այս բոլոր հոդվածներն ունեն նույն կառուցվածքը. առաջին պարբերությունը սահմանում է քննարկվող հիմնական իրավունքը, մինչդեռ երկրորդ պարբերությունը սահմանում է այն հանգամանքները, որոնց առկայությամբ Պետությունը կարող է սահմանափակել այդ իրավունքի իրականացումը: Երկրորդ պարբերության բառացի ձևակերպումն ամբողջովին նույնատիպ չէ յուրաքանչյուր գործի համար, բայց կառուցվածքը նույն է: Օրինակ՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի հարգելու իրավունքի վերաբերյալ, հոդված 8 § 2 սահմանում է՝

«Զի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

Թիվ 4 Արձանագրության 2-րդ հոդվածը (ազատ տեղաշարժվելու իրավունք) նույնականությունը պատկանում է այս դասակարգին, քանի որ նրա երրորդ պարբերությունը հետևում է նույն մոդելին:

367. Այն դեպքում, երբ Դատարանից պահանջվում է քննության առնել պետական մարմինների կողմից իրականացրած վերոհիշյալ իրավունքներից մեկին միջամտության հարցը, այն միջտ վերլուծում է խնդիրը երեք փուլերով: Եթե իրականում տեղի է ունեցել «միջամտություն» Պետության կողմից (դա մի առանձին խնդիր է, որին անհրաժեշտ է անդրադառնալ առաջին փնտրում է պատասխան հետևյալ երեքհարցերին՝

- արդյո՞ք միջամտությունն իրականացվել է օրենքին համապատասխան, որը եղել է բավական մատչելի և կանխատեսելի,
- եթե այո, արդյո՞ք այն հետապնդել է սպառիչ կերպով թվարկված «իրավաչափ նպատակներից» առևկազն մեկը (ցանկը կարող է թեթևակի տարբերվել՝ կախված է հոդվածից),
- եթե դա այդպես է, արդյո՞ք միջամտությունը «անհրաժեշտ էր ժողովրդավարական հասարակությունում» նպատակին հասնելու համար: Այլ կերպ ասած, առկա է արդյոք համամասնություն նպատակի և քննարկվող սահմանափակումների միջև:

368. Միայն այն դեպքում, եթե նշված երեք հարցերի պատասխանը դրական է, ապա միջամտությունը կիամարվի Կոնվենցիային համապատասխան: Հակառակ դեպքում՝ կարձանագրվի խախտում: Քննելով երրորդ հարցը, Դատարանը պետք է հաշվի առևի Պետության հայեցողության շրջանակը, որը եականորեն կտարբերվի՝ ելնելով գործի հանգամանքներից, պաշտպանվող իրավունքից և միջամտության բնույթից (*Stoll v. Switzerland* [ՄՊ], § 105; *Demir and Baykara v. Turkey* [ՄՊ], § 119; *S. and Marper v. the United Kingdom* [ՄՊ], § 102; և *Mentzen v. Latvia* (որոշում)):

369. Նույն սկզբունքը կիրառվում է ոչ միայն վերը նշված հոդվածների նկատմամբ, այլ նաև Կոնվենցիայի այլ դրույթների մեծամասնության և քննարկվող հոդվածում չնշված ակնհայտ սահմանափակումների նկատմամբ: Օրինակ՝ Կոնվենցիայի հոդված 6Տ1-ում նշվում է, որ արդար դատաքննության իրավունքը, բացարձակ չէ և ենթակա է սահմանափակումների, որոնք թույլատրված են, քանի որ դատարանի մատչելիության իրավունքն իր բնույթով կարգավորվում է Պետության կողմից: Այս տեսանկյունից, Պայմանավորվող Կողմերն ունեն հայեցողության որոշակի շրջանակ, այնուամենայնիվ Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխանության վերաբերյալ վերջնական որոշումն ընդունում է Դատարանը: Դատարանը պետք է բավարարված համարի այն, որ կիրառված սահմանափակումները չեն սահմանափակում կամ նվազեցնում անձի դատարանի մատչելիության իրավունքն այն աստիճան, որ խախտվի իրավունքի ողջ եռթյունը: Ավելին, արդար դատաքննության իրավունքի սահմանափակումը չի համապատասխանում հոդված 6Տ1-ին, եթե այն չի հետապնդում իրավաչափ նպատակ և առկա չէ ողջամիտ համամասնություն՝ հետապնդվող նպատակի և ձեռնարկվող միջոցների միջև (*Cudak v. Lithuania* [ՄՊ], § 55):

370. Եթե գանգատի նախնական քննությունից հետո Դատարանը գտնի, որ վերը նշված պայմանները բավարարված են, և, հաշվի առնելով գործի փաստական հանգամանքները, առկա չէ պարզ համամասնության պակաս Պետության կողմից հետապնդված միջամտության և ձեռնարկված միջոցների միջև, ակնհայտորեն անհիմ հիմքով Դատարանը գանգատը կիայտարարի անընդունելի: Այս դեպքում, անընդունելիության մասին որոշման պատճառները կլինեն նույնատիպ կամ միանման այն պատճառների հետ, որոնք Դատարանը կընդուներ ըստ եռթյան վճիռ կայացնելու դեպքում՝ եզրակացնելով, որ խախտում տեղի չի ունեցել (*Mentzen v. Latvia* (որոշում)):

#### (գ) Այլ համեմատական ռողբակի և էական հարցեր

371. Ի լրումն վերը նկարագրված իրավիճակների, Դատարանը կիայտարարի գանգատն ակնհայտորեն անհիմ, եթե գտնի, որ գործի եռթյանը վերաբերող պատճառներից ելնելով, տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի դրույթի խախտում: Մասնավորապես, առկա են հանգամանքների երկու խումբ՝

երբ առկա է Դատարանի նույնատիպ կամ միանման նախադեպեր, որոնց հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ ներկայիս գործում տեղի չի ունենցել Կոնվենցիայի խախտում (*Galev and Others v. Bulgaria* (որոշում));

– երբ, չնայած չկան նախորդ որոշումներ, որոնք ուղղակիորեն և առանձնահատուկ կերպով կապ ունեն խնդրի հետ, Դատարանը, հիմնվելով նախադեպի վրա, կարող է եզրակացնել, որ ներկայիս գործում տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի խախտում (*Hartung v. France* (որոշում)):

372. Հանգամանքների յուրաքանչյուր խմբում, Դատարանը կարող է մանրամասնորեն ուսումնասիրել գործի փաստական հանգամանքները և առնչվող այլ փաստեր (*Collins and Akaziebie v. Sweden* (որոշում)):

**4. Անհիմն գանգատներ. ապացույցների պակաս**

373. Դատարանի առջև իրականացվող դատավարություններն իրենց բնույթով մրցակցային են: Յետևաբար, կողմերը՝ դիմումատուն և պատասխանող կառավարությունը, պետք է հիմնավորեն իրենց կողմից բերված փաստերն (Դատարան ներկայացնելով անհրաժեշտ փաստացի ապացույցները) ու իրավական փաստարկները (բացատրելով, թե ինչու, իրենց կարծիքով, առկա է կամ առկա չէ Կոնվենցիայի խախտում):

374. Դատարանի Կանոնակարգի 47-րդ Կանոնի համապատասխան մասերը, որոնք կարգավորում են անհատական գանգատի բովանդակությունը, հետևյալն են սահմանում՝

«Յուրաքանչյուր գանգատ Կոնվենցիայի հորված 34-ի համաձայն պետք է ներկայացվի Քարտուղարության կողմից տրված դիմումի ձևով, եթե միայն Բաժնի Նախագահը հակառակ որոշում չկայացնի: Այս սահմանում Է՝

1. ....

(դ) փաստերի հակիրճ շարադրանք;

(ե) Կոնվենցիայի ենթադրվող խախտումների և առնչվող փաստարկների հակիրճ շարադրանք;

...;

(է) դիմումի առարկան;

և կից

(ը) դիմումի առարկայի հետ առնչվող փաստաթղթերի պատճեները, հատկապես որոշումները, իրավական կամ Էլ ոչ:

...

4.Այս Կանոնի պարերություն 1-ում սահմանված պահանջների կատարման ձախողումը կարող է հանգեցնել Դատարանի կողմից դիմումի չքննելու որոշմանը»:

375. Ի լրումն, Դատարանի Կանոնակարգի 44(գ) Կանոնի 1-ի մասի համաձայն՝

«Եթե կողմին չի հաջողվում Դատարանի կողմից պահանջված ապացույցը ներկայացնել կամ տեղեկատվություն տրամադրել կամ Էլ առնչվող տեղեկատվությունը իր կամքով իրապարակել, կամ Էլ նրան չի հաջողվում արդյունավետ կերպով մասնակցել դատավարթյուններում, Դատարանը կարող է այնպիսի եզրակացություններ անել, որոնք հարման գտնի»:

376. Եթե վերը նշված պայմանները կատարված չեն, Դատարանը կհայտարարի գանգատն անընդունելի՝ ակնհայտորեն անհիմն լինելու հիմքով: Մասնավորապես, առկա են հանգամանքների երկու խումբ՝

– Եթե դիմումատուն ուղղակի վկայակոչել է Կոնվենցիայի մեկ կամ ավել դրույթ, առանց բացատրություն տալու, թե ինչպես են տեղի ունեցել

խախտումները, եթե դրանք ակնհայտ չեն գործի փաստերից (*Trofimchuk v. Ukraine* (որոշում), և *Baillard v. France*(որոշում)

- Եթե դիմումատուն չի հիշատակել կամ հրաժարվել է ներկայացնել փաստաթղթային ապացույցներ ի հավաստում իր հայտարարությունների (մասնավորապես՝ դատարանների և այլ ներպետական մարմինների որոշումները), եթե առկա են իր հսկողությունից վեր բացառիկ հանգամանքներ, որոնք խոչընդոտում են իրեն դա անելուց, օդիսակ՝ եթե բանտի իշխանությունը մերժում է բանտարկյալի գործերից փաստաթղթեր փոխանցել Դատարանին:

### 5. Շփոթեցնող կամ անիմաստ գանգատներ

377. Դատարանը որպես ակնհայտորեն անհիմ կմերժի այն գանգատները, որոնք այսքան շփոթեցնող են, որ օբյեկտիվորեն անհիմ է հասկանալ դիմումատուի կողմից բողոքարկած փաստերի և բողոքների իմաստը, որոնք նա ցանկանում են ներկայացնել Դատարան: Նույնը կիրառվում է անիմաստ գանգատների նկատմամբ, այսինքն այսպիսի գանգատներ, որոնք վերաբերում են օբյեկտիվորեն անհիմ արքայի ակնհայտորեն հորինված կամ իմաստազուրկ փաստերին: Այս դեպքում այն, որ առկա չէ Կոնվենցիայի խախտում, ակնհայտ կիմի ցանկացած, նույնիսկ իրավաբանական կրթություն չունեցող կարդացողին:

## Բ. Ոչ եական կորուստ

### Հոդված 35Ճ3(ա) Ընդունելիության չափանիշ

«3. Դատարանը անընդունելի կիմարի ցանկացած անհատական գանգատ Հոդված 34 համապատասխան, եթե այն համարի որ՝

...

(բ) դիմողը չի կրել զգալի կորուստ, Կոնվենցիայի և նրան կից Արձանագրության մեջ սահմանված մարդու իրավունքները հարգելու համար պահանջվում է դիմումը քննումը ըստ եռթյան և սահմանում է, որ ոչ մի գործ չի կարող մերժվել՝ ներպետական դատարանի ոչ պատշաճ կերպով քննելու հիմունքներից ելնելով»:

### 1. Նոր չափանիշի նախադրյալը

378. 2010թ. հունիսի 1-ին թիվ 14 Արձանագրության ուժի մեջ մտնելու հետո ընդունելիության նոր չափանիշը է ավելանում հոդված 35-ով նախատեսված չափանիշներին: Արձանագրության հոդված 20-ի համաձայն, նոր դրույթը կկիրառվի Դատարանին ներայացված բոլոր գանգատների նկատմամբ, բացի ընդունելի հայտարարված գանգատներից: Միևնույն ժամանակ կիրառել է նոր չափանիշը ընդունելիության 9 որոշումների վերաբերյալ *Ionescu v. Romania* (որոշում), §§ 28-41; *Korolev v. Russia* (որոշում); *Vasilchenko v. Russia*, §§ 49-51; *Rinck v. France* (որոշում); *Holub v. the Czech Republic* (որոշում); *Gaftoniuc v. Romania* (որոշում); *Matoušek v. the Czech Republic* (որոշում); և *Čavajda v. the Czech Republic* (որոշում):

Ավելին, երկու վճիռներում Դատարանը մերժել է կառավարության առարկությունը՝ հիմնվելով անընդունելիության նոր չափանիշի վրա (*Gaglione*

*and Others v. Italy, §§ 14-19, և Sancho Cruz and 14 other "Agrarian Reform" cases v. Portugal, §§ 22-36):*

Այս չափանիշի ներդրումը պայմանավորված էր Դատարանի աշխատանքին մշտապես ավելացող գագատներով: Այն Դատարանին տալիս է լրացուցիչ գործիք, որը պետք է օգնի կենտրոնանալ այն գործերի վրա, որոնք երաշխավորում են ըստ Եռլեյան քննություն: Այլ կերպ ասած, այն թույլ է տալիս Դատարանին մերժել այն գործերը, որոնք համարվում են «ոչ եական» այն սկզբունքին համաձայն, որով դատավորները չպիտի առնչվեն նման գործերի հետ (*«de minimis non curat praetor»*):

379. «*de minimis*» գաղափարը, չինելով պաշտոնապես Մարդու իրավունքների Եվրոպական Կոնվենցիայի մասը մինչ հունիսի 1, 2010թ., այնուամենայնիվ այն Յանձնաժողովի մի քանի տարակարծիք վճիռներում չեղյալ է համարվել (տե՛ս *Eyoux-Priso v. France* (որոշում); *H.F. K.-F. v. Germany* (որոշում); և *Lechesne v. France* (որոշում)) և Դատարանի (տե՛ս, օրինակ, *Dudgeon v. the United Kingdom; O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [ՄՊ]; և *Micallef v. Malta* [ՄՊ]) և նաև կառավարությունների կողմից արված դիտարկումները ներկայացված Դատարանին (տե՛ս, օրինակ, *Koumoutsea and Others v. Greece* (որոշում)):

## 2. Շրջանակը

380. Հոդված 35 § 3 (բ) բաղկացած է երեք տարրեր տարրերից: Առաջին հերթին, ընդունելիության չափանիշն ինքնին՝ Դատարանը կարող է հայտարարել անընդունելի ցանկացած անհատական գանգատ, եթե դիմումատուն չի կրու եական կորուստ: Դրան հաջորդում են երկու երաշխիքային պայմաններ: Առաջին՝ Դատարանը չի կարող հայտարարել գանգատն անընդունելի լինելու մասին, եթե հարգանքը մարդու իրավունքների նկատմամբ պահանջում է գանգատի ըստ Եռլեյան քննություն: Երկրորդ՝ ոչ մի գործ չի կարող մերժվել այս նոր չափանիշի համաձայն, որը պատշաճ կերպով չի քննվել ներպետական իշխանության կողմից:

381. Դատարանը միակ իրավասու մարմինն է, որը մեկնաբանում է նոր ընդունելիության պահանջը և որոշում է կայացնում գանգատի վերաբերյալ: Ուժի մեջ մտնելուց հետո առաջին երկու տարիների ընթացքում չափանիշի կիրառումը դրված է Պալատների և Մեծ Պալատի վրա (Թիվ 14 Արձանագրության հոդված 20 § 2), որոնք կսահմանեն հստակ նախադեպային սկզբունքները՝ կոնկրետ կոնտեքստեներում օգտագործվելու համար:

## 3. Արդյոք դիմումատուն կրել է զգալի կորուստ

382. «Զգալի կորուստ»-ը մի եզրույթ է, որը կարող է և պահանջում է մեկնաբանություն՝ սահմանելով օբյեկտիվ չափանիշ Դատարանի նախադեպային իրավունքի աստիճանաբար գարգացման միջոցով: Այս եզրույթը տալիս է Դատարանին որոշակի ճկունություն, ի հավելումն արդեն գոյություն ունեցող սահմանված ընդունելիության չափանիշների (տե՛ս՝ Բացատրական գեկույցը Թիվ 14 Աձանագրության, CETS No. 194, §§ 78 և 80): Նոր չափանիշի հիմքում ընկած է այն միտքը, որ իրավունքի խախտումը, անկախ գույտ իրավական տեսանկյունից, պետք է լինի նվազագույն

աստիճանի, որպեսզի միջազգային դատարանը գործը քննության առնի (*Korolev v. Russia* (որոշում)):

383. Զափանիշի բնորոշման մեջ հատկանշական է այն վնասը, որը դիմումատուն ներպետական մակարդակում արդեն կրել է: Ուշադրության արժանի գործոններն այստեղ դիմումատուի վրա գործող ֆինանսական ազդեցությունն են չնայած այլ գործոնների ազդեցությունը նույնպես չի բացառվում (տե՛ս *Bock v. Germany* (որոշում) թարմ օրինակ է հանդիսանում աննշան ֆինանսական հարցի քննության հետևանքով գործի անընդունելիությունը: *Ionescu v. Romania* (որոշում) գործում, Դատարանը համարել է, որ դիմումատուին հասցրած ֆինանսական վնասը՝ 90 եվրո, խոշոր չէր, և որևէ հիմք չկար ենթադրելու, որ այս գումարի հետևանքով կրած կորուստը դիմումատուի անձնական կյանքի վրա որևէ լուրջ հետևանք է թողել: *Korolev v. Russia* (որոշում) գործում, դիմումատուի բողոքները բացառապես վերաբերել են ներպետական դատարանի որոշմամաբ դիմումատուին վճարվելիք մեկ եվրոյիշ քիչ գումարին, որն ել պաշտպանության կողմը չի վճարել: *Vasilchenko v. Russia* գործում դիմումատուն բողոքել էր, որ իրեն վճարվելիք 12 եվրո գումարի կապակցությամբ համապատասխան մարմինները հարկադրանքի միջոց չեն կիրառել: *Rinck v. France* (որոշում) գործում վիճարկվող գումարը կազմում էր 150 եվրո՝ ի հավելումն ծախսերի համար նախատեսված 22 եվրոյի: Տվյալ գործով որևէ հինք չկար ենթադրելու, որ այս գումարը դիմումատուի անձնական կյանքի համար կարող էր լուրջ հետևանքը ունենալ: *Gaftoniuc v. Romania* (որոշում) գործում գումարը, որը պետք էր դիմումատուն ստանար, կազմում էր 25 եվրո: Այնուամենայնիվ, Դատարանը պետք է ի նկատի ունենա, որ նյութական վնասի հետևանքները վերացական ծնով չպետք գնահատվեն. Նույնիսկ, աննշան նյութական վնասը՝ կապված անձի որոշակի դրությունից կամ ել երկրի կամ շրջանի տևական իրավիճակներից, որտեղ տվյալ անձը ապրում է:

384. Ինչևէ, Դատարանը գիտակցում է, որ քննարկվող նյութական վնասը, դիմումատուի կողմից եական վնաս կրելու հարցը որոշելիս, միակ հանգամանքը չե: Իրականում, Կոնվենցիայի խախտումը կարող է վերաբերել սկզբունքի հետ կապված խնդիրների և այդպիսով եական վնաս պատճառել առանձ գույքային հարցեր շոշափելու (*Korolev v. Russia* (որոշում)): Դիմումատուի կողմից ենթադրյալ հախտման հետևանքների վերաբերյալ սուբյեկտիվ ընկալումը պետք է արդարացվի գործի օբյեկտիվ տեսանկյունից: Նման մոտեցումը կիրառվել է *Rinck v. France* (որոշում) գործում, որտեղ Դատարանը համարել էր, որ դիմումատուի վարորդական իրավունքի մեկ միավորի կորուստը եական ազդեցություն չի ունեցել դիմումատուի անձնական դրության վրա, նույնիսկ եթե դիմումատուն այն համարել է սկզբունքային խնդիր:

*Holub v. the Czech Republic* (որոշում), *Matoušek v. the Czech Republic* (որոշում), և *Čavajda v. the Czech Republic* գործերում Դատարանն իր որոշումները պատճառաբանել է այն հիմքով, որ այլ կողմերի չափարտված առարկությունները չեն պարունակել գործին առնչվող որևէ նորություն և Սահմանադրական Դատարանի որոշումը յուրաքանչյուր գործով չի հիմնվել այդ առարկությունների վրա, այսպիսով դիմումատուները 35§3 (բ) հոդվածի իմաստով եական վնաս չեն կրել:

Յակառակ մոտեցումն է ցուցաբերվել *Gaglione and Others v. Italy* գործում, որտեղ Դատարանը չի համաձայնվել կառավարության այն պնդման հետ, որի համաձայն դիմումատուն Եական վնաս չի կրել, քանի որ գործը վերաբերում էր 65% դիմումներով նվազագույնը ինև ամիս ժամկետով փոխհատուցումն ուշացնելուն: *Sancho Cruz and 14 other "Agrarian Reform" cases v. Portugal* գործում ևս, Դատարանը համարել է, որ երկու դիմումներում, որտեղ կառավարությունը առարկություն է ներկայացրել, հիմնվելով նոր չափանիշի վրա, դիմումատուները Եական վնաս են կրել, որի փոխհատուցման չափերը զգալի թվեր են կազմել:

#### 4. Պաշտպանության երկու երաշխիք

(ա) Արդյո՞ք մարդու իրավունքները հարգելու սկզբունքը պահանջում է գործի ըստ եռթյան քննություն

385. Երկրորդ մասը պաշտպանության երաշխիքն է (տե՛ս՝ 14-րդ Արձանագրության Բացատրական գեկույցը, § 81), որի համաձայն դիմումը անընդունելի չի համարվի, եթե Կոնվենցիայով կամ դրան կից Արձանագրություններով սահմանված մարդու իրավունքները հարգելու սկզբունքը պահանջում է գործի ըստ եռթյան քննություն: Այս մասի բնորոշումը սահմանված է Կոնվենցիայի 37§1 հոդվածի երկրորդ նախադասության մեջ, որտեղ դա կատարում է նույն գործառույթը, ինչը որ այն որոշումները, որով դիմումները հանվում են Դատարանի գործերի ցուցակից: Նույն ձևակերպումը օգտագործվում է Հոդված 39 § 1 կողմերի միջև՝ հաշտության համաձայնության հիման վրա:

386. Կոնվենցիոն մարմինները պարբերաբար մեկնաբանել են այս դրույթները, որպեսզի համապատասխան մարմիններին պարտադրեն շարունակելու գործի քննությունը, հաշվի չառնելով կողմերի միջև համաձայնության գալու փաստը կամ ել մեկ այլ հիքով գործերի ցուցակից դիմումը հանելու փաստը: Այսպիսով, երբ գործում արձարձվում էր Կոնվենցիայի քննությանը վերաբերող ընդհանուր բնույթի հարցեր, ապա դրա հետագա քննությունը անհրաժեշտ էր համարվում (*Tyrer v. the United Kingdom*, Հանձնաժողովի գեկույց, § 2):

387. Ընդհանուր բնույթի նմանատիպ հարցեր, կարող են ծագել, օրինակ այն դեպքում, երբ անհրաժեշտ էր լինում պարզաբանել Կոնվենցիայով սահմանված Պետությունների պարտականությունները կամ անհրաժեշտ էր լինում պատասխանող Պետությանը ստիպելու լուծել կառուցվածքային խնդիրները, որոնց պատճառով այլ անձինք կարող են հայտնվել այն իրավիճակում, ինչ իրավիճակում որ դիմումատուն էր: Այսպիսով, Դատարանը հաճախ է առաջնորդվել 37-րդ և 38-րդ<sup>5</sup> նախկին հոդվածներով, այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյո՞ք գործում արձարձված ընդհանուր խնդիրները արդյունավետորեն արդեն պաշտպանվել կամ պաշտպանվում են և թե արդյո՞ք նմանատիպ հարցերի լուծումը Դատարանը այլ գործերով տվել է (տե՛ս, ի թիվս այլոց, *Cap v. Austria*, §§ 15-18, և *Léger v. France* (հանված է գործերի ցուցակից) [ՄՊ], § 51): Օրինակ՝ երբ Դատարանը արդեն հնարավորություն է ունեցել որոշելու ներպետական մարմինների կողմից ըսթացակարգային կանոնների կիրառման հարցը, և որ գանազոր միայն պատմական բնույթի հարց է եղել, մարդու

5. Յամաձայն Կոնվենցիայի նախկին տեքստի, որը գործել է մինչև թիվ 14 Արձանագրության ուժի մեջ մտնելը:

իրավունքների սկզբունքը նույն գանգատի հետագա քննություն չէր պահանջի: (*Ionescu v. Romania* (որոշ.)): *Holub v. the Czech Republic* (որոշ.) գործում խնդիրը հետևյալն էր. այն փաստը, որ դիմումատուն Սահմանադրական Դատարանում չի ստացել մյուս կողմերի կողմից ներկայացված առարկությունները, դատական պրակտիկայում նախկինում արդեն քննվել էր: (տե՛ս, օրինակ, *Milatová and Others v. the Czech Republic, Mareček v. the Czech Republic, և Vokoun v. the Czech Republic*). *Korolev v. Russia* (որոշ.) գործում Դատարանը հանրային կարգի կարևոր որևէ հիմք չգտավ գործն ըստ եռթյան քննելու համար, առաջին հերթին, որովհետև Դատարանը, շատ անգամ է, նմանատիպ գործերին լուծում տվել, որտեղ արձարձվել են նույն խնդիրները, երկրորդ՝ որովհետև և՝ Դատարանը, և՝ Նախարարների Կոմիտեն բարձրացրել են Ռուսաստանի Դաշնությունում ներպետական վճիռը չկատարելու խնդիրը:

**(ք) Արդյո՞ք գործը պատշաճ կերպով քննվել է ներպետական դատարանում**

388. Դատարանի համար անհնարին կլինի մերժելու աննշան բնույթի դիմումը, եթե գործը ներպետական դատարանում պատշաճ կերպով չի քննվել: Այս դրույթը վերաբերում է սուբսիդիարության սկզբունքին, որը հատկապես սահմանվրած է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածում, որը պահանջում է, ներպետական մակարդակում իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի առկայությունը (*Korolev v. Russia* (որոշ.)). *Holub v. the Czech Republic* (որոշ.) գործում Դատարանը պարզաբանել է, որ ներպետական դատարանների կողմից պետք է պատշաճ կերպով քննված լինի Ստրագրուրգի Դատարանում գտնվող «գործը» (ֆրանսերեն, “*l'affaire*”) ընդհանուր իմաստով, այլ ոչ թե «դիմումը» (ֆրանսերենով, “*l'affaire*”):

389. Ինչ վերաբերում է “պատշաճ կերպով” բարի մենակարանությանը, ապա նոր չափանիշը չի մեկնաբանվի նույն խստությամբ, ինչպես որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն կմենակարանվեն արդար դատաքննության իրավունքի վերաբերյալ պահանջները (*Ionescu v. Romania* (որոշ.)):

## ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ

Դատարանը իր վճիռները և որոշումները կայացնում է Դատարանի երկու պաշտոնական լեզուներով՝ անգլերեն և/կամ ֆրանսերեն։ Ուղեցույցում մեջբերված գործերին վերաբերող ինտերնետային հղումները կապված են վճիռ կամ որոշման թուրիսակի հետ։ Դատարանի վճիռները և որոշումները կարելի են գտնել Դատարանի տվյալների բազայից՝ **HUDOC-ից** Դատարանի կայքում ([www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int))։ HUDOC-ում պարունակվում են նաև շատ կարևոր գործերի թարգմանություններ՝ 20 ոչ պաշտոնական լեզուներով, ինչպես նաև երրորդ կողմերի կողմից ներկայացված գրեթե 100 նախադեպերի առցանց հավաքածու։

Բոլոր մեջբերումները վերաբերում են Դատարանի Պալատի կողմից կայացրած ըստ եռլեյան վճիռներին, միայն եթե այլ բան նշված չէ փակագծերում։ «[ՄՊ]» հապավումը ցույց է տալիս, որ գործը քննել է Մեծ Պալատը։

### —A—

- A, B and C v. Ireland [GC], no. 25579/05, ECHR 2010*  
*A. v. France, 23 November 1993, Series A no. 277-B*  
*A. v. Norway, no. 28070/06, 9 April 2009*  
*A. v. the United Kingdom, 23 September 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-VI*  
*A.D.T. v. the United Kingdom, no. 35765/97, ECHR 2000-IX*  
*Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom, 28 May 1985, Series A no. 94*  
*Adam and Others v. Germany (dec.), no. 290/03, 1 September 2005*  
*Ādamsons v. Latvia, no. 3669/03, 24 June 2008*  
*Adesina v. France (dec.), no. 31398/96, 13 September 1996*  
*Adolf v. Austria, 26 March 1982, Series A no. 49*  
*Aerts v. Belgium, 30 July 1998, Reports 1998-V*  
*Agathos and Others v. Greece, no. 19841/02, 23 September 2004*  
*Agbovi v. Germany (dec.), no. 71759/01, 25 September 2006*  
*AGOSI v. the United Kingdom, 24 October 1986, Series A no. 108*  
*Agrotexim and Others v. Greece, 24 October 1995, Series A no. 330-A*  
*Ahmet Sadik v. Greece, 15 November 1996, Reports 1996-V*  
*Ahmut v. the Netherlands, 28 November 1996, Reports 1996-VI*  
*Ahitinen v. Finland (dec.), no. 48907/99, 31 May 2005*  
*Air Canada v. the United Kingdom, 5 May 1995, Series A no. 316-A*  
*Airey v. Ireland, 9 October 1979, Series A no. 32*  
*Akdivar and Others v. Turkey, 16 September 1996, Reports 1996-IV*  
*Aksoy v. Turkey, 18 December 1996, Reports 1996-VI*  
*Al-Adsani v. the United Kingdom [GC], no. 35763/97, ECHR 2001-XI*  
*Alatulkkila and Others v. Finland, no. 33538/96, 28 July 2005*  
*Alaverdyan v. Armenia (dec.), no. 4523/04, 24 August 2010*  
*Albert and Le Compte v. Belgium, 10 February 1983, Series A no. 58*  
*Aldrian v. Austria, no. 16266/90, Commission decision of 7 May 1990, Decisions and Reports 65*  
*Aleksandr Zaichenko v. Russia, no. 39660/02, 18 February 2010*  
*Aleksanyan v. Russia, no. 46468/06, 22 December 2008*  
*Aliev v. Georgia, no. 522/04, 13 January 2009*  
*Allan v. the United Kingdom (dec.), no. 48539/99, 28 August 2001*  
*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal, nos. 29813/96 and 30229/96, ECHR 2000-I*  
*Al-Moayad v. Germany (dec.), no. 35865/03, 20 February 2007*  
*Al-Nashif v. Bulgaria, no. 50963/99, 20 June 2002*  
*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom, no. 61498/08, ECHR 2010*  
*Amann v. Switzerland [GC], no. 27798/95, ECHR 2000-II*

*Amuur v. France*, 25 June 1996, *Reports* 1996-III  
*An and Others v. Cyprus*, no. 18270/91, Commission decision of 8 October 1991  
*Andrášik and Others v. Slovakia* (dec.), nos. 57984/00 and others, ECHR 2002-IX  
*Andrejeva v. Latvia* [GC], no. 55707/00, ECHR 2009  
*Andreou Papi v. Turkey*, no. 16094/90, 22 September 2009  
*Andronikashvili v. Georgia* (dec.), no. 9297/08, 22 June 2010  
*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], no. 73049/01, ECHR 2007-I  
*Annunziata v. Italy*, no. 24423/03, 7 July 2009  
*Apay v. Turkey* (dec.), no. 3964/05, 11 December 2007  
*APEH Üldözötteinek Szövetsége and Others v. Hungary*, no. 32367/96, ECHR 2000-X  
*Aquilina v. Malta* [GC], no. 25642/94, ECHR 1999-III  
*Arat v. Turkey*, no. 10309/03, 10 November 2009  
*Arslan v. Turkey* (dec.), no. 36747/02, ECHR 2002-X  
*Assanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, ECHR 2004-II  
*Association Les témoins de Jéhovah v. France* (dec.), no. 8916/05, 21 September 2010  
*Athanassoglou and Others v. Switzerland* [GC], no. 27644/95, ECHR 2000-IV  
*Ayuntamiento de Mula v. Spain* (dec.), no. 55346/00, ECHR 2001-I  
*Azinas v. Cyprus* [GC], no. 56679/00, ECHR 2004-III

—B—

*B. v. France*, 25 March 1992, Series A no. 232-C  
*B.C. v. Switzerland*, no. 21353/93, Commission decision of 27 February 1995  
*Bagheri and Maliki v. the Netherlands* (dec.), no. 30164/06, 15 May 2007  
*Baillard v. France* (dec.), no. 6032/04, 25 September 2008  
*Balmer-Schafrath and Others v. Switzerland*, 26 August 1997, *Reports* 1997-IV  
*Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, no. 72596/01, 4 November 2008  
*Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (dec.) [GC], no. 52207/99, ECHR 2001-XII  
*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, 6 December 1988, Series A no. 146  
*Baumann v. France*, no. 33592/96, ECHR 2001-V  
*Bazorkina v. Russia*, no. 69481/01, 27 July 2006  
*Beer and Regan v. Germany* [GC], no. 28934/95, 18 February 1999  
*Beganović v. Croatia*, no. 46423/06, 25 June 2009  
*Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway* (dec.) [GC], nos. 71412/01 and 78166/01, 2 May 2007  
*Belaousof and Others v. Greece*, no. 66296/01, 27 May 2004  
*Belilos v. Switzerland*, 29 April 1988, Series A no. 132  
*Ben Salah Adraqui and Dhaime v. Spain* (dec.), no. 45023/98, ECHR 2000-IV  
*Bendenoun v. France*, 24 February 1994, Series A no. 284  
*Benet Praha, spol. s r.o. v. the Czech Republic* (dec.), no. 38354/06, 28 September 2010  
*Benham v. the United Kingdom* [GC], 10 June 1996, *Reports* 1996-III  
*Bensaid v. the United Kingdom*, no. 44599/98, ECHR 2001-I  
*Benthem v. the Netherlands*, 23 October 1985, Series A no. 97  
*Berdzenishvili v. Russia* (dec.), no. 31697/03, ECHR 2004-II  
*Berić and Others v. Bosnia and Herzegovina* (dec.), nos. 36357/04 and others, 16 October 2007  
*Bernardet v. France* (dec.), no. 31406/96, 27 November 1996  
*Berrehab v. the Netherlands*, 21 June 1988, Series A no. 138  
*Beyeler v. Italy* [GC], no. 33202/96, ECHR 2000-I  
*Beygo v. 46 Member States of the Council of Europe* (dec.), no. 36099/06, 16 June 2009  
*Bigaeva v. Greece*, no. 26713/05, 28 May 2009  
*Bijelić v. Montenegro and Serbia*, no. 11890/05, 28 April 2009  
*Bimer S.A. v. Moldova*, no. 15084/03, 10 July 2007  
*Blagojević v. the Netherlands* (dec.), no. 49032/07, 9 June 2009  
*Blečić v. Croatia* [GC], no. 59532/00, ECHR 2006-III  
*“Blondje” v. the Netherlands* (dec.), no. 7245/09, ECHR 2009  
*Bock v. Germany* (dec.), no. 22051/07, 19 January 2010  
*Boicenco v. Moldova*, no. 41088/05, 11 July 2006  
*Boivin v. 34 Member States of the Council of Europe* (dec.), no. 73250/01, ECHR 2008  
*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], no. 45036/98, ECHR 2005-VI  
*Botta v. Italy*, 24 February 1998, *Reports* 1998-I

- Bottaro v. Italy* (dec.), no. 56298/00, 23 May 2002  
*Bouglame v. Belgium* (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010  
*Bouilloc v. France* (dec.), no. 34489/03, 28 November 2006  
*Bowman v. the United Kingdom*, 19 February 1998, *Reports* 1998-I  
*Boyle v. the United Kingdom*, 28 February 1994, opinion of the Commission, Series A no. 282-B  
*Božinovski v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"* (dec.), no. 68368/01, 1 February 2005  
*Brândușe v. Romania*, no. 6586/03, 7 April 2009  
*Bratři Zátkové, A.S., v. the Czech Republic* (dec.), no. 20862/06, 8 February 2011  
*Bronda v. Italy*, 9 June 1998, *Reports* 1998-IV  
*Broniowski v. Poland* (dec.) [GC], no. 31443/96, ECHR 2002-X  
*Broniowski v. Poland* [GC], no. 31443/96, ECHR 2004-V  
*Brown v. the United Kingdom* (dec.), no. 38644/97, 24 November 1998  
*Brudnicka and Others v. Poland*, no. 54723/00, ECHR 2005-II  
*Brüggemann and Scheuten v. Germany*, no. 6959/75, Commission report of 12 July 1977, DR 10  
*Brumărescu v. Romania* [GC], no. 28342/95, ECHR 1999-VII  
*Brusco v. France*, no. 1466/07, 14 October 2010  
*Brusco v. Italy* (dec.), no. 69789/01, ECHR 2001-IX  
*Buchholz v. Germany*, 6 May 1981, Series A no. 42  
*Buckley v. the United Kingdom*, 25 September 1996, *Reports* 1996-IV  
*Bui Van Thanh and Others v. the United Kingdom* (dec.), no. 16137/90, 12 March 1990  
*Buijen v. Germany*, no. 27804/05, 1 April 2010  
*Buj v. Croatia*, no. 24661/02, 1 June 2006  
*Bulinwar OOD and Hrusanov v. Bulgaria*, no. 66455/01, 12 April 2007  
*Burden v. the United Kingdom* [GC], no. 13378/05, ECHR 2008  
*Burdov v. Russia* (no. 2), no. 33509/04, ECHR 2009  
*Burdov v. Russia*, no. 59498/00, ECHR 2002-III  
*Burghartz v. Switzerland*, 22 February 1994, Series A no. 280-B  
*Büyükdere and Others v. Turkey*, nos. 6162/04 and others, 8 June 2010  
*Buzescu v. Romania*, no. 61302/00, 24 May 2005

—C—

- C.C. v. Spain*, no. 1425/06, 6 October 2009  
*C.W. v. Finland*, no. 17230/90, Commission decision of 9 October 1991  
*Çakıcı v. Turkey* [GC], no. 23657/94, ECHR 1999-IV  
*Çakır and Others v. Cyprus* (dec.), no. 7864/06, 29 April 2010  
*Calcerrada Fornieles and Cabeza Mato v. Spain* (dec.), no. 17512/90, 6 July 1992  
*Caldas Ramírez de Arrellano v. Spain* (dec.), no. 68874/01, ECHR 2003-I  
*Camberrow MM5 AD v. Bulgaria* (dec.), no. 50357/99, 1 April 2004  
*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, 28 June 1984, Series A no. 80  
*Can v. Austria*, 30 September 1985, Series A no. 96  
*Cankoçak v. Turkey*, nos. 25182/94 and 26956/95, 20 February 2001  
*Cantoni v. France* [GC], 15 November 1996, *Reports* 1996-V  
*Capital Bank AD v. Bulgaria*, no. 49429/99, ECHR 2005-XII  
*Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], no. 42184/05, ECHR 2010  
*Castells v. Spain*, 23 April 1992, Series A no. 236  
*Čavajda v. the Czech Republic* (dec.), no. 17696/07, 29 March 2011  
*Çelik v. Turkey* (dec.), no. 52991/99, ECHR 2004-X  
*Celniku v. Greece*, no. 21449/04, 5 July 2007  
*Cereceda Martín and Others v. Spain*, no. 16358/90, Commission decision of 12 October 1992  
*Chapman v. the United Kingdom* [GC], no. 27238/95, ECHR 2001-I  
*Chappell v. the United Kingdom*, 30 March 1989, Series A no. 152-A  
*Chappex v. Switzerland* (dec.), no. 20338/92, 12 October 1994  
*Charzyński v. Poland* (dec.), no. 15212/03, ECHR 2005-V  
*Chaudet v. France*, no. 49037/06, 29 October 2009  
*Chauvy and Others v. France*, no. 64915/01, ECHR 2004-VI  
*Chelu v. Romania*, no. 40274/04, 12 January 2010  
*Chernitsyn v. Russia*, no. 5964/02, 6 April 2006  
*Chevrol v. France*, no. 49636/99, ECHR 2003-III  
*Christie v. the United Kingdom*, no. 21482/93, Commission decision of 27 June 1994, DR 78-B

- Christine Goodwin v. the United Kingdom* [GC], no. 28957/95, ECHR 2002-VI  
*Church of X v. the United Kingdom*, no. 3798/68, Commission decision of 17 December 1968, Collection 29  
*Çinar v. Turkey* (dec.), no. 28602/95, 13 November 2003  
*Ciorap v. Moldova* (no. 2), no. 7481/06, 20 July 2010  
*Ciubotaru v. Moldova*, no. 27138/04, 27 April 2010  
*Ciulla v. Italy*, 22 February 1989, Series A no. 148  
*Ciupercescu v. Romania*, no. 35555/03, 15 June 2010  
*Clinique Mozart Sarl v. France* (dec.), no. 46098/99, 1 July 2003  
*Cocchiarella v. Italy* [GC], no. 64886/01, ECHR 2006-V  
*Colibaba v. Moldova*, no. 29089/06, 23 October 2007  
*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox v. France* (dec.), no. 75218/01, 28 March 2006  
*Collins and Akaziebie v. Sweden* (dec.), no. 23944/05, 8 March 2007  
*Confédération française démocratique du travail v. the European Communities*, no. 8030/77, Commission decision of 10 July 1978, DR 13  
*Connolly v. 15 Member States of the European Union* (dec.), no. 73274/01, 9 December 2008  
*Constantinescu v. Romania*, no. 28871/95, ECHR 2000-VIII  
*Coöperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands* (dec.), no. 13645/05, ECHR 2009  
*Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*, no. 39745/02, 3 April 2007  
*Copland v. the United Kingdom*, no. 62617/00, ECHR 2007-I  
*Coscodar v. Romania* (dec.), no. 36020/06, 9 March 2010  
*Costello-Roberts v. the United Kingdom*, 25 March 1993, Series A no. 247-C  
*Cotleț v. Romania*, no. 38565/97, 3 June 2003  
*Craxi v. Italy* (no. 2), no. 25337/94, 17 July 2003  
*Cudak v. Lithuania* [GC], no. 15869/02, ECHR 2010  
*Cvetković v. Serbia*, no. 17271/04, 10 June 2008  
*Cyprus v. Turkey* [GC], no. 25781/94, ECHR 2001-IV

—D—

- D.B. v. Turkey*, no. 33526/08, 13 July 2010  
*D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], no. 57325/00, ECHR 2007-IV  
*D.J. and A.-K.R. v. Romania* (dec.), no. 34175/05, 20 October 2009  
*Dadouch v. Malta*, no. 38816/07, 20 July 2010  
*Dalban v. Romania* [GC], no. 28114/95, ECHR 1999-VI  
*Dalea v. France* (dec.), no. 964/07, 2 February 2010  
*Dalia v. France*, 19 February 1998, Reports 1998-I  
*De Becker v. Belgium* (dec.), no. 214/56, 9 June 1958  
*De Geouffre de la Pradelle v. France*, 16 December 1992, Series A no. 253-B  
*De Moor v. Belgium*, 23 June 1994, Series A no. 292-A  
*De Pace v. Italy*, no. 22728/03, 17 July 2008  
*De Saedeleer v. Belgium*, no. 27535/04, 24 July 2007  
*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, 18 June 1971, Series A no. 12  
*Deés v. Hungary*, no. 2345/06, 9 November 2010  
*Delle Cave and Corrado v. Italy*, no. 14626/03, 5 June 2007  
*Demades v. Turkey*, no. 16219/90, 31 July 2003  
*Demicoli v. Malta*, 27 August 1991, Series A no. 210  
*Demir and Baykara v. Turkey* [GC], no. 34503/97, ECHR 2008  
*Demirbaş and Others v. Turkey* (dec.), nos. 1093/08 and others, 9 November 2010  
*Demopoulos and Others v. Turkey* (dec.) [GC], nos. 46113/99 and others, ECHR 2010  
*Dennis and Others v. the United Kingdom* (dec.), no. 76573/01, 2 July 2002  
*Depalle v. France* [GC], no. 34044/02, ECHR 2010  
*Depauw v. Belgium* (dec.), no. 2115/04, 15 May 2007  
*Des Fours Walderode v. the Czech Republic* (dec.), no. 40057/98, ECHR 2004-V  
*Deweerd v. Belgium*, 27 February 1980, Series A no. 35  
*Di Giorgio and Others v. Italy* (dec.), no. 35808/03, 29 September 2009  
*Di Salvo v. Italy* (dec.), no. 16098/05, 11 January 2007  
*Di Sante v. Italy* (dec.), no. 56079/00, 24 June 2004  
*Dickson v. the United Kingdom* [GC], no. 44362/04, ECHR 2007-V

*Dimitrescu v. Romania*, nos. 5629/03 and 3028/04, 3 June 2008  
*Dinç v. Turkey* (dec.), no. 42437/98, 22 November 2001  
*Dink v. Turkey*, nos. 2668/07 and others, 14 September 2010  
*Doran v. Ireland*, no. 50389/99, ECHR 2003-X  
*Döring v. Germany* (dec.), no. 37595/97, ECHR 1999-VIII  
*Döşemealtı Belediyesi v. Turkey* (dec.), no. 50108/06, 23 March 2010  
*Draon v. France* [GC], no. 1513/03, 6 October 2005  
*Drijfhout v. the Netherlands* (dec.), no. 51721/09, 22 February 2011  
*Drozd and Janousek v. France and Spain*, 26 June 1992, Series A no. 240  
*Duclos v. France* (dec.), no. 23661/94, 6 April 1995  
*Dudgeon v. the United Kingdom*, 22 October 1981, Series A no. 45  
*Dukmedjian v. France*, no. 60495/00, 31 January 2006  
*Duringer and Grunge v. France* (dec.), nos. 61164/00 and 18589/02, ECHR 2003-II  
*Durini v. Italy*, no. 19217/91, Commission decision of 12 January 1994, DR 76-B

—E—

*E.B. v. France* [GC], no. 43546/02, 22 January 2008  
*E.S. v. Germany*, no. 262/57, Commission decision of 28 August 1957, Yearbook 1  
*Eberhard and M. v. Slovenia*, nos. 8673/05 and 9733/05, 1 December 2009  
*Eckle v. Germany*, 15 July 1982, Series A no. 51  
*Egmez v. Cyprus*, no. 30873/96, ECHR 2000-XII  
*El Majjaoui and Stichting Touba Moskee v. the Netherlands* (striking out) [GC], no. 25525/03, 20 December 2007  
*Ellès and Others v. Switzerland*, no. 12573/06, 16 December 2010  
*Elli Poluhas Dödsbo v. Sweden*, no. 61564/00, ECHR 2006-I  
*Emesa Sugar N.V. v. the Netherlands* (dec.), no. 62023/00, 13 January 2005  
*Emine Araç v. Turkey*, no. 9907/02, 23 September 2008  
*Enea v. Italy* [GC], no. 74912/01, ECHR 2009  
*Engel and Others v. the Netherlands*, 8 June 1976, Series A no. 22  
*Enukidze and Girgviani v. Georgia*, no. 25091/07, 26 April 2011  
*Epözdemir v. Turkey* (dec.), no. 57039/00, 31 January 2002  
*Escoubet v. Belgium* [GC], no. 26780/95, ECHR 1999-VII  
*Evans v. the United Kingdom* [GC], no. 6339/05, ECHR 2007-I  
*Evcen v. the Netherlands*, no. 32603/96, Commission decision of 3 December 1997  
*Eyoum-Priso v. France* (dec.), no. 24352/94, 4 September 1996  
*Ezeh and Connors v. the United Kingdom* [GC], nos. 39665/98 and 40086/98, ECHR 2003-X

—F—

*Fairfield v. the United Kingdom* (dec.), no. 24790/04, ECHR 2005-VI  
*Fakhretdinov and Others v. Russia* (dec.), nos. 26716/09, 67576/09 and 7698/10, 23 September 2010  
*Farcaş v. Romania* (dec.), no. 32596/04, 14 September 2010  
*Fawsie v. Greece*, no. 40080/07, 28 October 2010  
*Fayed v. the United Kingdom*, 21 September 1994, Series A no. 294-B  
*Federation of French Medical Trade Unions and National Federation of Nurses v. France*, no. 10983/84, Commission decision of 12 May 1986, DR 47  
*Fedotova v. Russia*, no. 73225/01, 13 April 2006  
*Feldbrugge v. the Netherlands*, 29 May 1986, Series A no. 99  
*Fener Rum Patrikliği (Ecumenical Patriarchy) v. Turkey* (dec.), no. 14340/05, 12 June 2007  
*Fernie v. the United Kingdom* (dec.), no. 14881/04, 5 January 2006  
*Ferrazzini v. Italy* [GC], no. 44759/98, ECHR 2001-VII  
*Ferreira Alves v. Portugal* (no. 6), no. 46436/06 and 55676/08, 13 April 2010  
*Filipović v. Serbia*, no. 27935/05, 20 November 2007  
*Financial Times Ltd and Others v. the United Kingdom*, no. 821/03, 15 December 2009  
*Findlay v. the United Kingdom*, 25 February 1997, Reports 1997-I  
*Fischer v. Austria* (dec.), no. 27569/02, ECHR 2003-VI  
*Fiume v. Italy*, no. 20774/05, 30 June 2009  
*Fogarty v. the United Kingdom* [GC], no. 37112/97, ECHR 2001-XI

*Folgerø and Others v. Norway* (dec.), no. 15472/02, 14 February 2006  
*Folgerø and Others v. Norway* [GC], no. 15472/02, ECHR 2007-III  
*Foti and Others v. Italy*, 10 December 1982, Series A no. 56  
*Freimanis and Līdums v. Latvia*, nos. 73443/01 and 74860/01, 9 February 2006  
*Frérot v. France*, no. 70204/01, 12 June 2007  
*Fressoz and Roire v. France* [GC], no. 29183/95, ECHR 1999-I  
*Friend and Others v. the United Kingdom* (dec.), nos. 16072/06 and 27809/08, 24 November 2009  
*Funke v. France*, 25 February 1993, Series A no. 256-A

—G—

*Gäfgen v. Germany* [GC], no. 22978/05, ECHR 2010  
*Gaftoniuc v. Romania* (dec.), no. 30934/05, 22 February 2011  
*Gagiu v. Romania*, no. 63258/00, 24 February 2009  
*Gaglione and Others v. Italy*, nos. 45867/07 and others, 21 December 2010  
*Gakiyev and Gakiyeva v. Russia*, no. 3179/05, 23 April 2009  
*Galev and Others v. Bulgaria* (dec.), no. 18324/04, 29 September 2009  
*Galić v. the Netherlands* (dec.), no. 22617/07, 9 June 2009  
*Gallo v. Italy* (dec.), no. 24406/03, 7 July 2009  
*García Ruiz v. Spain* [GC], no. 30544/96, ECHR 1999-I  
*Gardel v. France*, no. 16428/05, 17 December 2009  
*Gas and Dubois v. France* (dec.), no. 25951/07, 31 August 2010  
*Gasparini v. Italy and Belgium* (dec.), no. 10750/03, 12 May 2009  
*Gast and Popp v. Germany*, no. 29357/95, ECHR 2000-II  
*Gayduk and Others v. Ukraine* (dec.), nos. 45526/99 and others, ECHR 2002-VI  
*Gennari v. Italy* (dec.), no. 46956/99, 5 October 2000  
*Genovese v. Italy* (dec.), no. 24407/03, 10 November 2009  
*Gentilhomme, Schaff-Benhadji and Zerouki v. France*, nos. 48205/99, 48207/99 and 48209/99, 14 May 2002  
*Georgiadis v. Greece*, 29 May 1997, Reports 1997-III  
*Georgian Labour Party v. Georgia*, no. 9103/04, ECHR 2008  
*Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb v. Armenia* (dec.), no. 11721/04, 14 April 2009  
*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*, no. 4158/05, ECHR 2010  
*Gillow v. the United Kingdom*, 24 November 1986, Series A no. 109  
*Giummarrà and Others v. France* (dec.), no. 61166/00, 12 June 2001  
*Glass v. the United Kingdom*, no. 61827/00, ECHR 2004-II  
*Glor v. Switzerland*, no. 13444/04, ECHR 2009  
*Gorou v. Greece* (no. 2) [GC], no. 12686/03, 20 March 2009  
*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, no. 62543/00, ECHR 2004-III  
*Goția v. Romania* (dec.), no. 24315/06, 5 October 2010  
*Grădinăr v. Moldova*, no. 7170/02, 8 April 2008  
*Grässer v. Germany* (dec.), no. 66491/01, 16 September 2004  
*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (dec.) [GC], no. 39794/98, ECHR 2002-VII  
*Grecu v. Romania*, no. 75101/01, 30 November 2006  
*Grori v. Albania*, no. 25336/04, 7 July 2009  
*Grzinčič v. Slovenia*, no. 26867/02, 3 May 2007  
*Guerra and Others v. Italy*, 19 February 1998, Reports 1998-I  
*Guillot v. France*, 24 October 1996, Reports 1996-V  
*Guisset v. France*, no. 33933/96, ECHR 2000-IX  
*Gül v. Switzerland*, 19 February 1996, Reports 1996-I  
*Gülmez v. Turkey*, no. 16330/02, 20 May 2008  
*Gurguchiani v. Spain*, no. 16012/06, 15 December 2009  
*Gutfreund v. France*, no. 45681/99, ECHR 2003-VII  
*Güzel Erdagöz v. Turkey*, no. 37483/02, 21 October 2008  
*Guzzardi v. Italy*, 6 November 1980, Series A no. 39

—H—

*H.F. K.-F. v. Germany*, no. 25629/94, Commission decision of 16 January 1996  
*Haas v. Switzerland* (dec.), no. 31322/07, 20 May 2010

- Haas v. Switzerland*, no. 31322/07, 20 January 2011  
*Haas v. the Netherlands*, no. 36983/97, ECHR 2004-I  
*Hadrabová and Others v. the Czech Republic* (dec.), nos. 42165/02 and 466/03, 25 September 2007  
*Hadri-Vionnet v. Switzerland*, no. 55525/00, 14 February 2008  
*Hajduová v. Slovakia*, no. 2660/03, 30 November 2010  
*Halford v. the United Kingdom*, 25 June 1997, *Reports* 1997-III  
*Hamer v. Belgium*, no. 21861/03, ECHR 2007-V  
*Hartman v. the Czech Republic*, no. 53341/99, ECHR 2003-VIII  
*Hartung v. France* (dec.), no. 10231/07, 3 November 2009  
*Harutyunyan v. Armenia*, no. 36549/03, ECHR 2007-III  
*Helmers v. Sweden*, 29 October 1991, Series A no. 212-A  
*Hingitaq 53 and Others v. Denmark* (dec.), no. 18584/04, ECHR 2006-I  
*Hofmann v. Germany* (dec.), no. 1289/09, 23 February 2010  
*Hokkanen v. Finland* (dec.), no. 25159/94, 15 May 1996  
*Hokkanen v. Finland*, 23 September 1994, Series A no. 299-A  
*Holland v. Sweden* (dec.), no. 27700/08, 9 February 2010  
*Holub v. the Czech Republic* (dec.), no. 24880/05, 14 December 2010  
*Holy Monasteries v. Greece*, 9 December 1994, Series A no. 301-A  
*Hornsby v. Greece*, 19 March 1997, *Reports* 1997-II  
*Horsham v. the United Kingdom*, no. 23390/94, Commission decision of 4 September 1995  
*Horvat v. Croatia*, no. 51585/99, ECHR 2001-VIII  
*Hotter v. Austria* (dec.), no. 18206/06, 7 October 2010  
*Houtman and Meeus v. Belgium*, no. 22945/07, 17 March 2009  
*Howard v. the United Kingdom*, no. 10825/84, Commission decision of 18 October 1985, DR 52  
*Humen v. Poland* [GC], no. 26614/95, 15 October 1999  
*Hüseyin Turan v. Turkey*, no. 11529/02, 4 March 2008  
*Hussein v. Albania and 20 Other Contracting States* (dec.), no. 23276/04, 14 March 2006  
*Hutten-Czapska v. Poland* [GC], no. 35014/97, ECHR 2006-VIII

—I—

- I.T.C. Ltd v. Malta* (dec.), no. 2629/06, 11 December 2007  
*Iambor v. Romania* (no. 1), no. 64536/01, 24 June 2008  
*Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom* (dec.), no. 37683/97, ECHR 2000-I  
*Iatridis v. Greece* [GC], no. 31107/96, ECHR 1999-II  
*İçyer v. Turkey* (dec.), no. 18888/02, ECHR 2006-I  
*Ilăscu and Others v. Moldova and Russia* [GC], no. 48787/99, ECHR 2004-VII  
*Illiu and Others v. Belgium* (dec.), no. 14301/08, 19 May 2009  
*Imakayeva v. Russia*, no. 7615/02, ECHR 2006-XIII  
*Imbrioscia v. Switzerland*, 24 November 1993, Series A no. 275  
*Ionescu v. Romania* (dec.), no. 36659/04, 1 June 2010  
*Iordache v. Romania*, no. 6817/02, 14 October 2008  
*İpek v. Turkey* (dec.), no. 39706/98, 7 November 2000  
*Ireland v. the United Kingdom*, 18 January 1978, Series A no. 25  
*Isaak and Others v. Turkey* (dec.), no. 44587/98, 28 September 2006  
*Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*, no. 40998/98, ECHR 2007-V  
*Issa and Others v. Turkey*, no. 31821/96, 16 November 2004  
*Ivan Atanasov v. Bulgaria*, no. 12853/03, 2 December 2010

—J—

- J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [GC], no. 44302/02, ECHR 2007-III  
*Jasinskis v. Latvia*, no. 45744/08, 21 December 2010  
*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina* (dec.), no. 41183/02, ECHR 2005-XII  
*Jensen and Rasmussen v. Denmark* (dec.), no. 52620/99, 20 March 2003  
*Jensen v. Denmark* (dec.), no. 48470/99, ECHR 2001-X  
*Jian v. Romania* (dec.), no. 46640/99, 30 March 2004  
*Johansen v. Norway*, 7 August 1996, *Reports* 1996-III

- John Murray v. the United Kingdom*, 8 February 1996, *Reports* 1996-I  
*Johnston and Others v. Ireland*, 18 December 1986, Series A no. 112  
*Johtti Sapmelaccat Ry and Others v. Finland* (dec.), no. 42969/98, 18 January 2005  
*Jovanović v. Croatia* (dec.), no. 59109/00, ECHR 2002-III  
*Jurisic and Collegium Mehrerau v. Austria*, no. 62539/00, 27 July 2006  
*Jussila v. Finland* [GC], no. 73053/01, ECHR 2006-XIII

—K—

- K. v. the United Kingdom*, no. 11468/85, Commission decision of 15 October 1986, DR 50  
*K.H. and Others v. Slovakia*, no. 32881/04, ECHR 2009  
*K.S. and K.S. AG v. Switzerland*, no. 19117/91, Commission decision of 12 January 1994, DR 76-B  
*Kadiķis v. Latvia* (dec.), no. 47634/99, 29 June 2000  
*Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, ECHR 2002-VI  
*Kamaliyev v. Russia*, no. 52812/07, 3 June 2010  
*Kanthak v. Germany*, no. 12474/86, Commission decision of 11 October 1988, DR 58  
*Karakó v. Hungary*, no. 39311/05, 28 April 2009  
*Karapanagiotou and Others v. Greece*, no. 1571/08, 28 October 2010  
*Karashev and family v. Finland* (dec.), no. 31414/96, 1999 ECHR 1999-II  
*Karner v. Austria*, no. 40016/98, ECHR 2003-IX  
*Karoussiotis v. Portugal*, no. 23205/08, 1 February 2011  
*Kart v. Turkey* [GC], no. 8917/05, 3 December 2009  
*Kaya and Polat v. Turkey* (dec.), nos. 2794/05 and 40345/05, 21 October 2008  
*Kearns v. France*, no. 35991/04, 10 January 2008  
*Keegan v. Ireland*, 26 May 1994, Series A no. 290  
*Kefalas and Others v. Greece*, 8 June 1995, Series A no. 318-A  
*Kemevuako v. the Netherlands* (dec.), no. 65938/09, 1 June 2010  
*Kemmache v. France* (no. 3), 24 November 1994, Series A no. 296-C  
*Kerechashvili v. Georgia* (dec.), no. 5667/02, ECHR 2006-V  
*Kerimov v. Azerbaijan* (dec.), no. 151/03, 28 September 2006  
*Kerojärvi v. Finland*, 19 July 1995, Series A no. 322  
*Khadzhialiyyev and Others v. Russia*, no. 3013/04, 6 November 2008  
*Khan v. the United Kingdom*, no. 35394/97, ECHR 2000-V  
*Khashiyev and Akayeva v. Russia*, nos. 57942/00 and 57945/00, 24 February 2005  
*Kiiskinen v. Finland* (dec.), no. 26323/95, ECHR 1999-V  
*Kikots and Kikota v. Latvia* (dec.), no. 54715/00, 6 June 2002  
*Kipritci v. Turkey*, no. 14294/04, 3 June 2008  
*Klass and Others v. Germany*, 6 September 1978, Series A no. 28  
*Klyakhin v. Russia*, no. 46082/99, 30 November 2004  
*Koç and Tosun v. Turkey* (dec.), no. 23852/04, 13 November 2008  
*Kök v. Turkey*, no. 1855/02, 19 October 2006  
*König v. Germany*, 28 June 1978, Series A no. 27  
*Kopecký v. Slovakia* [GC], no. 44912/98, ECHR 2004-IX  
*Köpke v. Germany* (dec.), no. 420/07, 5 October 2010  
*Kopp v. Switzerland*, 25 March 1998, *Reports* 1998-II  
*Kopylov v. Russia*, no. 3933/04, 29 July 2010  
*Korenjak v. Slovenia* (dec.), no. 463/03, 15 May 2007  
*Korizno v. Latvia* (dec.), no. 68163/01, 28 September 2006  
*Kornakovs v. Latvia*, no. 61005/00, 15 June 2006  
*Korolev v. Russia* (dec.), no. 25551/05, 1 July 2010  
*Koumoutsea and Others v. Greece* (dec.), no. 56625/00, 13 December 2001  
*Kozacioglu v. Turkey* [GC], no. 2334/03, 19 February 2009  
*Kozlova and Smirnova v. Latvia* (dec.), no. 57381/00, ECHR 2001-XI  
*Kroon and Others v. the Netherlands*, 27 October 1994, Series A no. 297-C  
*Kübler v. Germany*, no. 32715/06, 13 January 2011  
*Kudić v. Bosnia and Herzegovina*, no. 28971/05, 9 December 2008  
*Kudla v. Poland* [GC], no. 30210/96, ECHR 2000-XI  
*Kurt v. Turkey*, 25 May 1998, *Reports* 1998-III  
*Kuznetsova v. Russia* (dec.), no. 67579/01, 19 January 2006  
*Kwakye-Nti and Dufie v. the Netherlands* (dec.), no. 31519/96, 7 November 2000

*Kyprianou v. Cyprus* [GC], no. 73797/01, ECHR 2005-XIII

—L—

- L. v. the Netherlands*, no. 45582/99, ECHR 2004-IV  
*L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium*, no. 49230/07, ECHR 2009  
*Laidin v. France* (no. 2), no. 39282/98, 7 January 2003  
*Langborger v. Sweden*, 22 June 1989, Series A no. 155  
*Laska and Lika v. Albania*, nos. 12315/04 and 17605/04, 20 April 2010  
*Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom*, 19 February 1997, *Reports* 1997-I  
*Latak v. Poland* (dec.), no. 52070/08, 12 October 2010  
*Lauko v. Slovakia*, 2 September 1998, *Reports* 1998-VI  
*Le Calvez v. France*, 29 July 1998, *Reports* 1998-V  
*Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, 23 June 1981, Series A no. 43  
*Leander v. Sweden*, 26 March 1987, Series A no. 116  
*Lechesne v. France* (dec.), no. 20264/92, 4 September 1996  
*Lederer v. Germany* (dec.), no. 6213/03, ECHR 2006-VI  
*Léger v. France* (striking out) [GC], no. 19324/02, 30 March 2009  
*Lehtinen v. Finland* (dec.), no. 39076/97, ECHR 1999-VII  
*Lenzing AG v. Germany* (dec.), no. 39025/97, 9 September 1998  
*Lepozić v. Serbia*, no. 13909/05, 6 November 2007  
*Levänen and Others v. Finland* (dec.), no. 34600/03, 11 April 2006  
*Libert v. Belgium* (dec.), no. 44734/98, 8 July 2004  
*Löffler v. Austria*, no. 30546/96, 3 October 2000  
*Loiseau v. France* (dec.), no. 46809/99, ECHR 2003-XII  
*Loizidou v. Turkey* (merits), 18 December 1996, *Reports* 1996-VI  
*Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995, Series A no. 310  
*Lopata v. Russia*, no. 72250/01, 13 July 2010  
*Lopez Cifuentes v. Spain* (dec.), no. 18754/06, 7 July 2009  
*López Ostra v. Spain*, 9 December 1994, Series A no. 303-C  
*Losonci Rose and Rose v. Switzerland*, no. 664/06, 9 November 2010  
*Lüdi v. Switzerland*, 15 June 1992, Series A no. 238  
*Lukanov v. Bulgaria*, no. 21915/93, Commission decision of 12 January 1995, DR 80  
*Lukenda v. Slovenia*, no. 23032/02, ECHR 2005-X  
*Lutz v. Germany*, 25 August 1987, Series A no. 123  
*Lyons v. the United Kingdom* (dec.), no. 15227/03, ECHR 2003-IX

—M—

- M. v. Denmark*, no. 17392/90, Commission decision of 14 October 1992, DR 73  
*M. v. the United Kingdom*, no. 13284/87, Commission decision of 15 October 1987, DR 54  
*M.B. v. the United Kingdom*, no. 22920/93, Commission decision of 6 April 1994, DR 77-B  
*M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], no. 30696/09, 21 January 2011  
*Maaouia v. France* [GC], no. 39652/98, ECHR 2000-X  
*Mackay and BBC Scotland v. the United Kingdom*, no. 10734/05, 7 December 2010  
*Malhous v. the Czech Republic* (dec.) [GC], no. 33071/96, ECHR 2000-XII  
*Malige v. France*, 23 September 1998, *Reports* 1998-VII  
*Malone v. the United Kingdom*, 2 August 1984, Series A no. 82  
*Malsagova and Others v. Russia* (dec.), no. 27244/03, 6 March 2008  
*Maltzan and Others v. Germany* (dec.) [GC], nos. 71916/01, 71917/01 and 10260/02, ECHR 2005-V  
*Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], nos. 46827/99 and 46951/99, ECHR 2005-I  
*Manoilescu and Dobrescu v. Romania and Russia* (dec.), no. 60861/00, ECHR 2005-VI  
*Manuel v. Portugal* (dec.), no. 62341/00, 31 January 2002  
*Marckx v. Belgium*, 13 June 1979, Series A no. 31  
*Marckx v. Belgium*, Commission report of 10 December 1977, Series B no. 29  
*Mareš v. the Czech Republic*, no. 1414/03, 26 October 2006  
*Margareta and Roger Andersson v. Sweden*, 25 February 1992, Series A no. 226-A  
*Marie-Louise Loyen and Bruneel v. France*, no. 55929/00, 5 July 2005  
*Marion v. France*, no. 30408/02, 20 December 2005

- Markovic and Others v. Italy* [GC], no. 1398/03, ECHR 2006-XIV  
*Maslov v. Austria* [GC], no. 1638/03, ECHR 2008  
*Maslova and Nalbandov v. Russia*, no. 839/02, 24 January 2008  
*Masson and Van Zon v. the Netherlands*, 28 September 1995, Series A no. 327-A  
*Mata Estevez v. Spain* (dec.), no. 56501/00, ECHR 2001-VI  
*Matoušek v. the Czech Republic* (dec.), no. 9965/08, 29 March 2011  
*Matter v. Slovakia*, no. 31534/96, 5 July 1999  
*Matthews v. the United Kingdom* [GC], no. 24833/94, ECHR 1999-I  
*Matveyev v. Russia*, no. 26601/02, 3 July 2008  
*Matyjek v. Poland* (dec.), no. 38184/03, ECHR 2006-VII  
*McCann and Others v. the United Kingdom*, 27 September 1995, Series A no. 324  
*McCann v. the United Kingdom*, no. 19009/04, 13 May 2008  
*McElhinney v. Ireland and the United Kingdom* [GC] (dec.), no. 31253/96, 9 February 2000  
*McFarlane v. Ireland* [GC], no. 31333/06, 10 September 2010  
*McFeeley and Others v. the United Kingdom*, no. 8317/78, Commission decision of 15 May 1980, DR 20  
*McGinley and Egan v. the United Kingdom*, 9 June 1998, *Reports* 1998-III  
*McKay-Kopecka v. Poland* (dec.), no. 45320/99, 19 September 2006  
*McLeod v. the United Kingdom*, 23 September 1998, *Reports* 1998-VII  
*McMichael v. the United Kingdom*, 24 February 1995, Series A no. 307-B  
*McShane v. the United Kingdom*, no. 43290/98, 28 May 2002  
*Medvedev and Others v. France* [GC], no. 3394/03, ECHR 2010  
*Meftah and Others v. France* [GC], nos. 32911/96, 35237/97 and 34595/97, ECHR 2002-VII  
*Megadat.com SRL v. Moldova*, no. 21151/04, ECHR 2008  
*Mehmet Nuri Özen and Others v. Turkey*, nos. 15672/08 and others, 11 January 2011  
*Mehmet Salih and Abdülsamet Çakmak v. Turkey*, no. 45630/99, 29 April 2004  
*Melis v. Greece*, no 30604/07, 22 July 2010  
*Melnik v. Ukraine*, no. 72286/01, 28 March 2006  
*Meltex Ltd v. Armenia* (dec.), no. 37780/02, 27 May 2008  
*Menteş and Others v. Turkey*, 28 November 1997, *Reports* 1997-VIII  
*Mentzen v. Latvia* (dec.), no. 71074/01, ECHR 2004-XII  
*Merger and Cros v. France* (dec.), no. 68864/01, 11 March 2004  
*Merit v. Ukraine*, no. 66561/01, 30 March 2004  
*Micallef v. Malta* [GC], no. 17056/06, ECHR 2009  
*Michalak v. Poland* (dec.), no. 24549/03, 1 March 2005  
*Mieg de Boofzheim v. France* (dec.), no. 52938/99, ECHR 2002-X  
*Mihova v. Italy* (dec.), no. 25000/07, 30 March 2010  
*Mikolajová v. Slovakia*, no. 4479/03, 18 January 2011  
*Mikolenko v. Estonia* (dec.), no. 16944/03, 5 January 2006  
*Mikulić v. Croatia*, no. 53176/99, ECHR 2002-I  
*Milatová and Others v. the Czech Republic*, no. 61811/00, ECHR 2005-V  
*Mileva and Others v. Bulgaria*, nos. 43449/02 and 21475/04, 25 November 2010  
*Milošević v. the Netherlands* (dec.), no. 77631/01, 19 March 2002  
*Miroļubovs and Others v. Latvia*, no. 798/05, 15 September 2009  
*Miszczynski v. Poland* (dec.), no. 23672/07, 8 February 2011  
*Monedero Angora v. Spain* (dec.), no. 41138/05, ECHR 2008  
*Monnat v. Switzerland*, no. 73604/01, ECHR 2006-X  
*Montcornet de Caumont v. France* (dec.), no. 59290/00, ECHR 2003-VII  
*Montera v. Italy* (dec.), no. 64713/01, 9 July 2002  
*Moon v. France*, no. 39973/03, 9 July 2009  
*Mooren v. Germany* [GC], no. 11364/03, 9 July 2009  
*Moreira Barbosa v. Portugal* (dec.), no. 65681/01, ECHR 2004-V  
*Moretti and Benedetti v. Italy*, no. 16318/07, 27 April 2010  
*Moskal v. Poland*, no. 10373/05, 15 September 2009  
*Moskovets v. Russia*, no. 14370/03, 23 April 2009  
*Mouillet v. France* (dec.), no. 27521/04, 13 September 2007  
*Moustaquim v. Belgium*, 18 February 1991, Series A no. 193  
*MPP Golub v. Ukraine* (dec.), no. 6778/05, ECHR 2005-XI  
*Mrkić v. Croatia* (dec.), no. 7118/03, 8 June 2006  
*Municipal Section of Antilly v. France* (dec.), no. 45129/98, ECHR 1999-VIII  
*Murray v. the United Kingdom*, 28 October 1994, Series A no. 300-A

*Mustafa and Armağan Akin v. Turkey*, no. 4694/03, 6 April 2010

*Mutlu v. Turkey*, no. 8006/02, 10 October 2006

*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, nos. 35091/02 and others, ECHR 2004-XII

—N—

*Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia* (dec.), nos. 27451/09 and 60650/09, 23 September 2010

*Narinen v. Finland*, no. 45027/98, 1 June 2004

*Naydyon v. Ukraine*, no. 16474/03, 14 October 2010

*Nee v. Ireland* (dec.), no. 52787/99, 30 January 2003

*Niemietz v. Germany*, 16 December 1992, Series A no. 251-B

*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*, no. 7888/03, 20 December 2007

*Nikula v. Finland* (dec.), no. 31611/96, 30 November 2000

*Nogolica v. Croatia* (dec.), no. 77784/01, ECHR 2002-VIII

*Nolan and K. v. Russia*, no. 2512/04, 12 February 2009

*Nold v. Germany*, no. 27250/02, 29 June 2006

*Nölkenbockhoff v. Germany*, 25 August 1987, Series A no. 123

*Norbert Sikorski v. Poland*, no. 17599/05, 22 October 2009

*Normann v. Denmark* (dec.), no. 44704/98, 14 June 2001

*Norris v. Ireland*, 26 October 1988, Series A no. 142

*Novinskiy v. Russia*, no. 11982/02, 10 February 2009

*Novoseletskiy v. Ukraine*, no. 47148/99, ECHR 2005-II

*Nurmagomedov v. Russia*, no. 30138/02, 7 June 2007

*Nylund v. Finland* (dec.), no. 27110/95, ECHR 1999-VI

—O—

*O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [GC], nos. 15809/02 and 25624/02, ECHR 2007-III

*O'Loughlin and Others v. the United Kingdom* (dec.), no. 23274/04, 25 August 2005

*Öcalan v. Turkey* (dec.), no. 5980/07, 6 July 2010

*Öcalan v. Turkey* [GC], no. 46221/99, ECHR 2005-IV

*Odièvre v. France* [GC], no. 42326/98, ECHR 2003-III

*Oferta Plus SRL v. Moldova*, no. 14385/04, 19 December 2006

*Ohlen v. Denmark* (striking out), no. 63214/00, 24 February 2005

*Olaechea Cahuas v. Spain*, no. 24668/03, ECHR 2006-X

*Olbertz v. Germany* (dec.), no. 37592/97, ECHR 1999-V

*Olczak v. Poland* (dec.), no. 30417/96, ECHR 2002-X

*Oleksy v. Poland* (dec.), no. 1379/06, 16 June 2009

*Ölmez v. Turkey* (dec.), no. 39464/98, 1 February 2005

*Oljić v. Croatia*, no. 22330/05, 5 February 2009

*Omkarananda and Divine Light Zentrum v. Switzerland*, no. 8118/77, Commission decision of 19 March 1981,

DR 25

*Öneryıldız v. Turkey* [GC], no. 48939/99, ECHR 2004-XII

*Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, 29 October 1992, Series A no. 246-A

*Oršuš and Others v. Croatia* [GC], no. 15766/03, ECHR 2010

*Osman v. the United Kingdom*, 28 October 1998, Reports 1998-VIII

*Otto v. Germany* (dec.), no. 21425/06, 10 November 2009

*Özpinar v. Turkey*, no. 20999/04, 19 October 2010

*Öztürk v. Germany*, 21 February 1984, Series A no. 73

—P—

*P.B. and J.S. v. Austria*, no. 18984/02, 22 July 2010

*P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, no. 44787/98, ECHR 2001-IX

*P.M. v. the United Kingdom* (dec.), no. 6638/03, 24 August 2004

*Paeffgen GmbH v. Germany* (dec.), nos. 25379/04, 21688/05, 21722/05 and 21770/05, 18 September 2007

*Paksas v. Lithuania* [GC], no. 34932/04, 6 January 2011

*Paladi v. Moldova* [GC], no. 39806/05, 10 March 2009

*Palić v. Bosnia and Herzegovina*, no. 4704/04, 15 February 2011

- Panjeheighalehei v. Denmark* (dec.), no. 11230/07, 13 October 2009  
*Pannullo and Forte v. France*, no. 37794/97, ECHR 2001-X  
*Papachelas v. Greece* [GC], no. 31423/96, ECHR 1999-II  
*Papamichalopoulos and Others v. Greece*, 24 June 1993, Series A no. 260-B  
*Papon v. France* (dec.), no. 344/04, ECHR 2005-XI  
*Parizov v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*, no. 14258/03, 7 February 2008  
*Paşa and Erkan Erol v. Turkey*, no. 51358/99, 12 December 2006  
*Patera v. the Czech Republic* (dec.), no. 25326/03, 10 January 2006  
*Pauger v. Austria*, no. 24872/94, Commission decision of 9 January 1995, DR 80-B  
*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom* (dec.), no. 46477/99, 7 June 2001  
*Paulino Tomás v. Portugal* (dec.), no. 58698/00, ECHR 2003-VIII  
*Peck v. the United Kingdom*, no. 44647/98, ECHR 2003-I  
*Peers v. Greece*, no. 28524/95, ECHR 2001-III  
*Pellegrin v. France* [GC], no. 28541/95, ECHR 1999-VIII  
*Pellegriti v. Italy* (dec.), no. 77363/01, 26 May 2005  
*Peñafiel Salgado v. Spain* (dec.), no. 65964/01, 16 April 2002  
*Peraldi v. France* (dec.), no. 2096/05, 7 April 2009  
*Perez v. France* [GC], no. 47287/99, ECHR 2004-I  
*Perlala v. Greece*, no. 17721/04, 22 February 2007  
*Petra v. Romania*, 23 September 1998, *Reports* 1998-VII  
*Petrina v. Romania*, no. 78060/01, 14 October 2008  
*Pfeifer v. Austria*, no. 12556/03, 15 November 2007  
*Philis v. Greece*, no. 28970/95, Commission decision of 17 October 1996  
*Phillips v. the United Kingdom*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII  
*Pierre-Bloch v. France*, 21 October 1997, *Reports* 1997-VI  
*Pini and Others v. Romania*, nos. 78028/01 and 78030/01, ECHR 2004-V  
*Pisano v. Italy* (striking out) [GC], no. 36732/97, 24 October 2002  
*Pištorová v. the Czech Republic*, no. 73578/01, 26 October 2004  
*Pla and Puncernau v. Andorra*, no. 69498/01, ECHR 2004-VIII  
*Plechanow v. Poland*, no. 22279/04, 7 July 2009  
*Płoski v. Poland*, no. 26761/95, 12 November 2002  
*Pocius v. Lithuania*, no. 35601/04, 6 July 2010  
*Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain*, no. 34147/06, 21 September 2010  
*Popov v. Moldova*, no. 74153/01, 18 January 2005  
*Post v. the Netherlands* (dec.), no. 21727/08, 20 January 2009  
*Powell and Rayner v. the United Kingdom*, 21 February 1990, Series A no. 172  
*Poznanski and Others v. Germany* (dec.), no. 25101/05, 3 July 2007  
*Predescu v. Romania*, no. 21447/03, 2 December 2008  
*Predil Anstalt v. Italy* (dec.), no. 31993/96, 14 March 2002  
*Prencipe v. Monaco*, no. 43376/06, 16 July 2009  
*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, 20 November 1995, Series A no. 332  
*Pretty v. the United Kingdom*, no. 2346/02, ECHR 2002-III  
*Preussische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland* (dec.), no. 47550/06, 7 October 2008  
*Previti v. Italy* (dec.), no. 45291/06, 8 December 2009  
*Price v. the United Kingdom*, no. 12402/86, Commission decision of 9 March 1988, DR 55  
*Pridatchenko and Others v. Russia*, nos. 2191/03, 3104/03, 16094/03 and 24486/03, 21 June 2007  
*Prokopovich v. Russia*, no. 58255/00, ECHR 2004-XI  
*Prystavska v. Ukraine* (dec.), no. 21287/02, ECHR 2002-X  
*Puchstein v. Austria*, no. 20089/06, 28 January 2010  
*Putz v. Austria*, 22 February 1996, *Reports* 1996-I

—Q—

*Quark Fishing Ltd v. the United Kingdom* (dec.), no. 15305/06, ECHR 2006-XIV

—R—

*R. v. the United Kingdom* (dec.), no. 33506/05, 4 January 2007  
*Radio France and Others v. France* (dec.), no. 53984/00, ECHR 2003-X

- Raimondo v. Italy*, 22 February 1994, Series A no. 281-A  
*Rambus Inc. v. Germany* (dec.) no. 40382/04, 16 June 2009  
*Raninen v. Finland*, 16 December 1997, *Reports* 1997-VIII  
*Rantsev v. Cyprus and Russia*, no. 25965/04, ECHR 2010  
*Rasmussen v. Denmark*, 28 November 1984, Series A no. 87  
*Ravnsborg v. Sweden*, 23 March 1994, Series A no. 283-B  
*Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey* (dec.), nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98, 3 October 2000  
*Řehák v. the Czech Republic* (dec.), no. 67208/01, 18 May 2004  
*Reinprecht v. Austria*, no. 67175/01, ECHR 2005-XII  
*Reklos and Davourlis v. Greece*, no. 1234/05, 15 January 2009  
*Revel and Mora v. France* (dec.), no. 171/03, 15 November 2005  
*Rezgui v. France* (dec.), no. 49859/99, ECHR 2000-XI  
*Riabov v. Russia*, no. 3896/04, 31 January 2008  
*Riad and Idiab v. Belgium*, nos. 29787/03 and 29810/03, 24 January 2008  
*Rinck v. France* (dec.), no. 18774/09, 19 October 2010  
*Ringeisen v. Austria*, 16 July 1971, Series A no. 13  
*Robert Lesjak v. Slovenia*, no. 33946/03, 21 July 2009  
*Roche v. the United Kingdom [GC]*, no. 32555/96, ECHR 2005-X  
*Romańczyk v. France*, no. 7618/05, 18 November 2010  
*Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd v. Poland*, no. 51728/99, 28 July 2005  
*Rossi and Others v. Italy* (dec.), nos. 55185/08 and others, 16 December 2008  
*Rotaru v. Romania [GC]*, no. 28341/95, ECHR 2000-V  
*RTBF v. Belgium*, no. 50084/06, 29 March 2011  
*Rudzińska v. Poland* (dec.), no. 45223/99, ECHR 1999-VI  
*Ruiz-Mateos v. Spain*, 23 June 1993, Series A no. 262  
*Rupa v. Romania* (dec.), no. 37971/02, 23 February 2010  
*Růžičková v. the Czech Republic* (dec.), no. 15630/05, 16 September 2008  
*Ryabykh v. Russia*, no. 52854/99, ECHR 2003-IX

—S—

- S. and Marper v. the United Kingdom [GC]*, nos. 30562/04 and 30566/04, 4 December 2008  
*S.H. and Others v. Austria*, no. 57813/00, 1 April 2010  
*Sablon v. Belgium*, no. 36445/97, 10 April 2001  
*Saccoccia v. Austria* (dec.), no. 69917/01, 5 July 2007  
*Sadak v. Turkey*, nos. 25142/94 and 27099/95, 8 April 2004  
*Saghnadze and Others v. Georgia*, no. 18768/05, 27 May 2010  
*Şahmo v. Turkey* (dec.), no. 37415/97, 1 April 2003  
*Sakellaropoulos v. Greece* (dec.), no. 38110/08, 6 January 2011  
*Sakhnovskiy v. Russia [GC]*, no. 21272/03, 2 November 2010  
*Salabiaku v. France*, 7 October 1988, Series A no. 141-A  
*Salesi v. Italy*, 26 February 1993, Series A no. 257-E  
*Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish v. Romania* (dec.), no. 48107/99, 25 May 2004  
*Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish v. Romania*, no. 48107/99, 12 January 2010  
*Sánchez Ramirez v. France*, no. 48787/99, Commission decision of 24 June 1996, DR 86-B  
*Sancho Cruz and 14 other Agrarian Reform cases v. Portugal*, nos. 8851/07 and others, 18 January 2011  
*Şandru and Others v. Romania*, no. 22465/03, 8 December 2009  
*Sanles Sanles v. Spain* (dec.), no. 48335/99, ECHR 2000-XI  
*Sapeyan v. Armenia*, no. 35738/03, 13 January 2009  
*Savino and Others v. Italy*, nos. 17214/05, 20329/05 and 42113/04, 28 April 2009  
*Scavuzzo-Hager and Others v. Switzerland* (dec.), no. 41773/98, 30 November 2004  
*Schalk and Kopf v. Austria*, no. 30141/04, ECHR 2010  
*Scherer v. Switzerland*, 25 March 1994, Series A no. 287  
*Schmautzer v. Austria*, 23 October 1995, Series A no. 328-A  
*Schouten and Meldrum v. the Netherlands*, 9 December 1994, Series A no. 304  
*Schwizgebel v. Switzerland*, no. 25762/07, ECHR 2010  
*Sciacca v. Italy*, no. 50774/99, ECHR 2005-I  
*Scoppola v. Italy (no. 2) [GC]*, no. 10249/03, 17 September 2009  
*Scordino v. Italy* (dec.), no. 36813/97, ECHR 2003-IV

- Scordino v. Italy* (no. 1) [GC], no. 36813/97, ECHR 2006-V  
*Scozzari and Giunta v. Italy* [GC], nos. 39221/98 and 41963/98, ECHR 2000-VIII  
*Sdruzeni Jihoceske Matky v. the Czech Republic* (dec.), no. 19101/03, 10 July 2006  
*Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, CEDH 2009  
*Sejdic v. Italy* [GC], no. 56581/00, ECHR 2006-II  
*Selçuk and Asker v. Turkey*, 24 April 1998, *Reports* 1998-II  
*Selmouni v. France* [GC], no. 25803/94, ECHR 1999-V  
*Senator Lines GmbH v. fifteen Member States of the European Union* (dec.) [GC], no. 56672/00, ECHR 2004-IV  
*Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], no. 14939/03, ECHR 2009  
*Serife Yiğit v. Turkey* [GC], no. 3976/05, 2 November 2010  
*Shamayev and Others v. Georgia and Russia* (dec.), no. 36378/02, 16 September 2003  
*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, no. 36378/02, ECHR 2005-III  
*Shavdarov v. Bulgaria*, no. 3465/03, 21 December 2010  
*Shevanova v. Latvia* (striking out) [GC], no. 58822/00, 7 December 2007  
*Shilbergs v. Russia*, no. 20075/03, 17 December 2009  
*Shtukaturov v. Russia*, no. 44009/05, 27 March 2008  
*Sidabras and Džiautas v. Lithuania* (dec.), nos. 55480/00 and 59330/00, 1 July 2003  
*Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, nos. 55480/00 and 59330/00, ECHR 2004-VIII  
*Sigalas v. Greece*, no. 19754/02, 22 September 2005  
*Šikić v. Croatia*, no. 9143/08, 15 July 2010  
*Siliadin v. France*, no. 73316/01, ECHR 2005-VII  
*Šilih v. Slovenia* [GC], no. 71463/01, 9 April 2009  
*Silver and Others v. the United Kingdom*, 25 March 1983, Series A no. 61  
*Sisojeva and Others v. Latvia* (striking out) [GC], no. 60654/00, ECHR 2007-I  
*Skorobogatykh v. Russia* (dec.), no. 37966/02, 8 June 2006  
*Slavgorodski v. Estonia* (dec.), no. 37043/97, ECHR 1999-II  
*Slaviček v. Croatia* (dec.), no. 20862/02, 4 July 2002  
*Slivenko and Others v. Latvia* (dec.) [GC], no. 48321/99, ECHR 2002-II  
*Slivenko v. Latvia* [GC], no. 48321/99, ECHR 2003-X  
*Smirnov v. Russia* (dec.), no. 14085/04, 6 July 2006  
*Smirnova v. Russia*, nos. 46133/99 and 48183/99, ECHR 2003-IX  
*Société Colas Est and Others v. France*, no. 37971/97, ECHR 2002-III  
*Société Stenuit v. France*, 27 February 1992, Series A no. 232-A  
*Soering v. the United Kingdom*, 7 July 1989, Series A no. 161  
*Solmaz v. Turkey*, no. 27561/02, 16 January 2007  
*Sovtransavto Holding v. Ukraine*, no. 48553/99, ECHR 2002-VII  
*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, 23 September 1982, Series A no. 52  
*Stamoulakatos v. Greece* (no. 1), 26 October 1993, Series A no. 271  
*Stamoulakatos v. the United Kingdom*, no. 27567/95, Commission decision of 9 April 1997  
*Star Cate – Epilekta Gevmata and Others v. Greece* (dec.), no. 54111/07, 6 July 2010  
*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], nos. 65731/01 and 65900/01, ECHR 2005-X  
*Steel and Others v. the United Kingdom*, 23 September 1998, *Reports* 1998-VII  
*Stegarescu and Bahrin v. Portugal*, no. 46194/06, 6 April 2010  
*Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations* (dec.), no. 45267/06, 11 December 2008  
*Stephens v. Malta* (no. 1), no. 11956/07, 21 April 2009  
*Štitić v. Croatia*, no. 29660/03, 8 November 2007  
*Stjerna v. Finland*, 25 November 1994, Series A no. 299-B  
*Stojkovic v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”*, no. 14818/02, 8 November 2007  
*Stolder v. Italy*, no. 24418/03, 1 December 2009  
*Stoll v. Switzerland* [GC], no. 69698/01, ECHR 2007-V  
*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, 9 December 1994, Series A no. 301-B  
*Stukus and Others v. Poland*, no. 12534/03, 1 April 2008  
*Sud Fondi Srl and Others v. Italy* (dec.), no. 75909/01, 30 August 2007  
*Suküt v. Turkey* (dec.), no. 59773/00, 11 September 2007  
*Sürmeli v. Germany* [GC], no. 75529/01, ECHR 2006-VII  
*Surugiu v. Romania*, no. 48995/99, 20 April 2004  
*Szabó v. Sweden* (dec.), no. 28578/03, ECHR 2006-VIII

—T—

- Tănase v. Moldova* [GC], no. 7/08, ECHR 2010  
*Tanrikulu v. Turkey* [GC], no. 23763/94, ECHR 1999-IV  
*Taşkin and Others v. Turkey*, no. 46117/99, ECHR 2004-X  
*Tătar v. Romania*, no. 67021/01, 27 January 2009  
*Taylor-Sabori v. the United Kingdom*, no. 47114/99, 22 October 2002  
*Ternovszky v. Hungary*, no. 67545/09, 14 December 2010  
*The Christian Federation of Jehovah's Witnesses in France v. France* (dec.), no. 53430/99, ECHR 2001-XI  
*The Georgian Labour Party v. Georgia* (dec.), no. 9103/04, 22 May 2007  
*Thévenon v. France* (dec.), no. 2476/02, ECHR 2006-III  
*Timurtaş v. Turkey*, no. 23531/94, ECHR 2000-VI  
*Tinnelly & Sons Ltd and Others and McElduff and Others v. the United Kingdom*, 10 July 1998, *Reports* 1998-IV  
*Todorov v. Bulgaria* (dec.), no. 65850/01, 13 May 2008  
*Torri v. Italy*, 1 July 1997, *Reports* 1997-IV  
*Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, 7 July 1989, Series A no. 159  
*Treska v. Albania and Italy* (dec.), no. 26937/04, ECHR 2006-XI  
*Trofimchuk v. Ukraine* (dec.), no. 4241/03, 31 May 2005  
*Tucka v. the United Kingdom* (no. I) (dec.), no. 34586/10, 18 January 2011  
*Tuna v. Turkey*, no. 22339/03, 19 January 2010  
*Turgut and Others v. Turkey*, no. 1411/03, 8 July 2008  
*Tyler v. the United Kingdom*, 25 April 1978, Series A no. 26  
*Tyler v. the United Kingdom*, no. 5856/72, Commission report of 14 December 1976, Series B no. 24  
*Tysiąc v. Poland*, no. 5410/03, ECHR 2007-I

—U—

- Ülke v. Turkey* (dec.), no. 39437/98, 1 June 2004  
*Ulyanov v. Ukraine* (dec.), no. 16472/04, 5 October 2010  
*Unédic v. France*, no. 20153/04, 18 December 2008  
*Üner v. the Netherlands* [GC], no. 46410/99, ECHR 2006-XII  
*Užukauskas v. Lithuania*, no. 16965/04, 6 July 2010  
*Uzun v. Germany*, no. 35623/05, ECHR 2010

—V—

- Van der Tang v. Spain*, 13 July 1995, Series A no. 321  
*Van Droogenbroeck v. Belgium*, 24 June 1982, Series A no. 50  
*Van Marle and Others v. the Netherlands*, 26 June 1986, Series A no. 101  
*Vanyan v. Russia*, no. 53203/99, 15 December 2005  
*Varbanov v. Bulgaria*, no. 31365/96, ECHR 2000-X  
*Varnava and Others v. Turkey* (dec.), nos. 16064/90 and others, 14 April 1998  
*Varnava and Others v. Turkey* [GC], nos. 16064/90 and others, ECHR 2009  
*Vasilchenko v. Russia*, no. 34784/02, 23 September 2010  
*Vasilkoski and Others v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*, no. 28169/08, 28 October 2010  
*Vassilios Athanasiou and Others v. Greece*, no. 50973/08, 21 December 2010  
*Veeber v. Estonia* (no. I), no. 37571/97, 7 November 2002  
*Velikova v. Bulgaria* (dec.), no. 41488/98, ECHR 1999-V  
*Velikova v. Bulgaria*, no. 41488/98, ECHR 2000-VI  
*Vera Fernández-Huidobro v. Spain*, no. 74181/01, 6 January 2010  
*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC], no. 32772/02, ECHR 2009  
*Veriter v. France*, no. 31508/07, 14 October 2010  
*Verlagsgruppe News GmbH v. Austria* (dec.), no. 62763/00, 16 January 2003  
*Vernillo v. France*, 20 February 1991, Series A no. 198  
*Vijayanathan and Pusparajah v. France*, 27 August 1992, Series A no. 241-B  
*Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [GC], no. 63235/00, ECHR 2007-II  
*Vladimir Romanov v. Russia*, no. 41461/02, 24 July 2008  
*Voggenreiter v. Germany*, no. 47169/99, ECHR 2004-I

*Vokoun v. the Czech Republic*, no. 20728/05, 3 July 2008  
*Von Hannover v. Germany*, no. 59320/00, ECHR 2004-VI

—W—

*Waite and Kennedy v. Germany* [GC], no. 26083/94, ECHR 1999-I  
*Wakefield v. the United Kingdom*, no. 15817/89, Commission decision of 1 October 1990, DR 66  
*Weber and Saravia v. Germany* (dec.), no. 54934/00, ECHR 2006-XI  
*Weber v. Switzerland*, 22 May 1990, Series A no. 177  
*Welch v. the United Kingdom*, 9 February 1995, Series A no. 307-A  
*Wendenburg and Others v. Germany* (dec.), no. 71630/01, ECHR 2003-II  
*Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, no. 74336/01, ECHR 2007-IV  
*Williams v. the United Kingdom* (dec.), no. 32567/06, 17 February 2009  
*Worm v. Austria*, 29 August 1997, *Reports* 1997-V  
*Worwa v. Poland*, no. 26624/95, ECHR 2003-XI  
*Woś v. Poland*, no. 22860/02, ECHR 2006-VII

—X—

*X and Y v. Belgium*, no. 8962/80, Commission decision of 13 May 1982, DR 28  
*X and Y v. the Netherlands*, 26 March 1985, Series A no. 91  
*X v. Belgium and the Netherlands*, no. 6482/74, Commission decision of 10 July 1975, DR 7  
*X v. Federal Germany*, no. 1611/62, Commission decision of 25 September 1965  
*X v. France*, 31 March 1992, Series A no. 234-C  
*X v. France*, no. 9587/81, Commission decision of 13 December 1982, DR 29  
*X v. France*, no. 9993/82, Commission decision of 5 October 1982, DR 31  
*X v. Germany*, no. 7462/76, Commission decision of 7 March 1977, DR 9  
*X v. Germany*, no. 1860/63, Commission decision of 15 December 1965, Collection 18  
*X v. Germany*, no. 2606/65, Commission decision of 1 April 1968, Collection 26  
*X v. Italy*, no. 6323/73, Commission decision of 4 March 1976, DR 3  
*X v. the Netherlands*, no. 7230/75, Commission decision of 4 October 1976, DR 7  
*X v. the United Kingdom*, no. 6956/75, Commission decision of 10 December 1976, DR 8  
*X v. the United Kingdom*, no. 7308/75, Commission decision of 12 October 1978, DR 16  
*X, Y and Z v. the United Kingdom* [GC], 22 April 1997, *Reports* 1997-II  
*Xenides-Arestis v. Turkey*, no. 46347/99, 22 December 2005

—Y—

*Y.F. v. Turkey*, no. 24209/94, ECHR 2003-IX  
*Yağmurdereli v. Turkey* (dec.), no. 29590/96, 13 February 2001  
*Yaşa v. Turkey*, 2 September 1998, *Reports* 1998-VI  
*Yıldırım v. Austria* (dec.), no. 34308/96, 19 October 1999  
*Yonghong v. Portugal* (dec.), no. 50887/99, ECHR 1999-IX  
*Yorgiyadis v. Turkey*, no. 48057/99, 19 October 2004  
*Yurttas v. Turkey*, nos. 25143/94 and 27098/95, 27 May 2004

—Z—

*Z. and Others v. the United Kingdom* [GC], no. 29392/95, ECHR 2001-V  
*Z. v. Finland*, 25 February 1997, *Reports* 1997-I  
*Zagaria v. Italy* (dec.), no. 24408/03, 3 June 2008  
*Zaicevs v. Latvia*, no. 65022/01, 31 July 2007  
*Zalli v. Albanie* (dec.), no. 52531/07, 8 February 2011  
*Zana v. Turkey*, 25 November 1997, *Reports* 1997-VII  
*Zander v. Sweden*, 25 November 1993, serie A no. 279-B  
*Zapletal v. the Czech Republic* (dec.), no. 12720/06, 30 November 2010  
*Zehentner v. Austria*, no. 20082/02, 16 July 2009  
*Zhilgalev v. Russia*, no. 54891/00, 6 July 2006

*Ziętal v. Poland*, no. 64972/01, 12 May 2009  
*Znamenskaya v. Russia*, no. 77785/01, 2 June 2005